

Lelkipásztor

Evangelikus Lelkeszi Szakfolyóirat

A TARTALOMBÓL:

Az Újszövetség szövege

Elveszett és megtaláltatott? (III/2.)

Misszionárius tanár voltam
Tanzániában

Adósok vagyunk

A lelkeszi megfáradásunk
okai és kezelése

Egyházunk anyagi helyzete

69

1994/6

TARTALOMJEGYZÉK

Vigyázzatok magatokra és az egész nyájra...

Óraadó lelkész? – <i>HK.</i> –	201
Mit vár a presbiter a lelkésztől? – <i>Kerekes Titusz</i> –	202

Tanuljunk együtt

<i>Karner Károly</i> : Az Újszövetség szövege	203
<i>Fabiny Tamás</i> : Elveszett és megtaláltatott? (III/2.).....	206
<i>Rolf Hille</i> : Néhány tétel a karizmatikus mozgalmakkal való beszélgetéshez – Fordította: <i>Bohus Imre</i>	211

Evangélikusok a nagyvilágban

<i>Wilhelm Grillenberger</i> : Misszionárius tanár voltam Tanzániában	212
<i>Gémes Pál</i> : Egy rendhagyó gyülekezet születése	214

Kitekintés az ökumené világába

Egyházi Világhíradó – <i>D. dr. Nagy Gyula</i>	217
--	-----

Lelkész – szemmel

Adósok vagyunk – <i>Benczur László</i>	220
A lelkeszi megfáradásunk okai és kezelése – <i>Balogh András</i>	222
Kazettamisszió – <i>Gáncs Péter</i>	224

Fórum

Egyházunk anyagi helyzete – <i>Szemerei Zoltán</i>	225
Gondolkodjunk együtt – <i>Pintér Károly</i>	227
„Szóra bírn az írást” – <i>Ifj. dr. Fabiny Tibor</i>	228

Az igehirdető műhelye

Szentháromság ünnepe utáni 4. vasárnap – <i>Smideliuszné Drobina Erzsébet</i>	232
Szentháromság ünnepe utáni 5. vasárnap – <i>Smideliusz Zoltán</i>	233
Szentháromság ünnepe utáni 6. vasárnap – <i>Deméné Smideliusz Katalin</i>	234
Szentháromság ünnepe utáni 7. vasárnap – <i>Deme Dávid</i>	235
Szentháromság ünnepe utáni 8. vasárnap – <i>Tamásy Tamásné</i>	236
Szentháromság ünnepe utáni 9. vasárnap – <i>Tamásy Tamás</i>	237
Szentháromság ünnepe utáni 10. vasárnap – <i>Zászkaliczky Péter</i>	238

Gyülekezeti szolgálat – lelkeszi közélet

Papné Csendesnap Békesség önmagammal – <i>Némethné Tóth Ildikó</i>	239
Békesség emberekkel – <i>Benczené Szabó Márta</i>	240
Az Evangélikus Énekeskönyv dallamtáblázata – <i>Menyes Gyula</i>	.Borító III-IV.

Tisztelettel kérjük olvasóinkat, előfizetőinket, hogy címváltozást, megrendelést, előfizetési ügyeket, cikkírói honorárium kérdéseket, sajtóhiba észrevételeiket *ne* a szerkesztőhöz küldjék (Bp. Deák tér 4.), hanem a Kiadóhoz: az Evangélikus Sajtóosztályra (Bp. Puskin u. 12.). Ezzel megkönnyítik az adminisztrációt. Köszönjük.

LELKIPÁSZTOR

Evangélikus Lelkeszi Szakfolyóirat

Megjelenik: havonta

Felelős szerkesztő: dr. Hafenschner Károly, 1052 Budapest, Deák tér 4.

Tel.: 137-8966

A szerkesztés munkájában a szerkesztő bizottság vesz részt.

Kiadja: a Magyar Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, 1447 Budapest, Pf.: 500.

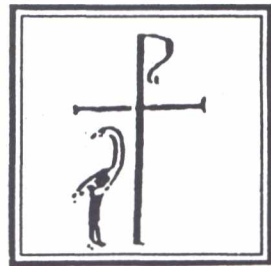
Felelős kiadó: Tóth-Szőllös Mihály

Készült a **Domonkos dtp stúdió**[®] gondozásával. 94-6.

Előfizetési díj: havi 140,- Ft, fél évre: 840,- Ft, egy évre: 1680,- Ft.

Nyugati terjesztésben: számonként 7 DM.

ISSN 0133-2821

Óraadó lelkész?

Hallottam már óraadó tanárról, hitoktatóról és hittanáról, másodállású zeneművészről, aki óraadó is, de ezt a kifejezést először Piliscsában hallottam a Budai Egyházmegye presbitériumának csendesnapján, 1994. május 7-én. Oly mértékben szíven talált, hogy megváltoztatva eredeti elképzelésemet, miszerint a tanév és gyülekezeti munkaév végéről írok a Lelkipásztorba vezércikket a júniusi számban, most erről akarok beszélni, gondolkodni és együttes gondolkodásra hívni minden olvasót.

Mit jelenthet ez a megjelölés, ami negatív formában KIVÁNSÁG-KÉNT, elvárásként jelentkezett egy gondolkodó presbiter listáján, ilyen formában: „Ne legyen csak óraadó lelkész, hanem a gyülekezettel folyamatosan együtt élő s pásztoroló módon dolgozzék”.

Hogy gimnáziumainkban (pl. Fásor) csak óraadó lelkészek tanítanak hittant, egyik legnagyobb hiánya evangélikus középiskolai oktatásunknak. Ez egyszerűen lehetetlen vállalkozás. Két temetés, esküvő, bibliaóra között egy-két hittanórát adni bizonyára tanárra és gimnazista tanulóra egyaránt csüggesztő hatással van. Nem beszélve a tanári karról, ahol az átfutó, mindig rohán, mindig időzavarral küzdő lelkészt, aki elvben a tanári kar rendes tagja, nem vehetik komolyan. Lelkészhiányra, lakáshiányra stb. utalni nem elég súlyos érv ahhoz képest, amit veszünk így. Nem kívánok szerzetesi iskolákra hivatkozni itt, ahol a hittanár *egész nap* a diákok rendelkezésére áll és vállalja az oktatás mellett a lelkipásztorolás időigényes szolgálatát. Mi evangélikusok vagyunk és nem kötelező római katolikus mintákat magunk elé állítani, bár nem szégyen másoktól tanulni. A teljesidejű hittanár hiányát miként bírja egyházunk lelkiismerettel viselni – számomra őszintén kérdés. Most azonban nem ez a meditációnk tárgya: *Óraadó lelkész*

szek a témánk, akik a gyülekezetbe csak órát adni jártak, járnak. Lehet-e így gyülekezeti életet várni, gyülekezetet építeni, nem-lelkész jellegű híveinktől odaszánt keresztény életet várni? Aligha. Lehet-e híveket gondozni, elmaradtakat hívni, gyülekezeti tagokat pásztorolni, hitelesen prédikálni, ha csak óraadó lelkészek vagyunk? Nem hiszem! Lehet-e ébreszteni és ébren tartani a gyülekezeti tagokat óraadás szintjén? Lehet-e megkívánni, hogy a gyülekezeti tagok ne órákat adjanak, hanem egész életüket Uruk-nak? Semmiképpen! Lehet-e ott közösségről, koinóniáról-communióról beszélni, ahol a mai emberre jellemző izoláció egyházi szinten is jelentkezik és a lelkész „leadván az órát”, elvonul magányába, külső belső izoláltságába, s tovább mit sem törődik a világgal, a világnak száz bajával, s az egyházzal, az egyháznak száz bajával? Nem, nem lehet! Ott csak individualizmusba hanyatló protestantizmusról lehet beszélni...

Mindez nem vád, semmiképpen sem lelkészi karunk ócsárlása, kipelengézése, vagy kitanítása. *Égető kérdésem*. Szent, „félő szeretet”. Félttem teológus hallgatóinkat, félttem aktív lelkészeinket, félttem bölcs, fáradt, vagy vitalitással teli nyugdíjasainkat. Nagyon! Félttem egyházunkat, ha egyszer az „óraadó lelkésztípus” uralkodóvá válik, sőt az egész egyház is a nem egyháznak csak órákat ad... Bizony nem csupán óraadó hittanárok kérdése ez, hazánkban is, Európában másutt is égetően izgató kérdés.

Jézus nem volt óraadó – Ő életét adta a juhokért, az övéiért, sőt nemcsak barátaiért, hanem ellenségeiért is. Mintegy három évig járta tanítványjaival az utat, velük „lakott” (inkább hajléktalankodott) és velük étkezett (néha éhezett), velük vándorolt és viselte őket, nemcsak a tűző napot, a szentföldi éghajlatot, saját hazája megvetését, népe meg-

nemértését, írástudók, vallásos elit gyanakvását és praktikáit, de még a tanítványok értetlenségét, hitetlenségét, pitáner, rövidlátó, huzakodó, versengő természetét, emberkedését is. Így tudott relevánsan prédikálni, így tudott életesen beszólni életükbe. Megtehetné volna, hogy írástudók módjára ő is órákat ad a zsinagógákban, vagy magánórákat Nikodémus-szerű éjszakai érdeklődőknek... Amit tanított, azt halálával megpecsételte, valóban nem órákat adott a krisztianus lét értelméről, céljáról, buktatóiról, örömeiről, hanem az életét adta.

Nem teszem Pált egyenlővé Jézussal, de ugyanezt a mentalitást ismerem nála is. Nem az történt, hogy egy fanatikus farizeusból fanatikus Krisztus-követő lett, hanem, amint az efezusi presbitereknek tartott búcsúbeszédében mondja: „Ti tudjátok, hogy az első naptól fogva, amelyen Ázsiába léptem, hogyan viselkedtem közöttetek az egész idő alatt, szolgáltam az Úrnak teljes alázatossággal, könnyek között, megpróbáltatások között... Vigyázzatok azért, emlékezzetek arra, hogy három évig éjjel nappal szüntelenül könnyek között intettek mindnyájatokat... megmutattam, milyen kemény munkával kell az erőtlenekekről gondoskodni, megemlékezve az Úr szavairól: Nagyobb boldogság adni, mint kapni.” – Pál nem volt óraadó-Pál, egész munkás, kalandos életét adta a gyülekezetekért.

A többi apostolról is elmondhatnám ugyanezt... Az egyháztörténet nagy alakjairól (nem hibátlan, glóriás szentjeiről...) is hasonló, amit ismerek – nem óraadók sora a bizonyágtevők fellege, hanem életüket adó, bűnbocsánatot nyert embereké, akik tudtak Arról, aki életét adta, hogy nekünk is életünk legyen, bővelkedő életünk.

Becsülöm a tanári munkát, még ha óraadó is, de *nem tartom elegendőnek az óraadó lelkészi lelkületet. És az Olvasó?*

Mit vár a presbiter a lelkésztől?

1994. máj. 7-én hangzott el Piliscsabán, a Budai Egyházmegye csendesnapján
az egyik téma felvezetőjétől, Kerekes Titusz presbitertől

A gyülekezet munkáját a vezetőség – a lelkész és a felügyelő – irányítja. Tevékenységüket elsősorban a presbitérium segíti, támogatja. Lelkészválasztáskor a presbitérium fogalmazza meg az új lelkész iránti „elvárásokat”, melyek véleményük szerint legjobban szolgálják a gyülekezet igényeit.

A gyülekezetek jelentős különbségeket mutatnak területi elhelyezkedés, életkori megoszlás, iskolázottsági összetétel, spirituális aktivitás, kegyességi hagyományok stb. szempontjából kétségtelenül.

A viszonylagos *lelkészhiány*, valamint a gyülekezetek és presbiterok lelki kondíciója bizonyos határok közé szorítja az igények megfogalmazását és azok érvényesítését, ezért a címben megfogalmazott kérdésre *csak saját véleményként* tudom megfogalmazni a választ.

Hat pontban foglaltam össze azokat a követelményeket, melyeket a lelkésztől vár a presbiter:

1. Gyakorolja hitének megvallását!

A lelkész a gyülekezet előtt ne csak a liturgiában, a Hiszekegy elmondásakor vallja meg a Szentháromságba vett hitét, hanem a prédikációban is gyakorta tegyen bizonyos *személyes hitéről*, beleértve a Krisztusban való teljes hitének megvallását, így azt, hogy: emberré lett, meghalt, feltámadt, megdöcölt, visszajön.

2. A gyülekezetért éljen!

Látni, érzékelni, tapasztalni lehessen, hogy életét és tevékenységét a gyülekezetért végzett munka hatja át. A hitbeprezeztetés és a gyülekezetépítés egyaránt jellemezze munkáját. A gyülekezeti alkalmakon (istentisztelet, bibliaóra, hittanóra stb.) kívül tevékenyen vegyen részt a hívek összegyűjtésében, gondozásában (látogatás pl.).

Ne legyen csak „óráadó” lelkész, hanem a gyülekezettel folyamatosan együttélő, pásztoroló módon dolgozzék.

3. Munkáját jó kedvvel végezze!

A sok teherrel és fáradtsággal járó munkáját ne kényszerűségből, izzadságszagúan, beletörődöttséggel, kötelességszerűen végezze, hanem lelkesedéssel, meg-megújulva, másoknak is példát mutatva folytassa. [1Pt 5,2–4]

4. Munkálja a gyülekezet egységét!

Több lelkész, jelkőztató gyülekezetben első számú telességének tekint-

se a szolgatársak közötti harmónia megteremtését. Az egyes munkaágak közötti egység megteremtésére is törekedjen. A presbiterekkel összhangban dolgozzon.

Legyen őszintén nyitott az *ökuméné* irányába és tevékenyen segítse elő a részegyházak egységesítési törekvéseit.

5. Fordítson gondot az adminisztrációra!

A lehetőségeket kihasználva, segítőtársak bevonásával legyen naprakész az anyakönyvek vezetésével, a levelezések helyes ügyiratkezelésével, mert a jelen regisztrálásával a jövőnek is tartozunk.

6. A gyülekezet tagjaitól fogadja el és igényelje a spirituális munkában való részvételt is.

Ne csak a civil szférában megszokott tevékenységekben (műszaki, jogi, gazdasági stb.) igényelje a gyülekezet (presbitérium) segítségét, hanem a lelki munkákban is (őrállói, bibliaköri, istentiszteleti) tudatosan számoljon a nemlelkészi munkatársakkal. Ezen a területen oktatási, tanítási munkájára van szükség.

Összefoglalva legyen: *vezetője, irányítója, szolgálója, testvére, barátja* a gyülekezetnek és tagjainak.

Jeruzsálem, Jeruzsálem

Izraelből hazatérve, Scholz Lászlótól az alábbi sorok kíséretében kaptam a közölt verset (Szerk.):

Budapest, 1994 március 7.

Üdvözlőlapon megkapva, azonnal eszembe jutott a több mint félszázaddal ezelőtt fordított „Jeruzsálem, Jeruzsálem” ének két verse. Ez talán annyiban is érdekel, hogy svéd szövegből került a finn Sioni Kantelebe. Hogy a svédek is honnan vették, kinyomozhatod, hiszen Te „északi” is vagy.

Nos ennek a két versnek a másolatával viszonzom üdvözlődet a szép jeruzsálemi lapon.

Jeruzsálem, Jeruzsálem,
Ékesség városa,
Kapudon túl reám borul
Békesség sátora.
Itt mostan sok veszély között
A harcot harcolom;
Kapudon ott kívül marad
Veríték, fájdalom.

Vágyom feléd, szép égi hon,
A lelkem már kíván;
Tebenned nyugalmat lelek,
Boldog leszek s vidám.
Ott nem sújt gyász, könny nem pereg,
Nem hallik jaj szava,
Trónján a Bárány tündököl,
És nincsen éjtszaka.

(A finn Sioni Kantele 357. sz. énekének 1. és 7. verse. Svéd szövegből E. Tamminen. Dallam: Hoikki Klemetti.)
Fordítás Scholz Lászlótól, 1942. április havában.

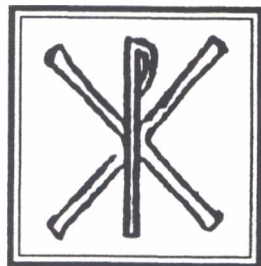
A KAPI CSALÁD alapítványt tett a nagypapa egyházzenész és az édesapa püspök emlékére a BERZSENYI DÁNIEL EVANGÉLIKUS GIMNÁZIUM (LÍCEUM) (9400 Sopron, Széchenyi tér 11.) javára.

Bankszámlaszám:

POSTABANK SOPRON 022-054-07

Örömmel fogadnak minden egyetértő támogatást.

Tanuljunk együtt!

KARNER KÁROLY

Az Újszövetség szövege*

– Hogyan maradt ránk, megbízható-e?

Gyülekezeteinkben sokszor vetődik fel a kérdés: hogyan maradt ránk a Biblia, ill. az Újszövetség eredeti szövege, megvannak-e még az eredeti szövegek, azok a kéziratok, amelyeket pl. az apostolok írtak, vagy ha nem, mi biztosítja azt, hogy a Bibliánkban ma is azt olvassuk, amit Pál vagy János írt. A kérdés tehát kettős: egyik, hogyan maradtak ránk a biblia szövegek és hogy a ránk maradt szövegek megbízhatók-e. De a két kérdés szorosan össze is függ: ha feleletet tudok adni az elsőre, akkor nagyrészt megtaláltam a megoldást a másodikra is. Mert, ha tudom hogyan öröklődött át az egyházban a századok folyamán a bibliai szöveg, akkor ebben nagyjából benne is van a felelet arra a kérdésre, hogy a ránk maradt szöveg megbízható-e. Ezért ha nem is keverhetjük össze a két kérdést, a feleletnél mindegyik kérdésre tekintettel kell lennünk. Ez különösen is fontos, ha arra gondolunk, hogy sokszor – hol inkább csak gyanakodva, hol pedig egészen nyíltan – találkozhatunk olyan feltevessel, hogy abban a bizonyos „sötét középkorban” talán meg is hamisították a Bibliát és éppen ezért az, amit ma Bibliánkban olvasunk, nem is egyezik azzal, amit pl. Pál apostol annak idején írt a római vagy korinthusi gyülekezetnek.

1. Állapítsuk meg mindjárt kiindulópontul, hogy a bibliai iratok **eredeti kéziratai** – tehát pl. az a kézirat, amelyet Pál apostol levélként az egyes gyülekezetekbe küldött, – nem maradtak ránk. Tegyük hozzá: a Római levél eredeti kéziratát nem is maga Pál apostol írta, hanem amint azt Rm 16,22 mondja, az apostolnak egyik „fródeákja”, Tertius. S ugyanez volt a helyzet a többi újszövetségi iratnál is. De az apostol aláírta a leveleit és ezzel együtt hitelesítette is azokat: így gondoskodott arról, hogy a gyülekezetek felismerhessék a hiteles leveleket és ne tévessze meg őket esetleg valami hamisítvány. [vö. 2Thessz 3,17.]

De azon nem is lehet csodálkozni, hogy az eredeti levelek már nincsenek meg, mert a gyülekezetek ugyan kezdettől fogva őrizték az eredeti kéziratokat, azonban a gyakori használat miatt azok könnyen elrongyolódtak és tönkrementek. Tudjuk pl., hogy az apostol utasította a kolosséi gyülekezetet, hogy amikor náluk felolvasták

az apostol levelét, azt adják át a laodiceai gyülekezetnek is, hogy azt ott is elolvashassák és fordítva: a laodiceai gyülekezetnek küldött levelet olvassák el Kolossében is. Voltak apostoli körlevelek is, amelyeket a gyülekezetek egész sora kapott. Az a levél, amelyet ma az Újszövetségben Efezusi levélként ismerünk, talán ilyen körlevél volt. Ha talán nem is készült egyszerre több példányban, valószínű, hogy minden gyülekezet, ahova eljutott és felolvasták, azonnal készített magának másolatot róla. Pál apostol megmaradt leveleit már az 1. század végén, tehát 90 körül összegyűjtötték, egy gyűjteményben egyesítették: tulajdonképpen nem az egyes apostoli levelek, hanem ez a gyűjtemény maradt ránk és ez a gyűjtemény lett az alapja annak, hogy e leveleket a gyülekezetek őrizték, másolták és egymásnak továbbadták.

Az **evangéliumoknál** ehhez némileg hasonló volt a helyzet. De ezeknél nem lehet kizárni azt a lehetőséget sem, hogy amikor közreadták azokat, azonnal több példány készült belőlük, több gyülekezet számára. Tehát hogy pl. Lukács nem csak Theophilusnak adott egy példányt evangéliumából, ill. neki adta az egyetlen példányt, amelyet készített, hanem, hogy belőle azonnal több példány készült és azt Theophiluson kívül mások, ismerős gyülekezetek megkapták. Vagy amikor János apostol tanítványi köre az evangéliumot közreadta, talán nem csak az efezusi gyülekezet kapott belőle egy példányt, hanem küldtek belőle más ismerős gyülekezeteknek is.

Olyasféle kéziratokat, mint amilyenek Pál apostol levelei vagy az evangéliumok voltak, Jézus és Pál apostol korában főként papiruszra írták. A papirusz volt akkoriban a leginkább elterjedt és legkényelmesebb íróanyag. A régi egyiptomiak találták fel és készítették a Nílus nádasaiiban bőven előforduló papirusznádból. Ennek bélést papírvékonyaságú szeletekre vágták, egymás mellé és egymásra keresztbe rakták, majd összeragasztották és zsírkóval simára dörzsölték. Így tetszés szerinti nagyságú, szép fehér lapokat kaptak, amelyeknek többnyire csak egyik oldalára írtak. Ha több lapot egymás mellé ragasztottak, hosszú szalagszerű lapokat kaptak, amelyekre egymás mellé több hasábban írtak. Ilyenkor a papiruszlapot összetekerték, két végére egy-egy pálcát erősítettek és ezek segítségével úgy tudták feltekerni a tekercset,

* Sopron, 1959. november 27. gyülekezeti előadás

hogy mindig csak egy-egy lap nagyságú darab legyen szem előtt. Ilyen tekercsekre voltak írva a hosszabb művek: egyes ránk maradt tekercsek 10 m-nél is hosszabbak, úgy hogy egy-egy ilyen hosszú tekercsre tekintélyes hosszúságú műveket is lehetett másolni.

Valószínűleg az 1. század második felében kezdtek papiruszlapokat úgy egymásra helyezni, hogy középen meghajlítva és összefűzve azokat, vastag füzethez hasonló „könyvet” kaptak belőlük. Az ilyen papiruszlapok mindkét oldalára lehetett írni és ez jelentős anyagmegtakarítást jelentett. Lehet, hogy ezt a könyvformát inkább csak a kisebb igényű és olcsón árusított, szegényebbek számára is hozzáférhető kiadványoknál alkalmazták. Lehet, sőt elég valószínűnek látszik, hogy a keresztyének ezt a könyvformát igen hamar, talán kezdettől fogva is alkalmazták. Legrégibb újszövetségi kézirataink ti. ilyen „könyvek”, ill. töredékeik.

Különben a papirusz – akárcsak a sokkal később használatba került papír, nedvességre *nagyon kényes* nem nagyon időtálló íróanyag.

A papirozt kínaiak találták fel. Gyártásának titkát az arabok a 8. sz. második felében ismerték meg s hozták Előázsiába, majd Nyugatra. Európában csak a keresztesháborúk idejéig fogva honosodott meg a papírosgyártás. Papirosra írt bibliakéziratok a 13. századtól készültek.

Mivel a papirusz ilyen viszonylag kevésbé időtálló anyag: azért a belőle készült kéziratok hamar elhasználódtak és tönkrementek. Nem is maradt meg belőlük könyvtárakban vagy levéltárakban semmi. Csak Egyiptomban kerültek elő papirusz-kéziratok és pedig részben úgy, hogy egykor lakott helyeket betemetett a sivatag homokja és mivel ez rendkívül száraz volt s évszázadokig nem engedett át nedvességet, azért ilyen helyeken a papirusz átvészelte az évszázadokat. Igen sok papirusz került elő múmiákról is, ezeket ti. papiruszból készült szalagokkal kötötték át. Sokszor már elhasznált papirusz-kéziratokat is felszabdaltak e célból szalagokra.

Az Újszövetség legrégebbi kézirateit valószínűleg szintén papiruszra írták. Azonban ezek, éppen az említett okok miatt nem maradtak ránk. Csak a legújabb időben kerültek elő ilyenek szerencsés leletek során. Ezek is kivétel nélkül töredékek, vagyis egy-egy kézirat nem maradt ránk kifogástalanul és egész terjedelmében, hanem csak töredékesen úgy, mint amikor nálunk is egy-egy elhasznált könyvnek vagy füzetnek hiányzik az eleje vagy a vége, ki van tépve belőle itt is, ott is egy vagy több lap, vagy éppenséggel csak egyes lapok maradtak meg belőle. De ezek a kéziratok többnyire így is nagyon jelentősek és értékesek, felfedezésük és nyilvánosságra hozataluk sokszor nem kisebb szenzáció, mint egy-egy szenzációs esemény a technika világában.

Mivel a papirusz-kéziratok nem voltak eléggé időtállóak, azért idővel igyekeztek tartósabb kéziratokat is előállítani. Így már a Krisztus születése előtti időben használtak *állati bőrt*, megfelelően kidolgozva, értékesebb kéziratok számára. Ilyen kéziratok részben az 1947-ben talált és azóta óriási tudományos szenzációvá lett ún. Holttengeri tekercsek, köztük a két Ezsaiás-tekercs és más ószövetségi kéziratok töredékei: ezekről egy másik alkalommal még külön is lesz szó. Állati bőrből különleges eljárással készült íróanyag a *pergamen*, ezt állítólag Kisázsiában Pergamonban találták fel a Kr. e. 2. század első felében, amikor II. Eumenes pergamoni

uralkodó (197–159 Kr. e.) egy az alexandriaival versenyző nagy könyvtárat akart felállítani és Ptolomaeus Epiphanes ennek megakadályozása végett papirusz-kiviteli tilalmat rendelt el (a papiruszt csaknem kizárólag Egyiptomban gyártották!) A pergamen azonban nemcsak sokkal tartósabb, mint a papirusz, hanem sokkal költségesebb is. Ezért a drága és különösen értékes kéziratok előállításánál alkalmazták. Bibliai pergamen-kéziratokat is akkor készítettek, amikor egyfelől a régi papiruszkéziratok elhasználódtak, másfelől pedig a gyűlekezetek jómódja emelkedett és tudtak elég pénzt fordítani ilyen költséges kéziratok beszerzésére.

Csak szemléltetésül említem meg, hogy az egyik leghíresebb bibliai kézirat, az ún. Codex Sinaiticus, amely jelenleg a British Museumban van, eredetileg kb. 720 lapból állott s minden (kettős) lap egy-egy állat bőre; ill. egy-egy állat bőréből egy-egy (kettős) lap került ki! Vagy egy másik adat: Gutenberg a híres 42 soros bibliából nemcsak papírra hanem pergamenre nyomtatott példányokat is készített. Egy-egy példányhoz 340 egyenként 42×62 cm nagyságú pergamenív kellett, a valószínűleg kb. 30 elkészített példányhoz, tehát 10200 ív, ezekhez 3200 borítót kellett levágni, ill. ennyi állatnak a bőrére volt szükség. Ennyi borítót kb. 335 arany Ft-ba került, egy-egy pergamenbiblia pedig kb. 24 arany Ft-ba (összehasonlításképp hadd említsen meg, hogy egy kisebb fajta parasztelek házzal együtt kb 60 arany Ft-ba került.).

A 4. században tudomásunk szerint sorozatosan *írtak át*, ill. cseréltek ki papirusz-kéziratú bibliákat pergamenre, sőt tudjuk azt, hogy 340 és 380 között a nagyhírű cézareai keresztyén egyházi könyvtár egész papirusz kéziratok anyagát átirták pergamenre, hogy időtállóvá tegyék.

2. De ha a régi bibliai kéziratokról beszélünk, nem elég, ha azoknak csak az anyagára gondolunk. Figyelemmel kell lennünk előállításuk módjára is.

Az Újszövetség eredeti nyelve tudvalevőleg *görög*. Ezért a régi bibliai kéziratok görög nyelven íródtak. Korán készültek ugyan már latin, szír, egyiptomi (kopt, ill. bohairiai és szaid) stb. fordítások is! Ezek ugyancsak fontosak, de itt mégis inkább csak a görögnyelvű kéziratokról beszélünk.

A kéziratokat *másolás* útján állították elő: vagyis minden példányt külön elejétől végig, az elsőtől az utolsó betűig le kellett írni. Ezért egyik példány sem olyan pontos mása a másiknak, mintha valamely írásművet mechanikusan sokszorosítanak, pl. nyomtatás útján. Ebből kettős következtetést lehet levonni, egyfelől akár melyik példányban lehet olyan hiba, mely a többi példányból hiányzik; másfelől ha a szövegen valaki valamit változtatni akar, azt nem elég egy példányon, hanem minden példányon külön kell keresztülvinni. Ez döntő különbség az írásművek mechanikus sokszorosításával szemben: ezekben a hiba a kiadvány minden példányában megtalálható és a szövegen eszközölt változtatás is következetesen előfordul minden példányban.

Ami már most a kéziratokban található *hibákat* illeti: a kézi másolás következménye, hogy a szövegen változtatások következnek be, részben mint másolási hibák. Mert akármilyen ügyes és gyakorlott másolók készítették is a kéziratokat, mégis csak előfordult, hogy az előttük levő mintapéldányban valamely szót pl. rosszul olvastak el, vagy kihagytak, vagy esetleg kétszer írtak, eltévesztették a sort stb. A kéziratokat ugyan nagyon gondosan ellenőrizték, amikor elkészültek és csak így vették használatba, ennek ellenére is bekövetkeztek a szövegen

idővel változások, bennmaradtak hibák stb. Hiszen pl. a helyesírás is változott a nemzedékek folyamán és már ennek következtében is előállhattak hibák. Viszont a kézi másolás körülményes volta könnyen megértetheti velünk, hogy a bibliai szöveget nem volt könnyű megváltoztatni; hiszen ha valamely másoló – mondjuk, abban a „sötét középkorban”, amikor sokak feltevése szerint szerzetesi másolók sok mindenfélét megengedtek maguknak, – meg is próbált valamit kihagyni a szövegből vagy valamit belecsempészni abba, akkor ezt csak abban az egy példányban tudta megtenni, amelyet másolt, vagy abban a néhány példányban amely a keze ügyében volt. A többi példányt nem tudta és nem lehetett megváltoztatni. Ehhez hozzá kell venni, hogy nincs még egy szöveg, amelyet évszázadokon keresztül olyan sokat és olyan gondosan ellenőriztek volna, mint a bibliai szöveg. Hiszen ezt rengeteg ember ismerte, olvasta és tanulta. Azon felül az egyház gondosan őrködött e szöveg fölött, mert az Isten Lelkétől ihletettnek és szentnek tartotta. Innét van, hogy a szöveg évszázadokon keresztül is megőrződött, bár igen sok az ún. szövegváltozat, de ezek az értelemhez képest legnagyobbbrészt jelentéktelenek.

3. Az Újszövetség eredeti görög szövegét **nyomtatásban** először a híres humanista tudós, **Erasmus** bocsatotta közre 1516-ban. Erasmus a kiadást néhány kezügyében levő görög kézirat alapján készítette nyomda alá. Sajnos a rendelkezésre álló kéziratok elég sok hibával megrakott, késő középkori kéziratok voltak. Utóbb javítottak a szövegen, de ez nem enyhített azon, hogy az Erasmus által közrebocsátott szövegtípus maga is kifogásolható volt. Ezt az Újszövetség szövegét vizsgáló kutatók már hamarosan észrevették, amikor idővel ismeretesebbé lettek régi és jobb kéziratok. Ettől az időtől fogva a kutatók nem csak minden mondatra, hanem minden szóra külön figyeltek és gondos szövegkritikai munkával igyekeztek az eredeti szöveget megállapítani. Ebben volt a segítségükre a sok újonnan előkerült és a tudományos kutatás számára használhatóvá vált régi kézirat (ún. *kódex*).

Ezek közül csak néhányat említhetünk itt meg. A múlt század egyik leghíresebb, szinte legendás emlékeztető felfedezése a híres *Codex Sinaiticus* megtalálása volt. Ezt a kéziratot Tischendorf Konstantin lipcsei egyetemi tanár találta meg a Sinai-hegyen lévő Szt. Katalin kolostorban. Amikor 1844-ben először járt a kolostorban, 43 kéziratlapot talált, melyeket állítólag a kosárból húzott elő, ahová már azért tették, mivel el akarták azokat tüzelni. De csak amikor (1859-ben!) harmadszor járt a kolostorban; került eléje a kézirat zöme, 303 lap, amelyből 147 foglal magán újszövetségi szöveget. A kézirat azután Szt. Pétervárra került, majd kb. 25 évvel ezelőtt a londoni British Museum számára vették meg (100.000 fontért). A legfinomabb antilop bőrből készült pergamenre írt kézirat a nagyon értékes és díszes kiállítású kéziratok sorába tartozik. Tischendorf lehetőséget tartotta, hogy azok közé a kéziratok közé tartozik, amelyeket Nagy Konstantinus császár rendelt meg 331-ben Caesareai Eusebiusnál. Mindenesetre a negyedik századból való. Eredetileg az egész bibliát magában foglalta, sőt olyan iratok is voltak benne, amelyek nem kerültek bele a Kánonba.

A *Codex Sinaiticus* nemcsak a régisége miatt tartozik a legjelentősebb bibliai iratok közé. Négy hasábot mutat

minden lapja, melyek 38×33,5 cm nagyságúak, s valószínűleg még mutatja azt a hasábos külalakot, amelyet a papiruszkéziratokon, mint tekercseken is meg lehet figyelni. De ezen felül a kéziratban több korrektor keze nyomával is találkozunk: ez bizonyítja, hogy milyen gondossággal készítették a kéziratot és hogy ellenőrzésképpen több régi kézirrattal is összehasonlították. Ezért felfedezője, Tischendorf, aki a múlt század folyamán több nagy kritikai kiadást is készített az Újszövetségből, híres 8. kiadású Újszövetségét (NT ed. octava critica major), leginkább erre a kézírra támaszkodva készítette el.

Nem kevésbé jelentős egy másik, az előbbivel kb. egykorú bibliai kézirat, amelyet Rómában a Vatikáni Könyvtár őriz, az ún. **Codex Vaticanus**. Ez a kézirat már a 15. században a Vatikáni Könyvtár tulajdona volt és talán azok közé a kéziratok közé tartozik amelyeket Nagy Konstantinus fia, Konstancius császár rendelt Alexandriából a római templomok számára. Mások Athanasiusszal hozzák kapcsolatba, aki (339–346) Rómában volt száműzetésben. Noha a kézíratról sokan tudtak és azt már a 16. században használták a görög Ószövetség, az ún. Septuaginta kinyomtatásakor, újszövetségi részét évszázadokon keresztül szigorú titokként kezelték és csak a múlt század utolsó harmadában tették nagyobb mértékben hozzáférhetővé: a r.kat. egyház vezetői nem szívesen vették, ha e szöveggel foglalkoztak, mert az sok apró eltérést mutat a kat. egyház hivatalos bibliájához, a Vulgatahoz képest. Különben azonban a mai tudományos kutatás a legkiválóbb kéziratok között tartja számon ezt a kódexet, amely szerényebb kiállítású ugyan, mint a Sinaiticus: 27×27 cm nagyságú oldalanként három hasábos, összesen 759 lapból áll (eredetileg kb. 820 lapból állott). Az Újszövetség szövegét Zsid 9,14-ig tartalmazza, hiányzik belőle 1. és 2. Tim., Tit. Flm. Jel., szövege főként ahhoz a kritikai kiadáshoz szolgált alapul, amelyet két angol tudós, Westcott és Hort készítettek: sokan a Vaticanus szövegét tartották legjobb, legtisztább újszövetségi szövegnek.

Az utolsó száz év kutatómunkája igen sok, egyre több régi bibliai kéziratot kutattak fel és tett a tudományos vizsgálódás számára hozzáférhetővé. Nem egészen alap nélkül mondotta 1850 táján egy híres francia teológus Adolphe Monod: „Ez a Biblia százada!” Mert ha a nagy tömegek szemében a 19. sz. a természettudományok előretörésének és uralomrajutásának százada lett is, a múlt századtól fogva a Biblia is nem kevésbé terjedt el és vált egyre inkább az egész emberiség közkincsévé. Ebben jelentős szerepe volt az Újszövetség szövege tekintetében végzett tudományos munkának is. Ez a tudományos munka egyre újabb eredményeket érlel. Amíg a múlt században a legrégebb ismeretes kéziratok – az említett Sinaiticus és Vaticanus – a 4. század elsőfeléből származó kéziratok voltak, addig kb. most egy negyedszázada a kutatás új, addig nem remélt eredményekhez vezetett. 1933-tól fogva váltak ismeretessé az ún. **Chester-Beatty**-kéziratok: több papiruszkódex; részben ószövetségi, részben újszövetségi szövegekkel. Három újszövetségi kézirat részben az evangéliumokat, részben Pál leveleit, részben a Jelenések könyvét tartalmazza. Bár a kéziratok töredékesek, mégis igen nagy a jelentőségük, mert a 3. század elejéről származnak. Felfedezésük és közzétételük annak idején igen nagy

tudományos érdeklődést váltott ki és pedig annál inkább, mivel olyan időből való kéziratok, amelyekből addig csak nagyon kevésbé ismertük pontosan a bibliai szövegeket. De a kéziratok nagyobb meglepetést nem hoztak; szövegük nem mutatott érdemleges változást az addigi szöveghez képest és így tanúsította, hogy milyen hűségesen és gondosan őrizte az egyház már abban az időben is a bibliai szövegeket.

Még nagyobb meglepetés volt, amikor 1935-ben **Roberts** angol papirológus közzétette a manchesteri John Rylands Library egy kicsiny papirusztöredékét, amelyen Jn 18,31–33. 37, 38 szövege olvasható: ez a kb. 6×9 cm nagyságú lapocsk a 2. század elejéről való. Egyiptomban került elő s tanúsítja hogy 120–130 táján Jn. evangéliuma Egyiptomban már ismeretes volt. A lap talán egy olyan kézirat töredéke, melyet valaki kézi használatra készített, de mindenesetre mutatja, hogy az evangélium alig 20–30 évvel keletkezése után már Egyiptomban ismeretes volt. Szövege – bár csak néhány vers – egyezik az ismert szöveggel.

Még ennél is nagyobb jelentőségű lelet vált ismeretessé az ötvenes évek közepén: a *genfi könyvtárnak* sikerült megszereznie egy papiruszkéziratot, amely a második század végéről való és Jn 1–14 fejezeteit tartalmazza (hiányos a 6. fejezet, amennyiben az ezeket tartalmazó lapok elvesztek a kéziratból). Ez a kézirat olyan közel van a szerző eredeti kéziratához, hogy alig egy-két másoló-fokot lehet közbeiktatni. Ráadásul nemcsak egy régi kézirat véletlenül megmaradt töredékeit tartalmazza, hanem nagyjából kifogástalan kézirat, címmel és kezdő-lappal. Lapjai sem nagyon töredeztettek, úgyhogy teljes képet mutat arról, milyenek lehettek az újszövetségi iratok eredeti, legelső kéziratjai. A kézirat szövege azonban nem hozott lényeges meglepetéseket: ez is mutatja, hogy milyen megbízható a ránk maradt bibliai szöveg, milyen hűen és gondosan másolták azt, milyen nagy gonddal őrködtek annak tisztaságán. Természetesen minden kéziratban van egy-két meglepő mozzanat. Így

ebből a kéziratból talán világosság derül valamire, amely eddig a magyarázóknak sok vitára adott alkalmat. Jn 7,52 szövege eddig: „Tudakozódjál utána és győződjél meg róla, hogy Galileából nem támad próféta.” (2Kir 14,25-ben említett Jónás próféta, Amittai fia a galileai Gath-Kéfer-ből származott) Vajon tévedett az evangelista, amikor a szöveget leírta? A most ismeretessé vált legrégebbi kézirat azonban e helyen azt olvassa: „Galileából nem támad a próféta”: „**a próféta**” megjelölés valószínűleg 5Móz 18,15-re vonatkozik és a Messiásként értelmezett prófétára utal. Ha ez az értelmezés helyes, úgy a szöveg azonnal kielégítő és jó értelmet kap.

A kutatás megy tovább a maga útján: a 17. sz.-ban csak 22, a 18. sz.-ban már 330, a jelen század elején pedig 4026 újszövetségi bibliai kéziratot ismertek. Jelenleg a központi listán közel 4700 kéziratot tartanak nyilván: a lista mostanában minden évben átlag 50 újonnan ismeretessé vált, ill. újonnan megtalált kézirrattal gyarapszik. Ezek a kéziratok a 2. sz.-tól egészen a 15. sz. végéig olyan megszakítatlan áttekintést biztosítanak a tudományos kutatóknak az újszövetségi szöveg történetéről, hogy annak szinte a legapróbb részletei is ellenőrizhetők. A szöveg történetének ez a vizsgálata és felderítése nagyon aprólékos, száraznak, sőt unalmasnak látszó kutatómunka, de megéri a fáradságot, mert a gyülekezet bizonyos lehet afelől, hogy a Bibliának az a szövege, amelyet kézbe kap, valóban hiteles és megbízható szöveg.

Ez azonban csak az eredeti szövegre vonatkozik. Külön kellene a fordításokról beszélni. Ma már a Biblia (ill. egyes része) 1136 nyelven jelent meg. Csak 1956-ban a teljes Biblia 215, ezenkívül a teljes Újszövetség 273, egyes bibliai részek, ill. könyvek pedig azonkívül 648 nyelven jelent meg.

*

Tíz éve, 1984. október 25-én halt meg dr. Karner Károly teológiai professzor. E kiadatlan írásának közlésével emlékezzünk meg róla, volt tanítványai, a család szíves közreműködésével.

– Szerk. –

FABINY TAMÁS:

ELVESZETT ÉS MEGTALÁLTATOTT?

Jézus személye és tanítása – a zsidóság tükrében

III/2. rész: Zsidó szerzők Jézusról

A tanulmány első részében azt vizsgáltuk meg, hogy a talmudi és a későbbi zsidóság milyen képet alkotott Jézusról. Láttuk, hogy Jézus személye zsidó forrásokban is szerepel, általában nagyon negatív beállítással. A Talmud és az evangéliumok műfaji rokonsága lehetővé teszi az azokban megőrzött gondolatok, például a parabolák, egymás mellé állítását. A második részben arra kerestünk választ, hogy keresztyén tudósok az

évszázadok során hogyan tekintettek a Talmudra és a zsidóságra. Ebben láthattuk, hogy főleg az utóbbi évtizedekben mind több kutató keresi a közeledés lehetőségét – nemcsak a judaisztika területén. A III. részben zsidó szerzők változó Jézus-képét vizsgáljuk meg. E fejezet I. felében előbb az első tétova kísérleteket ismertettük meg (főleg Mendelssohn munkásságát), majd a budapesti Rabbiképző Intézet több kutatóját mutattuk be

(Bacher, Heler, Ziegler). Ezt követően Klausner Jézus-könyvét ismertettük, majd a kiváló zsidó tudós, Flusser munkásságát vázoltuk. E III. rész második – és egyben a dolgozat befejező – részében folytatjuk azon zsidó szerzők gondolatainak tolmácsolását, akik a Názáreti „hazavezetésén” fáradoznak – miközben keresztyének számára is eszméletető módon gazdagítják valamennyiünk Jézus-képét.

„Jézus testvér” keresése (Buber, Schalom Ben-Chorin)

A zsidók és keresztyének közötti párbeszéd legendás alakja Martin Buber. Hatalmas életműve a megbékélés és közeledés jegyében született. Ezen a helyen csak *Zwei*

Glaubensweisen című könyvére utalunk⁸⁷, amely cím a hit két fajtáját jelzi. A héber emuna más, mint a hellenista pistis. Az elsőben az ember teljességgel kiszolgáltatja magát az élő Istennek, amely önátadás mögött egy nép ősi tapasztalata áll. A pistis ezzel szemben „a népek történelmi tapasztalatán kívül, mintegy a történelemből

kilépve született”⁸⁸, s az ember hiszi, hogy a dolgok úgy vannak, ahogy azokról értesült. Buber számára az emunát, ószövetségi példák nyomán Jézus testesíti meg a maga teljességében, míg a hellenista hit-fogalmat Pál képviseli. E gondolat jegyében elemez Buber számos evangéliumi történetet. Szemléletére mégsem a szembeállítás, hanem a közös kincs keresése jellemző, a másfajta hit teljes tiszteletben tartásával. Buber éppen ebben a könyvében fogalmazza meg híres *Jézus testvér* gondolatát, a következő ihletett szavakkal:

„Jézust ifjúkoromtól fogva a legnagyobb testvéremnek éreztem. Hogy a keresztyénység őt Istennek és Megváltónak tekintette és tekinti, azt mindig a legkomolyabb ténynek tartottam, amelynek elfogadására őerte és önmagamért törekednem kell. Ennek az elfogadni-akarásnak az eredményéből nyújtok itt át egy keveset. A hozzá való testvérien őszinte viszonyom mind egyértelműbb és tisztább lett, s őt ma egyértelműbben és tisztábban látom, mint valaha. Minden korábbinál bizonyosabb vagyok abban, hogy számára jelentős hely van kijelölve Izráel hitének történetében, s ezt a helyet semmilyen megszokott kategóriával nem lehet körülírni.”⁸⁹

Ez a vallomás határozhatja meg a mai zsidó-keresztény párbeszéd hangszínét.

A megragadó Jézus testvér gondolatot az Izráelben élő **Schalom Ben-Chorin** erősítette fel azáltal is, hogy kiváló könyvének ezt a címet adta.⁹⁰ A Názáretit nemcsak ember-testvérenek, hanem zsidó testvérenek is tartja. Számára Jézus a zsidó történelem és szellemtörténet központi alakja, sőt – a prófétákhoz hasonlóan – Izráel jelenének és jövőjének egy darabja is. Mivel azonban a próféták nemzedéke után élt, Jézust a *tannaiták* közé sorolja, Sammaj és Hillél rabbik mellett a harmadik nagy tekintélyként. (Bár volt Jézusban valami Sammaj zártságából is, igazán Hillélhez állt közel. A szelíd rabbi közismert anekdótája a fél lábon álló pogánnyal, fűződhetne akár Jézus nevéhez is.)

Schalom Ben-Chorin rendkívül élvezetes stílusban, eszméltető módon elemzi az evangélium megannyi elbeszélését, a rabbi szemszögéből. (keresztség, a kánai menyegző, Jézus és az asszonyok stb.) Kár, hogy néha enged a kísértésnek, és nem fogja vissza szárnyaló fantáziáját: feltételezi például, hogy Jézus nős volt. (Zsurnalisztikai jellegű véleményét csak igen gyenge lábakon álló, közvetett érvekkel próbálja alátámasztani.) Számára Jézus nem a kinyilatkoztatott és kinyilatkoztató Úr, hanem az esendő, kérdező ember. Ezért fontos neki Máté 16,15 „kinek mondtok engem?” kérdése. Jézus a farizeusok belső ellenzékéhez tartozik, vagyis nem a templomhoz kötődő hierarchikus-papi rendet alkotó szaduceusokhoz. A farizeusok pártja volt természetesen a demokratikusabb, laikus-központúbb, s ők kötődtek inkább a zsinagógához. (Jeruzsálem és a szentély 70-es pusztulását szellemileg éppen ezért ők vészelhették át leginkább.) Lk 4,16 is bizonyítja Jézus otthonos mozgását ezekben a körökben: „Szokása szerint bement a zsinagógába Názáretben”, nyilván mert gyermekkorá óta így tett.

A tannaitáknak két jellemzőjük volt: *adott kanonizált könyvek magyarázata* és *példázatok* mondása. Jézus mindkettőt gyakorolta. Schalom Ben-Chorin különösen is színesen magyarázza Jézus példázatait, amelyek az ő olvasatában az emberi egzisztencia paradoxonjait jelentik. („Nektek megadatott Isten országának titka, de

azoknak nem. Mert akinek van, annak adatik és bővelkedik, akinek pedig nincs, attól az is elvételik, amije van”, Mt 13,11k.) A *példázatok megértése* vagy *meg nem értése* ezért választóvizet jelent az emberek között. Hogy a példázatmondó Jézus mennyire tannaita volt, arra egy rabbinista példázatot idéz – magáról a példázatról: „*Ne becsüld le a példázatokot, hiszen azokon keresztül juthatsz el a Tóra szavainak megértéséhez. Hasonló egy királyhoz, aki házában elvesztett egy aranydarabot vagy egy értékes gyöngyöt, s azt nem találja-e meg egyetlen ássz értékű (a legkisebb érme) pénzdarábba? Így juthat el az ember is egy példázat segítségével a Tóra megértésére.*”⁹¹ Három példázatot elemez hosszabban: A gonosz szőlőmunkások parabolájában nem Izráel és a pogányok ellentétét látja, hanem a farizeusok és papok hegemoniájának, illetve a tanítványoknak a szembenállását. Az irgalmas samaritánus példázatánál pedig azt hangsúlyozza, hogy Jézus az akadémikus kérdésre a szeretet imperativusával válaszolt. Élvezetes kortörténeti elemzések után a szerző a korábban már említett módon a II. világháború idején történt zsidómentésre alkalmazza a parabolát. Legizgalmasabb a tékozló fiú példázata. A szerző itt is helyesen látja, hogy e parabolában a kegyelem primátusa kap érvényt a törvénnyel szemben, ám ebben sem az ógyház és zsinagóga, hanem a megtérők és az „igazak” közötti feszültséget érzi. A tanulmányunk mottójául választott tékozló fiú parafrázissal pedig ismét áttöri a műfaj kereteit, és inkább szubjektív hitvallást, vitatható, de gyönyörű vallomást tesz. Ő maga is hangsúlyozza ennek az értelmezésnek Jézus szándékától független voltát. Eszerint maga a Názáreti lett, akarata ellenére, Izráel elveszett (tékozló) fia. Csaknem kétezer éven át idegenben járt, mialatt az idősebb testvér – a zsidó nép – az Atya szigorú nevelése alatt maradt. De ő visszatér – a valóságban visszavezetik – az atyai házhoz. Az idősebb testvér ennek talán nem örül, mert tele van előítélettel és haraggal vele szemben. De az Atya hangsúlyozza, hogy örülnie kell, mert testvére meghalt és feltámadott, elveszett és megtaláltatott.⁹²

A könyv más helyén még tovább megy a Jézus személyére alkalmazott parabolával. Schalom Ben-Chorin szemében ő *par excellence* zsidó, népe minden szenvedésének megtestesítője. „A názáreti Jézus élt – és tovább él, nemcsak egyházában, hanem népe körében is, amelynek mártíriumát testesíti meg. Nem lett-e példázat (Gleichnis) a szenvedő és a kereszten kicsúfolt Jézus az ő egész népe számára, amely vérben fürödve mindig a zsidógyűlölet keresztjén függött? És feltámadásának húsvéti üzenete nem példázat-e a ma újra feltámadó Izráel számára, amely történelmének legsötétebb tizenkét évének legmélyebb megalázottsága és megbecsületlenítése után ma új formát nyer?”^{92a} Metaforikus beszéd, amely átszellemült hazafiságról tanúskodik és az olvasóban tiszteletet ébreszt – jöllehet ennek az értelmezésnek megint csak nincs sok köze az eredeti evangéliumi történethez. A könyv lebilincselő három fejezete az, amelyben az utolsó vacsorát, Jézus Gecsemáné-kertben átélt gyötördését és a pert, illetve passiótörténetet elemzi. Itt is szolgál vasos meglepetéssel, például az INRI felirat az ő értelmezése szerint eredetileg a *szent tetragram*, a JHWH volt: Jeshu Hanozri W(u)melech Hajudim.⁹³

Az úrvacsorán (széder-esten) és az utána következőkben történeteket lélegzetelállító módon elemzi a szerző. Eredeti gondolataiból most legfeljebb a pohár motívumának kimutatását idézhetjük fel. A páskavacsorán hagyományosan – az egyiptomi szabadulásról szóló beszélgetés közben – négy pohár bort fogyasztottak. Ezek után, éjszakai magányában szembesült Jézus az ötödik pohárral, és kérte imádságában, hogy ha lehet, ne kelljen kiinnia. Nem sokkal később elfogatása idején így intette a kardjával hadonászó Pétert: „Tedd hüvelyébe kardodat! *Vajon nem kell-e kiinnom azt a poharat, amelyet az Atya adott nekem?*” (Jn 18,11) Itt mond tehát Jézus először igent a szenvedés kelyhére – hogy aztán (Jn 19,30 szerint) a kereszten szomjazva elfogadja az ecetet, s ezt mondja: Elvégeztetett...

Befejezésül még két mondatot idézünk Schalom Ben-Chorintól. Nemcsak azért, mert ez a gondolata kronológiailag is ide, Jézus halálához kapcsolódik, hanem elsősorban azért, mert jól kifejezi az ő tiszteletreméltó álláspontját. Hívő zsidóként a zsidó Jézust keresi, és találja meg olyan összefüggésekben is, amelyeket keresztyénként nem tudunk vele együtt vállalni. Ám ő is tisztelettel – szinte levetett saruval – áll meg az előtt, amit a keresztyének tartanak szentnek és titoknak.

„Semmit nem tudunk arról, mi történt akkor Jézus halála után; ám azt tudjuk, hogy ő újra és újra feltámadt emberek lelkében, akik vele találkoztak. Itt a keresztyén lélek titkát érintjük, amelyben senki nem részesedhet, aki e misztériumon kívül áll.”⁹⁴

Az ötödik Jézus (Lapide)

Valamennyi eddig bemutatott zsidó kutatóra a tudományos elmélyültség és a szakszerűség jellemző. Ez együtt jár azzal is, hogy műveik közvetlenül jobbra csak a szűk szakmát érik el. A sorban következő **Pinchas Lapide** azonban legalább annyira a szélesebb közvéleményhez is szólni kíván, egyik-másik könyve valóságos teológiai bestseller. Legismertebb Jézus-könyve magyarul az *Ez nem József fia?* címet viseli.⁹⁵ A frappáns cím is mutatja, hogy a zsidó nép gyermekét keresi a Názáretiben, aki nem Isten fia, nem Megváltó, hanem „ács és ácsnak gyermeke”. A Jézus személyével és tanításával évtizedek óta foglalkozó jeruzsálemi kutató kimondott célja annak bebizonyítása, hogy Jézus ízig-vérig a zsidóság gyermeke. Ám megjelent a színen Tarsuszi Pál, aki markánsan „hellenista fazont” adott a korai keresztyén-ség tanításának. Ezt Lapide a jézusi tan eltorzításának tartja. A mai zsidóság – esetleg a keresztyén-séggel együtt – rátalálhat végre az eredeti Jézusra. Ez teljes összhangban állhat azzal a háromszoros hazatalálással, amely Izráel utóbbi évtizedeit jellemezte: visszatérés az atyák hazájába, az államisághoz és a Biblia nyelvéhez. Mindennek megkoronázásaként rátalálhatnak az eredeti jézusi tanításra. Lapide az ötödik Jézusnak nevezi őt, akiről a négy evangélista után írni szeretne, s aki a mai zsidóság számára példakép lehet.⁹⁶ (A szerző számos könyvet és

tanulmányt jelentetett már meg ebben a témában, nem egyet olyan keresztyén teológusokkal közösen, mint **H. Küng** vagy **H. Gollwitzer**. Ezekben gyakran bátorítja a mai zsidóságot arra, hogy a korábbi ellenséges magatartás és hallgatás után legyen büszke „legismertebb gyermekére”, Jézusra, hiszen ő „a nyugatot Izráel Istenéhez vezette.”⁹⁷

Jézus-könyvében először azt vizsgálja meg, hogy mennyire helyesek azok a meghatározások, amelyekkel a Názáretit meg szokták ragadni. Mi volt Ő? Farizeus vagy esszéus, reformátor vagy eretnek, forradalmár vagy patrióta, próféta vagy apokaliptikus személyiség? Mindegyik megközelítésben talál részgazságot, de teljességgel egyik sem illik Jézusra. Lapide számára *Jézus a „forróvérű zsidó”,* aki gyakran úgy beszél, mint később a hasszidizmus valamely rabbija Oroszországból⁹⁸ (vö. Martin Buber is kimutatja a hasszidizmus rokonságát Jézussal, különösen a narrációk, a példázatok terén.)

Lapide könyve három részből áll. Az első tanulmányban Jézusnak a zsidó irodalomban való ábrázolását mutatja be. Jellemző, hogy *Izráel állam fennállásától fogva több zsidó könyv íródott Jézusról, mint a megelőző 18 században.* Lapide egyetlen évtized termései közül 23 újhéber művet említ!

A tudományos jellegű és a szépirodalmi művek egyaránt jól tükrözik a zsidóság fokozatos közeledését Jézushoz. Sok, itt idézett versben visszatér a *testvérem, Jézus* megszólítás. Milyen nagy utat kellett a zsidóságnak megtennie, hogy kezdeti átkoktól vagy hallgatástól eljusson az ilyen forró vallomásokig! Akit a Talmud sok helye meg sem nevez, csak körülír és „az ember”-ként emleget, mára testvérré válik. (Lk 15,30 szerint a tékozló fiú bátyja *ez a te fiad*-ként emlegeti a hazatértet, ki nem mondaná a szót, hogy testvérem. Helyette ott, a példázat végén az atya mondja ki: „vigadnod és örülnöd kellene, hogy ez a te testvéred meghalt és feltámadott, elveszett és megtaláltatott”. Mi is remélhetjük, hogy az Atya jelenlétében valóságosan és visszavonhatatlanul helyreáll a testvéri viszony.)

Második tanulmányában arról szól Lapide, hogy Jézust hogyan ábrázolják a mai izráeli iskoláskönyvekben. Meggyőzően bizonyítja be, hogy a „galileai rabbi” életének és halálának tanítása előítéletmentesen történik, a vallási türelem jegyében. A könyv terjedelmében és jelentőségében is legnagyobb harmadik része tartalmazza a legtöbb – általunk többnyire idézett – dokumentumot. E tanulmány a *Rabbik Jézusról* címet viseli. „*Bár vétkezett, csak zsidó maradt.*”⁹⁹ – jellemző talmudi mondat ez, amelyet azonban az elzárkózás időszaka követett, amíg aztán Mendelssohn meg nem törte a zsidóság ezeréves hallgatását Jézusról. „Csak zsidó maradt”... Lapide a keresztyének figyelmét is felhívja erre: „Jézus Krisztus zsidó volt. Bár a keresztyének hite szerint Jézus az emberré lett Isten, gondolkodnak-e arra, hogy *Isten egy zsidóban lett emberré?* Másszóval: a keresztyének egy zsidóhoz imádkoznak, és Jézus nem langyos, gyökértelen zsidó volt. Családfája szerint zsidó származású volt, olvasta a Szentírást, a rabbikkal a zsinagógában tanult és imádkozott, és szenvedélyesen hitt Isten ígéreteiben.

Kétségkívül a próféták zsidó hagyományának főáramába tartozott. A keresztyének természetesen azt gondolják, hogy több volt, mint próféta, ám ez semmiképpen sem csökkenti zsidóságát. Jézus maga mondta: „Az üdvösség a zsidók közül jön (Jn 4,22)”.¹⁰⁰

A szerző feltámadásról írott nagyszerű könyvének alcíme: *zsidó hitélmény*. Ez kiindulásában arra utal, hogy amiként a zsidóság léte szempontjából döntő volt a Sinai-hegyi élmény, úgy a *kereszténység sarokpontja a feltámadáshit*. „Ha Krisztus nem támadt fel, üres a mi igehirdetésünk, és üres a ti hitetek is”, idézi 1Kor 15,14-et, és pedig oly módon, hogy önmagára mint zsidóra nézve is komolyan veszi az apostoli intést. Az evangéliumok feltámadással kapcsolatos leírásait elemezve, arra a következtetésre jut, hogy ott a tanúk minden esetben, kivétel nélkül zsidók. A választott nép pedig határozottan benne élt a feltámadás hitében. Ez azt a várakozást is jelentette, hogy a legnagyobbak közül Hénók, Illés, Jeremiás feltámad majd. Ez a hit csak annyiban volt a messiási várakozásokhoz kötve, hogy e feltámadások a „*praeparatio messianica*” keretében voltak esedékesek. Jézus feltámadásának elfogadása tehát még nem jelenti azt, hogy őt Messisának, Krisztusnak is tekinti.

Lapide számára nemcsak a Sinai-hegyi kinyilatkoztatás jelent valóságos hittapasztalatot, hanem a húsvéti is. Mindkettőt csak hitben lehet megragadni, s mindkettőt – Lapide szavaival – „legendák koszorúja övezheti, ám a megélt valóság magjától elszakítani nem lehet”^{100a} (Mindehhez azt a vallástudományi alaptételt fűzi hozzá, hogy legendák is a valóság hordozói lehetnek, s az elbeszélések történetiségét nem lehet elrabolni.)

A feltámadáshit ilyen merész vállalásával Lapide a maga részéről hitvallást tesz arról, hogy Jézus személye immár nem elválasztja, hanem összeköti a zsidóságot és a keresztyénséget.

A példázatok Jézusa (Thoma, Lauer)

A Svájcban élő **Clemens Thoma** is évtizedek óta fáradozik „a két testvér” megbékélésén. Számos tanulmányt jelentetett meg a zsidóság keresztyén, valamint a keresztyénség zsidó teológiájáról. Több közös munkája jelent meg Flusserral is. Egy 1986-ban megjelent, A rabbik példázatai című könyvet **Simon Lauerral** együtt adott ki¹⁰¹ A zsidó (Lauer) és a keresztyén (Thoma) példamutató közös vállalkozása ez, amelyben a Talmud és a Midrás sokszáz példázatát dolgozzák fel. Bár ebben a kötetekben 5-6. századi parabolákat idéznek elsősorban, nem tudománytalan a jézusi példázatokkal való összehasonlítás. A zsidóság keretein belül ugyanis nagy megbízhatóságnak örvendett a *tradálás*, ami a példázatok kötött műfaja esetében, azok „mozdulatlansága” következtében különösen természetes volt. A szerzők Jézust igazi *aggádistanak* tartják, olyan személynek, aki az írott és a szóbeli Tórában egyaránt járatos volt. A példázatokot leginkább a palesztinai aggádisták ápolták. Alapállásuk az volt, hogy az ige megértéséhez nem

kellenek bonyolult hermeneutikai szabályok (az a halálisták területe), hanem *elegendő néhány egyszerű, a mindennapi életből vett elbeszélés*. A példázatelbeszélők tudatában voltak annak, hogy példázatokkal a képzetlen, a rabbinista dialektikában járatlan emberek számára is megismerhető a Tóra. Másszóval: a Tóra ilyen értelemben nyitott, és nemcsak egy szűk szakértői rétegre tartozik. Ha végiggondoljuk Jézus törvényértelmezésének és elbeszélői stílusának jellegzetességeit látnunk kell, mindezek mennyire érvényesek őrá is. Ha pedig a ma oly modernnek számító, főleg Amerikából származó *narratív teológiára* és *narratív igehirdetésre* gondolunk, akkor észrevehetjük, hogy mindezeknek a gyökere a rabbinizmusba kapaszkodik és a Jézusra is oly jellemző példázatokból táplálkozik. A rendkívüli alapossággal megírt könyv szerzői joggal szögeznek le: „*A példázat a rabbinista gondolkodás és cselekvés minden területére benyúlik. Ezért a rabbinista példázatok ismerete nélkül nem rendelkezünk a rabbinista kifejezőmód, etika, identitás, a halála, az aggáda, az irodalomtörténet és a teológia teljes megértésével.*”¹⁰² A munka derekas része: szöveggyűjtemény, amelynek figyelmes összehasonlító elemzése sokat segíthet Jézus példázatainak és a példázatok Jézusának jobb megértésében.

Clemens Thoma és Simon Lauer munkáját tanítványuk, **Peter Dschulnigg** folytatja oly módon, hogy az általuk közölt rabbinista példázatokot igen alapos kutatómunkával összehasonlítja az újszövetségi parabolákkal.¹⁰³ Újítása a *rhema* (elbeszélő rész) és a *thema* (hozzáfűzött magyarázat) megkülönböztetése. Az összehasonlító elemzésekkel Jézus jobb megismerése a célja, amit könyve végén így summáz: „*A példázatokban Jézus nem egyszerűen meghirdeti Isten országát és az ő jóságát és irgalmát, hanem a példázatokban önmagát és a munkáját is ábrázolja.*”¹⁰⁴

Jézus, a zsidó (Vermes Géza)

Él Angliában egy zsidó történész, akinek munkássága összefonódott a Holt-tengeri tekercsek megismertetésével és a Jézus-kutatással: Vermes Géza. 1973-ban jelentette meg óriási visszhangot kiváltó, azóta több nyelvre lefordított könyvét, a *Jesus the Jew*-t. Ebben aprólékos munkával, széles kortörténeti ismereteinek mozaikkockáiból kísérli meg összeállítani a zsidó Jézus képmását. A korabeli zsidó viszonyok feltérképezése után bele is helyezi Jézust ebbe a környezetbe. Ezután az Újszövetség Jézusra alkalmazott különböző címeit vizsgálja meg (próféta, Úr, messiás, Emberfia, Isten fia), aminek eredményeképpen az olvasó számára kirajzolódik a gyógyító és tanító Jézus hitelesnek tűnő képe. Nyolc évvel később megjelent újabb könyvében Jézus *evangéliumára* összpontosított, majd 1993-ban immár trilógiává bővült *Vermes Jézussal* kapcsolatos életműve: megjelent a *zsidó vallás Jézusáról* szóló könyve.¹⁰⁵ A nagy tiszteletben álló kutató munkásságát elsősorban ez utóbbi műve alapján mutatjuk be, már csak azért is, mert legújabb könyvében korábbi kutatási eredményeit is összegzi.

Vermes megkülönbözteti a Jézus-élete kutatások optimista, A. Schweitzer 1906-os könyvével lezárult korszakát a pesszimista korszaktól. Utóbbi Rudolf Bultmann Jesus című, 1926-ban megjelent könyvével vette kezdetét. A pesszimizmus abban a nézetben foglalható össze, hogy az evangéliumok alapján a történeti Jézusról keveset tudhatunk meg. Mivel pedig Bultmann mérhetetlenül nagy hatást gyakorolt a német és az amerikai teológiára, „a történeti kutatás órája csaknem fél évszázadra megállt”¹⁰⁶. Sajátos módon éppen a zsidó Jézus-kutatások emelhetik ki a protestáns teológiát ebből a kátyúból.

Miért kellett Jézusnak meghalnia? – ez a 20. századi zsidóság kérdése is. Vermes szerint nem a törvény állítólagos megszegése miatt, hiszen a szombati gyógyítások körüli vita példának okáért „csak vihar volt egy teáscsészében”, hiszen még a „szóbeli Tóra” is így fogalmazott: „Egy szombatot meg lehet szentségteleníteni, hogy sok (további) szombatot meg lehessen tartani”. Vermes hozzáteszi, hogy a jézusi gyógyítások tulajdonképpen nem jelentettek munkavégzést, hiszen azok szóval, legfeljebb kézzel, érintéssel történtek. (Ennek ellene vethetjük, hogy a pl. Jn 5,8-ban olvasható „vedd az ágyadat és járj” mondat nem csak a szombat megszegése, hanem az arra való felbújtás is, hiszen egy nyoszolya hordozása aztán igazán munkavégzésnek minősült!) Akkor hát miért kellett Jézusnak meghalnia? Vermes az igazi okot a templomtisztításban látja. Jézus rosszat tett (zűrzavart okozott), rossz helyen (a szudducusok számára legfontosabb templomban) és rosszkor (a Páska küszöbén).

Vermes is számos rabbinista párhuzamost idéz Jézus metaforáihoz és példázataihoz, hiszen a példázatmondás a zsinagógai prédikáció szerves része volt, általában egy igevershez kapcsolva. Jézus azonban éppen itt vált ki a halálisták és az aggádisták köréből, mivel az ő példázatai nem voltak az Íráshoz kötöttek, hanem autonóm jelentéssel bírtak.¹⁰⁷ Közvetlen bibliai (ószövetségi) hivatkozás alig található Jézus példázataiban. Ez azonban nem zárja ki, hogy azok mögött finom utalásokat ne találhatnánk Izrael történelmének valamely eseményére. Éppen ezen a téren hoz Vermes újat a többi kutatóhoz képest: Jobban figyel ezekre a rejtett igei utalásokra. Az *irgalmas samaritánus* példázata háttérében 2Kir 28,15 szavait érzi. Ott arról van szó, hogy júdeai foglyok Samáriába kerülnek, ahol samaritánusok egy csoportja gondjukat viseli és Jerikóba viszi őket: „...gondjaikba vették a foglyokat, a mezteleneket mind felöltöztették a zsákmányból, ruhát és sarut, ételt és italt adtak nekik, és bekenték őket olajjal. A gyengéket szamarakon szállították, és elvitték őket honfitársaikhoz Jerikóba.”¹⁰⁸

A könyv – jó értelemben vett – legprovokálóbb fejezete az, amely Jézusról mint vallásos emberről szól. „Annyira megszoktuk, hogy Jézust mint hitünk tárgyát szemléljük, hogy elfeledkezünk arról: az első tudósítások őt mint vallásos embert mutatják be. (...) Jézus hite autentikusan zsidó. Az ő judaizmusa mindazonáltal sajátos jellegzetességeket mutat, ami részben annak az eszhatologikus-apokaliptikus lelkületnek tulajdonítható, amely a kort jellemezte, részben pedig azoknak a szubjektív vonásoknak, amelyek őt jellemezték.”¹⁰⁹

Vermes is szembeállítja a jézusi tanítást az egyház doktrínáival. Az olvasó úgy érzi, hogy vitathatatlanul zseniális érvelése mögött az a szándék húzódik, hogy kijátssza egymás ellen Jézusnak és az egyháznak a tanítását. Az utóbbit szerinte sokkal inkább meghatározta a teológus János és még inkább a hellenista hatás alatt álló Pál személye. Az általuk felépített rendszer pedig beárménykolja „a galileai hasszid” tanítását. Jézus tisztán theocentrikus vallása krisztocentrikus hit lett, amelyben a mennyei Atya – Vermes szerint – gyakorlatilag már nem játszik szerepet. Jézus hite alapvetően *teshuva* (megtérés tanítása) és *emmuna* (bizalom) volt, amelyben nem volt szükség közvetítőre. A keresztyénségben viszont semmi sem lehetséges Jézus helyettes szenvedése nélkül, amely üdvösséget hoz a világba. Vermes megállapítása szerint a keresztyénség a zsidó világból átköltözött a görög-római világba. Nem véletlen, hogy a zsidó-keresztyénség (az ebioniták mozgalma) hamar viaszosult, sőt eltűnt a színről. Vermes szerint „nem túlzás azt állítani, hogy ezzel az utolsó maradványa is eltűnt annak a vallásnak, amelyet Jézus gyakorolt és hirdetett a zsidóknak. Ez pedig szabad utat engedett a hellenizált keresztyénség diadalmas előretörésének.”¹¹⁰ Meghökentő, bár a maga rendszerében logikus Vermes Gézának az a megállapítása is, hogy a *történeti, zsidó Jézus a Niceai Hitvallás első 3 és utolsó 2 sorát még elfogadta volna, de a közbülső 24-et már aligha...*¹¹¹

Vermes Jézus- és keresztyénség-ábrázolásával lehet, kell is vitatkozni. Sarkított, olykor talán igazságtalan megállapításai ellenére mégis komolyan kell vennünk figyelmeztetését. Eszerint – az általa páli-jánosinak tartott – keresztyénség legnagyobb kihívása nem az ateizmus, az agnoszticizmus vagy a materializmus felől érkezik, hanem a három ősi tanútól, akiken keresztül a fő kihívó (challenger), a zsidó Jézus beszél.¹¹² Hozzáteszi: sok jel mutat arra, hogy a legújabb Újszövetség-kutatók vállalják ezt a kihívást. De annak is mind több jelét tapasztalja, hogy zsidó körökben is hallható az elnémított hang, és tétova lépéseket tesznek annak érdekében, hogy a tabuvá nyilvánítás hosszú időszaka után visszahegyezzék Jézust az ő hasszidok közé. Ezzel Buber próféciája is beteljesedne: „Jézus számára jelentős hely van kijelölve Izrael hitének történetében.”

Összegzés

A tanulmány egyes szám harmadik személyben íródott, hogy az olvasó lehetőleg elfogulatlan képet kapjon a Talmudról, a rabbinista irodalomról és a zsidóságban folyó Jézus-kutatásokról. Most azonban hadd váltsak át személyes hangra. A leírtakhoz négy gondolatot fűzök.

Látásom szerint hazai teológiai gondolkodásunknak radikálisan meg kell újulnia. A korábbi évtizedek bezárt-sága bizonyos lanygulást is eredményezett köreinkben, ezért arra szorulunk, hogy felrázzanak minket. A dolgozatban idézett gondolkodók jó néhány kavicsot beledobtak az állóvízbe...

A bemutatott álláspontok nem egyeznek mindenben. Azok ütköztetését bizonyos mértékben a pusztá ismertetés is lehetővé teszi, sok különbség önmagáért beszél. A mélyebb összfüggések és ellentmondások megtalálását az olvasóra bízom. Közben magam is szükségesnek érzem ezek továbbgondolását.

Munkámmal a *zsidó-keresztény párbeszéd*hez is hozzá szeretnék járulni. Mert nekem is fáj a még mindig és mindkét oldal részéről tapasztalható előítélet, igazságtalanság és főképpen szeretetlenség.

Egyik-másik bemutatott álláspont provokatívnak tűnhet. Az is. Ám a Vermes Géza által is használt challenge, kihívás értelmében. Emögött pedig nem emberek provokációja, hanem Jézus kihívása áll: „Hát ti kinek mondotok engem?” (Mt 16,15)

JEGYZETEK

- 87 M. Buber: *Zwei Glaubensweisen*
Manesse Verlag Zürich, 1950.
88 i.m. p.176.
89 i.m. p. 11.
90 Schalom Ben-Chorin: *Bruder Jesus.*
Der Nazarener in jüdischer Sicht
Paul List Verlag München 1967
91 Cant. Can. Rabba I, 1.
idézi i.m., p. 92.
92 i.m. p. 101.
93 i.m. p. 27-28.
94 i.m. p. 220.
95 P. Lapide: *Ist das nicht Josephs Sohn?*
Jesus im heutigen Judentum
Stuttgart, 1976.

- 96 i.m. p. 44.
97 i.m. p. 45.
98 i.m. p. 46.
99 Sanhedrin 44b
idézi: i.m. p. 89.
100 i.m. p. 167
Lapide itt a következőt idézi:
Dr. Leonhard Swindler – Rabbi Marc H. Tannenbaum:
Jewish – Christian Dialogues Washington D.C. 1966. p. 6-7.
100a P. Lapide: *Aufstehung. Ein jüdisches Glaubenserlebnis*
Calwer Verlag Stuttgart 1977. p. 50-51.
101 Clemens Thoma-Simon Lauer:
Die Gleichnisse der Rabbinen
Erster Teil. *Pesiqta deRav Kahana (PesK)*
Peter Lang Bern, 1986.
102 i.m. p. 53.
103 Peter Dschulnigg: *Rabbinische Gleichnisse und das Neue Testament*
Peter Lang Bern, 1988.
104 i.m. p. 601.
105 Geza Vermes: *Jesus the Jew.*
A Historian's Reading of the Gospels
London, 1973.
Geza Vermes: *The Gospel of Jesus the Jew*
London, 1981
Geza Vermes: *The Religion of Jesus the Jew*
SCM Press Ltd. London, 1993.
106 Vermes, *The Religion*, p. 2.
107 i.m. p. 115.
108 i.m. p. 110. (40. sz. jegyzet)
109 i.m. p. 184.
110 i.m. p. 214.
111 i.m. p. 209.
112 i.m. p. 215.

ROLF HILLE:

Néhány tétel a karizmatikus mozgalmakkal való beszélgetéshez

Miért (nem) vagyok karizmatikus?

a. Karizmatikus vagyok, ha azt a különleges lelki ajándékot értik ezen, amelyet Isten Róm 12 és 1Kor 12–14 értelmében minden keresztyénnek megad, hogy azzal az egész gyülekezet érdekében szolgáljon. *Nem vagyok karizmatikus*, ha azzal az igénnyel lépnek elélem, hogy bizonyos, történetileg kialakult karizmatikus mozgalmhoz tartozzam és vállalam annak jellegzetes istentiszteleti formáját, kegyességi gyakorlatát stb.

b. Karizmatikus vagyok, ha félreérthetetlen az a tanítás, hogy a charis, azaz Isten kegyelme mindenre elég; ha érvényes az a megfogalmazás, hogy a Szentlélek által Isten előtt bűnös és elveszett voltomat ismerem fel; ha a Lélek arról győz meg, hogy Jézus egyetlen Megváltóm és Uram. *Nem vagyok karizmatikus*, ha szükségesnek jelentik ki, hogy Krisztusban való személyes hitemen túl bizonyos lelki tapasztalatokkal is rendelkeznem kell (pótlólagos Lélek-keresztség, nyelveken szólás, csodálatos gyógyítások stb.)

c. Karizmatikus vagyok, mert teljesen Isten Lelkétől függő helyzetben tudom magamat. A Szentlélek szuverén Úr, Aki jogosan követeli meg tőlünk a hit engedelmességét (Ef 4,30). Ő vezet minket (ApCsel 13, 2–4). *Nem vagyok karizmatikus*, ha ez azt jelenti, hogy emberek rendelkezni akarnak a Szentlélekkel, amikor nyilvános

együttléteken gyógyítási csodát ígérnek, amelyet a Léleknek meg kell valósítania, akár akarja, akár nem. A Biblia ismeri az Úr által szuverén módon véghezvitt csodák feletti csodálkozást és magasztalást. Nem tud azonban arról, hogy Isten eljövendő csodáit reklámozni kell.

d. Karizmatikus vagyok, ha a lelkek megvizsgálásának és megkülönböztetésének a képességét a Lélek egyik legfontosabb ajándékának tekintik. *Nem vagyok karizmatikus*, ha a keresztyénségen kívüli vallások történetében is ismert nyelveken szólást és csodatételeket kritikátlanul Isten Lelke hatásának fogadják el. A Szentlélekben való hit hittétel marad. A Lélek nagy tetteit tapasztalva is csak hitben járunk és nem Isten Országának látásában.

e. Karizmatikus vagyok, ha a Lélek gyümölcseinek szükséges volta megelőzi a Lélek ajándékait, a karizmákat (Gal 5,22–25.). Ha a szeretet a legfőbb ajándék, amely által Krisztus testén minden különleges ajándék elnyeri irányát és profilját. A szeretet himnusza (1Kor 13) nem véletlenül áll a karizmákról szóló tanítás közepontjában (1Kor 12 és 14 között). *Nem vagyok karizmatikus*, ha egyes, feltűnő lelki ajándékokat a másokon való uralkodás indoklásává és az igazi, érett hit mértékévé tesznek. A tökéletes, karizmatikus keresztyénség és az egyszerűen megtért hívó keresztyén ember közötti különbségtétel szakadáshoz vezet és megbénítja a missziót.

Fordította: Bohus Imre

Evangélikusok a nagyvilágban

WILHELM GRILLENBERGER:

Misszionárius tanár voltam Tanzániában

A bajor evangélikus egyház misszionárius részlege 1962-ben lépett be a Lipcsei misszió munkájába, mert az NDK keretei között nem lehetett misszionárius munkát végezni. A munka 1893-ban a Kilimanjaronál a német gyarmati időszak alatt kezdődött. 1963 óta a Tanzániai evangélikus egyház önálló. Ma egymillió-négyszázezer tagja van 20 püspökségben. A „magas egyházi” színezet a liturgiában és a lelkési ruhában a svéd és az amerikai egyházzal való együttműködés és az anglikán egyház közelsége által alakult ki. Az egyház önálló. Tehát a *misszionárius vendég*: a tevékenységét kizárólag az afrikai egyház határozza meg. Az egyház az, aki a misszióval foglalkozik. (*Mohamedánok és a tradicionális valláshoz tartozók között.*)

A misszionárius talán haladást hoz a tudásban, mindenesetre autót és remélhetőleg pénzt is, de csak az egyházak kapcsolatainak keretében tevékenykedik. Az én szerepem és tevékenységem elméletben ugyanaz volt, mint itt Magyarországon.

Hogy jöttünk Tanzániába? Egyházunk hivatali újságjában kiírták a hittantanári állást a Dar es Salaami gimnáziumokba. 14 évig voltam hittantanár Münchenben. Mindig érdeklődéssel követtem a misszió munkáját, közelebb hoztam a tanulóknak is a tanításban. Soha nem gondoltam arra, hogy egyszer magam is odamegyek. De a gyerekeink eközben mind felnőttek, a legfiatalabb 18 éves volt, és amúgy is egy más iskola után akartam nézni. A feleségem olvasta a hirdetést, írtunk egy levelet – és már ott is voltunk. Először is jött két hónap nyelvtanulás Birminghamban, hogy felfrissít-

sük angol nyelvtudásunkat. Aztán két hónap *Morogoroban*, már Tanzániában, hogy megtanuljuk jól a *kiswahili* nyelvet, mert ez az országos nyelv és e nélkül még annál is kevesebbet lehet tenni, mint a magyar nyelv nélkül Magyarországon. (Nincsenek svábok Tanzániában!)

Dar es Salaam – afrikai nagyváros az Indiai Óceán partján. Lakossága mintegy másfél millió – a függetlenség idején 1961-ben csak kétszázötvenezer volt. A belváros főleg indiai üzletekből áll, körülötte pedig afrikai óriás-falvak övezete, melyek állandóan nőnek. Ott alig van villamos áram és folyó víz, a házak, kunyhók mint a kis falvakban, de már betonkövekből épültek hullámlemez tetővel, nem pedig vályogból és fűből készült tetővel, mint vidéken. Ezen falvak lakossága minden nap három évezredes ugrást tesz, amikor reggel munkába a városba, vagy a fehérek háztartásaiba megy és este újra visszatér „Afrikába”. Az világos, hogy milyen kívánságok és remények élnek ezekben az embereken, akik a munkájukért talán kétezer forintnyi havi bért kapnak.

A munkám volt hittant tartani a lehető legtöbb Dar es Salaami gimnáziumban a 15 közül. Az általános iskola a hetedik osztályig tart, a gimnázium a nyolc-tizenharmadik évfolyamokat foglalja magába. Az állam világnézetileg semleges: minden iskolában rendelkezésre bocsátanak a normál délelőtti tanítás során – nem a végén és nem csak délután! – egy duplaórát, amely alatt mindenki, aki akar és tud, taníthat hittant. Mohamedánok, katolikusok, protestánsok – de akármilyen más vallási csoport is.

Az anglikánok, a lutheránusok és hermhútiak együtt dolgoznak. Ez is nagyon fontos, mert másképpen nem lehetett volna a szükséges hat tanárt megszerezni, mert párhuzamosan hat osztályt kell tanítani egy időben. Amikor tanítani kezdtem, még öten voltunk tanárok, három afrikai anglikán és mellettem egy amerikai lutheránus, néha támogatást kaptunk egy evangélistától. Amikor elmentem, szinte egyedül voltam, csak alkalmilag támogatott néhány tanár. Elég csalódott voltam az anglikán és lutheránus egyházvezetésben, amelyek csak eltávolítottak embereket, de nem küldtek helyettük másokat. Ezért az utolsó három hónapban, mielőtt elmentem, szemináriumot kezdtem más tantárgyak tanárainak, akik készek voltak, hittant is tanítani. Örömmel hallottam, hogy az afrikai lelkész, akit segítségül hívtam, valóban tovább folytatja a szemináriumot.

A tanítás iskolánként teljesen különböző volt. Néha ötven diák volt jelen, néha csak tíz. Néha megérkezünk és a diákok ott sem voltak – az iskolai földön kellett dolgozniuk vagy vizet hordaniuk vagy haza lettek küldve, mert nem volt számukra elég étel. Egy indiai magániskolában ezzel szemben rend uralkodott, mint itt Magyarországon: a diákok teljes létszámban és pontosan jelen voltak. Egy állami iskolában az volt a gyakorlat, hogy a diákok az első óra alatt – mindig egy duplaóra volt – egyenként szálíngóztak be. Hivatkozási alapok: túl nagy a forgalom – autóbusszal jöttek, a reggeli illetve az ebéd nem volt kész – a kollégiumban.

Nagy probléma volt a kétműszakos tanítás. 30 évvel ezelőtt külföldi

segítséggel építették az akkor szükséges iskolákat. De most háromszor annyi gyerek van – a népesség 8-ról 26 millióra növekedett – az iskolák azonban leromlottak: nincs üveg az ablakokban. Nincs hideg, de néha nagyon szeles az idő és mindamellett nagyon hangosak a többi osztályok – Az ajtótokokban nincs ajtó, nincsenek padok, szekrények. Elektromos áramról az iskolák felében nem is beszélhetünk. És ezek az iskolák vannak délelőtt és délután különböző osztályokkal tele! Senki nem érzi magát bármiért is felelősnek. Minden, ami még valamennyire rendben van, tovább romlik. A tanárok olyan kevés pénzt kapnak, hogy ebből nem tudnak megélni – kb. 2000 forintnyi fizetést havonta – ezért korrepetálást adnak olyan gyerekeknek, akiknek a szülei ezt megengedhetik maguknak: kereskedők, politikusok, igazgatók. A falvakban földjeiket művelik a tanítás helyett: néha egyszerűen a tanulókat küldik ki a földre.

*A tanterv tele van zsúfolva tudás-
anyaggal;* mivel a tanulóknak nincsenek könyveik, a tanároknak mindent a táblára kell írniuk. A tanítás ezért gyakran csak felírásból és másolásból áll; a tanulók ezt kívülről megtanulják és a vizsgán újra leírják; vajon valamit megértettek-e vagy nem, senki sem kérdezi. A tanzániai tanuló nem kérdez, megtanulja, amit megtanítanak neki, akkor is, ha azt gondolja, hogy a tanár valami téveset írt a táblára. Tanzániában egy tekintélynek nem mondhat ellen az ember, még nem. Ez ott a hagyomány.

Sok időbe és fáradságba került nekem ezt a viselkedést áttörni és a tanulókat kérdésre és ellenvéleményre készíteni. Már az utolsó év alatt sokszor voltak élénk vitáink. A tanulók vagy azt hozzák magukkal, amit a konfirmációtanításban kívülről megtanultak, vagy amit haladó körökben hallottak – de ők maguk nem gondolkodnak. A legnagyobb ellentétet is zokszó nélkül elfogadják. Ez talán az általános iskolában megengedhető, de a gimnáziumban a tanulótlól több önállóságot és gondolkodást kell elvárni. Két ponton ezért tartalmi súlypontot állapítottam meg: *Hogyan olvasuk a Bibliát?* és Mik a keresztényi parancsok?

Amivel találkoztam, az *egyszerű biblicizmus volt*; ami le van írva, ez szó szerint igaz! és törvényesség: Két

parancs van, amelyek minden más parancs felett állnak: *Ne paráználkodj! Ne igyál alkoholt!* Ezek a keresztényi élet ismertetőjegyei és megkülönböztetés ebben nincs. Mindaz, ami a házasságon kívül történik, az bűn. Nincs jelentősége, vajon szerelemmel, vagy szerelem nélkül történik-e, hogy a kettő jegyes-e, az egyik vagy mindketten házasság-e vagy nem. Ez addig elmelehet, hogy még az anyát, aki csak polgárilag, és nem egyházilag van megeskütve, mert az ezzel járó ünnep pénzbe kerül, a gyermeke keresztelésénél nem áldják meg. Ettől a gyakorlattól mindig elzárkóztam: Vagy mindenkit megáldunk vagy senkit! Az iskolában az ilyen nevelés következményeként ezzel a kérdéssel találkoztam: a szexualitás házasságon belül is bűn? Az a benyomásom, hogy az utolsó évszázad prűdségét a misszionáriusok exportálták Afrikába és ott buzgó törvényesség formájában lett így szentesítve, mint ahogyan a mohamedánoktól a katolikus egyházig ápolják. Még nem terjedt el, hogy régen Jézus arra tanított minket, hogy mindent a szeretet szempontjából ítéljünk meg. Ezért mind a lutheránus, mind az anglikán egyházban érvényes a második házasság feltétlen tiltása válás után. Ugyanúgy, mint ahogy a katolikus egyház nem veszi észre Jézus szavainak szándékát és egy problémát törvényesen oldanak meg, holott meg kellene különböztetni törvényt és evangéliumot, bűntetést és megbocsátást.

Az *alkoholtiltásnál* persze látni kell, milyen nagy a probléma sok családban: Sok feleség a kenyerét sörfőzéssel keresi meg, és sok férj a jövedelmét ezekben a kocsmákban issza el. Valószínűleg Afrikában nem lehetséges az alkoholt úgy kezelni, ahogy ez nálunk szokás: mértékkel, étkezésnél, társaságban. Addig isznak, „míg tele lesznek”. A probléma nem áttekinthető, törvényekkel nem oldható meg: egyesek megtartják, de ezek amúgy sem válnának alkoholistává, másokat nem érdekli és tovább isznak és a világon sehol nem lehet alkoholistákat törvényekkel gyógyítani. Többre van szükség! Mint azt már előzőleg említettem: Egyszerűen tilalmakkal szabályoznak és a legkisebb mértékben sem tesznek különbséget. Mennyi alkoholt? Mikor? Hol? Ezért az *Úrvacsora* közben adott bor is gyakran vezet bibliai értelme-

zéskor furcsa torzuláshoz: Jézus alkohomentes újbort használt – ez valószínűleg utalás Márk 2. fejezetére: új bor öreg tömlőkbe. A *biblicizmus problémáját* a teremtetéstörténet és Jónás próféta példája alapján kezeltem. Az, hogy valami példabeszéd lehet akkor is, ha nem nyomatékosan mondjuk ki, és hogy egy elbeszélésnek fontos mondanivalója lehet akkor is, ha nem valóságos történetről számol be, még a mi szélességi fokunkon sem mindenki számára ismert. Tanzániában azonban az ilyen gondolatok egyenesen forradalmiak. Nem szabad azonban csalatkoznunk: egyszerűen gondolkodó vagy tanulatlan emberek megelégszenek egyszerű magyarázatokkal. De mindenki, aki gondolkodik és kérdez és folyamatosan hamis vagy túl egyszerű válaszokat kap, elfordul majd és máshol kutat. Bár ez nem az ő hibája, hanem azé, aki nem vette a fáradságot, hogy helyes válaszokat adjon. Hiszen a helyes válaszok a hitből egyáltalán semmit nem vesznek el. Hiszen Istenben remélhetőleg nem csak mint Teremtőben hiszek, ha a világ valóban hat nap alatt keletkezett. És az üzenet, hogy Isten a vétkezőt is szereti, és hogy az emberek csöknyösek és nyakasak, mindez nem a haltól függ, aki Jónásnak közlekedési eszközült szolgált.

Meglehet, hogy Önök egy némi-
leg más beszámolót és valami mást vártak, mint egy tanzániai misszionárius munkájának súlypontjait. De én valóban azt gondolom, hogy ezeken a pontokon afrikai testvéreinknek ma segíteni tudunk és kell is – bár ők maguk ezt nem tudják és esetleg nem is akarják. Ha tudnák, már megértették volna és segítségre már nem is lenne szükség.

Amit az afrikaiak mindig akarnak, az a pénz – érthető módon – de úgy gondolom különösképpen ezen a ponton sokkal nehezebb helyesen segíteni, és *pénzzel ugyanúgy lehet rombolni, mint építeni*. A helyett hogy önállóak lennének, függőségbe kerülnek. De ez már nem ehhez a témához tartozik. Természetesen megkérdézhettek, ha ezekkel az értelmezésekkel esetleg provokáltam volna Önöket.

A szerző nem magyar anyanyelvű, angolul is, kiswuaéli nyelven is beszél. A cikket ő maga írta magyar nyelven, illetve magyarul mondta szerkesztésszerűségén, Szekszárdon.

(Szerk.)

Egy rendhagyó gyülekezet születése

1993. advent első vasárnapján megalakult a „Deutschsprachige Evangelische Gemeinde Budapest”, magyar nevén: „Budapesti Németajkú Evangélikus Egyházközség”. Ezzel lezárult egy hosszú folyamat, amely már az önálló német evangélikus gyülekezeti munka 1945-ös kényszerű megszűntével megindult. A budavári evangélikus gyülekezet kápolnájában tartott németnyelvű bibliaórák és istentiszteletek látogatóiból önálló gyülekezet nőtt ki. Az önállóság újszerűségét az is dokumentálja, hogy gyökereiben változó Európánkban a második világháborút követő idők első németajkú gyülekezetalapítása vált lehetségessé a volt keleti blokkban. E gyülekezet megalakulása mintáértékű.

A Magyarországi Evangélikus Egyház (MEE) számára is új és eddig még nem járt terep, hogy keretein belül egy olyan gyülekezet működik, amely nyelvvel, gyülekezeti rendjével, szokásaival és nem utolsósorban „evangelisch” (protestáns) nyitottságával, valóban új elemeket visz be a hagyományos egyházi struktúrába.

A harmadik partner számára is példaértékű a budapesti németajkú gyülekezet: az EKD (Evangelische Kirche in Deutschland), a németországi protestáns egyházak csúcsszervezetének támogatása nélkül elképzelhetetlen lett volna a gyülekezetalapítás mind szervezeti, mind anyagi feltételeinek kialakítása. Mivel az EKD-nak eddig kizárólag nyugati egyházakba integrálódó német külföldi gyülekezetekkel volt tapasztalata, teljesen újszerű és precedens nélküli a MEE-ben integrált, önálló budapesti gyülekezet.

Jól illik a képbe, hogy a budapesti prototípus még az EKD területén belül is követhető példává válhat, hiszen számos magyarnyelvű protestáns gyülekezet működik az EKD egyházainak területén, önálló lelkészi állással, ún. „menekültjogi” státusban. Ez a mai elképzelésnek (és a megváltozott politikai helyzetnek) viszont már nem felel meg; az ún. menekültek rég letelepedtek vagy újabban hazatelepültek; hazájukban pedig már nincs állami egyházüldözés, de ide tartozhatnak azok a németországi magyar gyülekezetek is, amelyek teljes jogi keretek mellőzésével, a helyi tartományi egyházak támogatásától, ill. kegyétől függenek (pl. Stuttgart).

Lehet, hogy egyszer a stuttgarti, a kölni vagy az erlangeni magyar protestáns gyülekezet is „hivatalos” tagja lesz tartományi egyházának a magyar (r-

szági) evangélikus, református egyházak támogatásával?

Ha tehát most e kis tanulmányban a Budapesti Németajkú Evangélikus Egyházközség megalakulásáról szólok, nem kizárólagosan helyi érdekű kezdeményezésről van szó.

1. Biográfiai megközelítés: „Maga lesz az utolsó »kísérleti nyúl«”

Ezzel a mondattal közölték velem Hannoverben, az EKD központjában, feladatomban és funkciómiban 1992 januárjában. A budavári német gyülekezeti csoport alakul, de még gyülekezetté nem fejlődött istentiszteleti közösségének pásztorolása lenne a feladatom. Munkám közben mérjem fel, hogy létrehozható-e önálló egyházközség, van-e megfelelő háttér egy önálló lelkészi állás megszervezéséhez, ahová egy EKD-lelkész lehetne tartósan kiküldeni? Ezzel a „nagyvonalú” tervvel eresztettek szélnek.

A bajor egyházbeli Christof Hechtel nevű elődömnök, a budavári első, az EKD által küldött „kihelyezett lelkésznek”¹ beszámolóit biztatónak, de még nem eléggé kitisztultnak mutatják a helyzetet. Tehát két lehetőség állt fenn. Vagy átmeneti fellendülésről van csupán szó, ez esetben elég volna a „kihelyezett lelkész” állást addig fenntartani, amíg igény van rá. Vagy pedig van jövője a munkának. Ez esetben viszont a gyülekezet önállósítása volna célszerű. Az utolsó „kísérleti nyúl” feladata a döntéshozatal elősegítése volt. Ehhez a tervhez hozzájárult az én hazai, württembergi egyházam kétévi fizetési szabadságolással, sőt budapesti szolgálati lakásom anyagi feltételei fedezetével is!

A valóságos helyzet jóval összetettebb volt a Hannoverben kapott információknál. Egyrészt működött már a kezdetek kezdetétől – vagyis az ötvenes évektől – németajkú lelképásztori munka, helyi, németül jól beszélő, ill. német származású lelkészek által. Másrészt a csupán másfél évet Budapesten töltött elődöm utáni fél éves úr is megtette a magáét: az általa felépített „gyülekezet”

¹ A „Pfarrer z.A.” (=zur Anstellung) vagy „Pfarrvikar” cím a német (állami) hivatalnoki rangsorolással („Beamter auf Probe”) magyarázható; egyetemet végzett, második lelkészvizsgát letett és felszentelt lelkész viseli; eltérően a „Pfarrer”-tól azonban 2–3 évig még nem választható, vagyis „unständig” és az egyházvezetőség oda helyezheti, ahol szükség van rá.

nagyrésztben visszaköltözött hazájába és csak kisebb részben szerepelt még az akkori gyülekezeti életben.

A nem mindennapi feladat izgalmasnak ígérkezett. 1992. március 5-én elkezdtem két éves kihelyezett lelkészi munkámat Budapesten.

2. „Sind wir denn überhaupt eine Gemeinde?” – Vajon gyülekezet vagyunk-e egyáltalán?”

A fenti mondattal összegezhető talá-lóan a hűséges istentiszteleti látogatók véleménye a kezdeti időből. Ezek a „hűségesek” több év(tized)es ragaszkodással érdemelték ki ezt az elnevezést. Az ötvenes évektől tartott németnyelvű alkalmak résztvevői, hol többen, hol kevesebben, de kitartottak „gyülekezetünk” mellett. Dr. Zsigmondyné Kozma Éva, dr. Zsigmond Árpád és Albrecht Friedrich pásztorolták őket mellékfoglalkozásként az elmúlt esztendőben. Ők továbbra is kivették részüket a munkában és segítségemre voltak.

A fentemlítt kételkedő magatartás mögött az a (külföldi gyülekezeteknél sokszor előforduló) szomorú tapasztalat rejlik, hogy egy szimpatikus, fiatal, németországi lelkész még nem jelenti a budapesti német evangélikusok tömeges és tartós érdeklődését. Nyilvánvalóan hozzájárul ehhez az ittlévő németek és egyéb németajkú külföldiek nagy többségének ideiglenes magyarországi tartózkodása, a nagyvárosi élet sokrétűsége, no meg a német nyelvterület könnyű elérhetősége.

A kis, hűséges istentisztelet- és bibliaóralátogató maghoz alig maroknyi ember tartozott. Számuk jelentős növekedéséről eleinte nemigen beszélhettem, mert kinevettek. A hűségesek mottója ez volt: „hiába sikerül egy-két új istentiszteleti látogatót belekicsélni, alig néhány év után elköltöznék, mint ahogyan ez eddig is mindig így volt.” Ez a tapasztalat egyszerre igaz és hamis. Igaz, mert a Magyarországon töltött két évem alatt valóban több „oszlopos” gyülekezeti tagot veszítettünk így el. Hamis, hiszen ez külföldieknél normális, sőt: bizonyos mértékig helyzeti előnyről is lehet beszélni. A megszokott környezetüket, sok esetben a gyökereiket is elhagyott emberek keresik lelki igényeik számára a jót. A külföldre kerülés után észlelhető erős kapcsolatkeresés sok pozitív lehetőséget rejteget a külföldi gyülekezet számára, olyat is, amivel a hazai

intézményesített egyház nem rendelkezik! Nem egy olyan tagja van a gyülekezetnek, aki odahaza kilépett a népegyházból! Tény, hogy ezeket az embereket meg kell találni, fel kell keresni, hívogatni és a gyülekezetbe integrálni, még akkor is, ha belátható időn belül elköltöznek.

Hozzájárult a hűségesek pesszimizmusához a „gyülekezet” mindvégig valójában tisztázatlan helyzete a budavári magyar gyülekezet keretén belül. Ugyan a „magyarok” részéről fennállt az igény, hogy a közös gyülekezet részének tartásuk a „németeket”, de ez főként helybéli és csupán formális kötődés volt. Sem anyagiakban, sem képviselőben nem voltak önállóak a „németek”. A helyzetképhez találó Szabik püspök úr kijelentése, hogy feladatom „majdnem parókusi hatáskörrel” jár. Itt megjegyzem, hogy a „gyülekezethez” tartozó hívek az egész városban elszórva, sőt Budapest közigazgatási határain kívül is laktak.

3. A bajor minta

A kezdeti munka elődöm mintájának folytatása volt bizonyos változtatásokkal. A mottó: felkeresni az embereket lakásukban, munkahelyükön, a szabadidejükben. „Bombázni” őket rendezvényekkel, különleges istentiszteletekkel, kulturális „happening”-ekkel. Elődöm művészkedve lévén, igyekeztem én is kulturális kapcsolatait újra felvenni, pl. a Goethe-Intézet munkatársaival. A rendszeres istentiszteletek mellett ún. „Gesprächskreis-alkalmakat” rendszerítettem, ahol dialógus formájában aktuális témáról előadást hallhattak és vitázhattak. Nem igazán vált be ez az ötlet, mint gyülekezetépítő lehetőség. Néha sokan jöttek, néha szégyenkezni valóan kevesen – de tulajdonképpen nem annyira a várvavártak, hanem „mások”: magyarok, katolikusok, személyes ismerőseim stb.

Eredményesebb volt a *bibliórak* fokozatos kiépítése. Sikerült, főleg múlt évben, a „hűségesek” csoportját megkészserezni; az így kialakult, nőkből álló csoport amolyan „nőikör” jelleggel is működik. Jellemzője a kötetlen beszélgetés aktuális témákról és tematikus foglalkozás a Bibliával. Ez utóbbin van a nagyobb hangsúly. János evangéliuma fő témáival foglalkoztunk egy bő fél éve át. 1993 őszétől a felnőttek katekizmusát vettük át közkívánatra.

Saját kezdeményezésem az *istentiszteleti liturgiában* és az *ifjúsági munka* terén volt leginkább észlelhető. Érkezésem után hamar összeállítottam az istentisz-

teleti rendet, aminek alapja Luther „Deutsche Messe”-je. Segítségemre volt ebben a munkában az az agendatervzet², amit az EKD-egyházak a liturgia-reform keretében próbálnak ki. Minden látogató kezébe az énekeskönyvvel egy áttekinthető istentiszteleti rend és az ún. liturgiai lap kerül. Utóbbi színes papíron tartalmazza a heti Losung-ot, a vasárnap zsoltárát a reszponzorikus olvasáshoz és a prédikáció alapigéjét. A lap alján a gyülekezet lelkipásztorainak címe áll. Aki akarja, hazaviheti a lapot, átgondolhatja magában vagy családi körben a vasárnapi igét, a prédikációt, de tovább is adhatja és ezzel az istentiszteletre hívogathat!

Az ifjúsági munka több szinten indult el. A munka egy szem konfirmandussal kezdődött. Gyömrőre jártam ki kéthetente, hogy a 15 éves leányzót felkészítem a konfirmációra. Hogy ne legyen egyedül, szerveztem neki ifjúsági csoportot. Így előfordult, hogy hatan ülünk az asztal körül és beszélgettünk a hit dolgairól. Nagyszerű és érett beszélgetések voltak ezek. 1993 Húsvétján tartottuk a konfirmációt, egy éves felkészítés után. Ezt követően ökumenikus konfirmandus csoportot indítottunk a református gyülekezettel együtt. Kezdetben tíz gyerek jött így össze, most nyolcan készülnek elő a konfirmációra – zömmel hittanosaim.

Elődömtől a református kolléga vette át a budapesti Német Iskola tanulóinak hittanítását. 1992 őszétől kezdtem én is tanítani, először egy, majd 1993 húsvétjáról minden osztályt (1–6.).

1993 májusában indítottuk el a gyerekistentiszteletet Beaté Brauckhoff, vesztfáliai segédlelkész nővel, aki egyéves ösztöndíjjal, 1993 áprilisától segített a munkában. Az istentisztelet közösen kezdődik a felnőttekkel, majd prédikáció előtt kivonulnak a gyerekek és külön foglalkozáson hallják és dolgozzák fel a bibliai történetet. Itt ismét visszanyúlhattam iskolai kapcsolataimra. A gyerekek kedvvel jöttek és hozták *szüleiket* is; a gyerekistentisztelet beindulásával a gyülekezet rövid idő alatt megkétszereződött.

4. A Német Evangélikus Gyülekezet Alapítvány

A kezdeti címlistám kereken 150 címet tartalmazott. Az egy év után rohamosan bővülő ismeretségi kör egyre inkább sürgette, hogy az istentiszteleti és egyéb alkalmakon túlmenően, valami

*szervezeti keret*et adjunk a „gyülekezetnek”. Amikor 1993 januárjában az EKD képviselőjében Budapesten járt Michael Mildener egyházfőtanácsos Hannoverből, már a megalakult Német Evangélikus Gyülekezet Alapítvány kuratóriumi tagjaival is tárgyalt, mint a „német gyülekezet” első képviselője.

Az alapítvány feladatát két pontban fogalmaztuk meg: 1. Tagokat gyűjtünk, akik belépési nyilatkozatukkal dokumentálják, hogy támogatják az önálló német gyülekezet alapítását; 2. Az alapítvány lehetővé teszi a gyülekezet szervezeti alapjának lefektetését.

A rendszeresen tartott kuratóriumi üléseken presbitériumi munkát végzett az alapítók által kinevezett hét tag és a csak tanácskozási joggal rendelkező alapítók. A szervezési kerethez az önálló gazdálkodás, az adományok kezelése, a MEE és az EKD képviselőivel való tárgyalások előkészítése – és nem utolsósorban a kápolna renoválásának a kérdése is tartozott.

1993 nyarán közel 50 család lépett be az alapítvány tagságába, úgyhogy júniusban élénk részvétellel megtarthattuk a közgyűlést és az „előpresbitérium” választását. – Minden „gyülekezeti tagunk” belépett az alapítványba. Így a közgyűlés legitimációjával az „előpresbitérium” mind a MEE, mind pedig az EKD felé tárgyalóképes partnerré vált. Óriási lépés volt ez az önállóság felé. Az ötven család meghaladta kezdeti reményeinket, az előpresbitérium pedig komoly munka- és felelősségmegosztást jelentett az eddigi „lelkési egyeduralommal” szemben. Ez nem csak a demokrácia jegyében vált jelentőssé: az alapítvány kuratóriumi elnökévé még magamat tettem, de az előpresbitérium élére pragmatikus és diplomáciai okból W. Haberland urat, egy német cég budapesti igazgatóját kértem fel. Mivel belátható időn belül a gyülekezet nélkülüm kell boldoguljon, fontos volt előre „betanítani” az önálló presbitériumi elnököt (felügyelőt). Az előpresbitériumnak (az elnökkel együtt) hat választott és két hivatalbeli tagja volt: a lelkész és a segédlelkész. (A későbbi presbitériumot még kiegészíti két budavári presbiter, tanácsadási joggal).

Az alapítvánnyal és az előpresbitériummal mindenképpen együtt említendő az akkori német nagykövet, Alexander Arnot. Mint az egyik alapító, tekintélyével, fellépésével és adakozókészségével a kezdődő gyülekezet egyik legmarkánsabb egyénisége. Többszörös, közvetlen fellépése az EKD-nál jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy Hannoverben megszülethessen a végleges döntés.

² Erneuerte Agende Vorentwurf. Hannover 1990

5. Az alapok

Az előpresbitérium első nagy munkája még 1993 júniusában adódott: az újonnan létesítendő *lelkési állás kiírása*. Átdolgoztuk az EKD által javasolt hirdetést és több jelentős német szaklap 1993 szeptemberi kiadásában meg is jelentettük (Deutsches Pfarrerblatt, Junge Kirche stb.) Ugyan az EKD szűkmárkúán bánt a hírekkel, mégis kiderült, hogy minden elvárás felülmúló érdeklődést váltott ki a hirdetés. Harmincnyolc érdeklődőből végül is 12 pályázta meg határidőn belül az új állást. A jelentkezőkkel Hannoverben előzetes megbeszélést folytatott az EKD. Ennek a „selejtezőnek” az eredményét novemberre vártuk.

Az előpresbitérium második, ennél jóval nagyobb feladata a *gyülekezeti alapszabály*, ún. Gemeindeordnung felállítása volt, amit erőltetett menetben és többszörös átdolgozással végül is elfogadtattunk mind a MEE, mind az EKD illetékeseivel. Két esetben tér el lényegesen a magyar egyházjogtól, ill. uzus-tól: a közgyűlés csupán hat évre választja meg gyülekezeti lelkészét (ezt az EKD írja elő és a presbiterek csupán két évre vállalják feladatukat (ez következménye a gyülekezet erős fluktuációjának). A német jogrendszerből átvettük a kiszámú és személyes felelősséget vállaló presbiteri feladatkört. – Határidőre sikerült az elfogadott gyülekezeti alapszabályt az EKD 1993-as zsinatára eljuttatni. Ezzel biztosítottuk, hogy igényünk az 1994-es költségvetésbe bekerülhetett.

Ennek következményeképpen megalkulhatott a *Budapesti Németajkú Evangélikus Egyházközség*. Az ünnepi istentiszteleten felszenteltük a szépen renovált és átalakított budavári kápolnát és Szebik Imre püspök úr szolgáltatásával beiktattuk az első felelős presbitériumot is. Az istentiszteleten és az azt követő közgyűlésen számos gyülekezeti, egyházi és közéleti személyiség működött közre. Külön kiemelkedő a két németajkú testvérgyülekezet (református és római katolikus) delegációja, valamint a zsidó hitközség nevében felszólaló Lazarovits Ernő.

Februárban került sor az EKD által előterjesztett négy lelkész (köztük egy lelkészpár) bemutatkozására. Az idő szűkössége miatt végül is csak három jelöltet hívott meg a presbitérium három és fél napos budapesti tartózkodásra. A Német Iskola megtekintése, rövid városvezetés, beszélgetés a presbiterekkel, bemutató istentisztelet és szabad beszélgetés a gyülekezettel volt a program. Mind a három bemutatkozás jól sikerült. A presbitérium végül egy *kandidátus* mellett foglalt állást, akit – fenntartva minden választó számára a szabad döntés jogát – a közgyűlésnek

választásra is javasolt. A gyülekezet jelentős többséggel a javasolt Dietrich Tiggemann Schaumburg-Lippe-i lelkész választotta meg első állandó lelkészének.

6. Kitekintés

A budapesti németek között azért alakulhatott meg ez a gyülekezet, mert akadtak emberek, akik hajlandók voltak a közösségért felelősséget vállalni, idejükből és energiájukból erre a munkára áldozni. A diaszporában – a gyülekezeti közösségnek nem igazán kedvező nagyvárosi közegben – nehéz gyülekezetet fenntartani, az embereket összegyűjteni; különösen, ha nehezítő körülményként a külföldiek állandó fluktuáció-

ja is érezteti hatását. Annál inkább szükséges minden egyes gyülekezeti tag munkatárssá válása. A „szájról-szájra”-propaganda nélkül sorvadásra ítéltetett egy ilyen gyülekezet.

A jövőbe vetett reményem ilyen *missziói gyülekezet*, ahol az emberek egymást hívogatják, buzdítják a részvételre, ahol a közös feladatokat szét lehet osztani, ahol a gyülekezeti tagok Krisztus élő testévé válnak egymás számára.

Ez a „Priestertum aller Gläubigen” a budapesti valóságban kicsírázott megnyilvánulása, lelkési pályafutásom és életem egyik legszebb és legbiztatóbb élménye.

Feleségemmel együtt szomorúan váltunk el ettől a kis, lelkes gyülekezettől, – de Isten iránti hálával a sok jó tapasztalatért.

Készséggel adunk helyet a Trans Promised Utazási Iroda tájékoztatásának, abban a reményben, hogy jó szolgálatot végeznek az „egyházi turizmusban és a gondolatok, érzések szabad áramlásában és így hídépítő szerepet töltenek be az új Európában”. (Szerk.)

*

Mindenekelőtt szeretnénk köszönetet mondani a lehetőségért, hogy a Lelkipásztor Olvasóihoz szólhatunk.

Engedjék meg, hogy röviden bemutatkozzunk.

A Trans Promised Utazási Irodát 1992. március 1-én alapítottuk azzal a céllal, hogy fellendítsük a hazánkba irányuló evangélikus egyházi turizmust, s országunk ez idáig felfedezetlen értékeit a külföldi turisták figyelmébe ajánljuk.

Munkánkkal szeretnénk elősegíteni, hogy külföldi vendégeink hazánk legszebb tájai, kulturális, népművészeti kincsei mellett megismerjék a Magyarországi Evangélikus Egyház gyülekezeteit, templomait, iskoláit és szeretetintézményeit.

A külföldi vendégek fogadása mellett legfontosabb feladatunknak tekintjük, hogy szolgáltatásainkkal a magyarországi evangélikus gyülekezetek részére is segítséget nyújtunk.

Irodánk – átvállalva a szervezés időigényes munkáját – partnerkapcsolatairól a legkedvezőbb szállodai, autóbusz-, és programárakat kínálja Önöknek.

Ha Önökhöz külföldi vendégek érkeznek, irodánk *kedvezményes áron* biztosít részükre szállodai szobákat, az ország egész területén. Gyermek részére – szállótól függően – 50%-os kedvezményt vagy ingyenességet biztosítunk. Csoport számára további kedvezmény, hogy a csoportból minden 21. fő teljes ingyenességet élvez.

Belföldi és külföldi kirándulás, budapesti városnézés céljára korszerű autóbuszokat kínálunk, az utazók létszámához igazodva. A repülővel, vonattal érkező vendégek részére transzfert biztosítunk az ország egész területére.

Irodánk készséggel nyújt segítséget a pihenést, kikapcsolódást szolgáló programok megszervezéséhez is. Ajánlunk sétahajózást, sétarepülést, Parlament- és Operaház-látogatást, színvonalas folklór-programokat (pl. Állami Népi Együttes, Budapest Táncegyüttes). Belépőjegyeket kínálunk opera- és operettelőadásokra, komolyzenei hangversenyekre, koncertekre. Valamennyi programhoz idegenvezetőt is biztosítunk, igény szerinti nyelven.

Szeretettel várjuk érdeklődésüket, jelentkezésüket az alábbi címen:

Trans Promised Utazási iroda

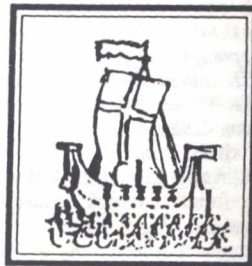
Ronyva utca 2.

1133 BUDAPEST

Telefon/fax: 129-80-26

Imró Mihály-Pintér János

KITEKINTÉS AZ ÖKUMENÉ VILÁGÁBA

EGYHÁZI VILÁGHÍRADÓ

1994 április

EGYHÁZAK VILÁGTANÁCSA

A világ 111 országának bibliatársulatai a Német Bibliatársulat közlése szerint az elmúlt évben a teljes Szentírást 18 millió példányban, az Újszövetséget pedig külön még 13,4 millió példányban terjesztették. Ezenkívül az evangéliumokat még 45,4 millió és más bibliai könyveket 554 millió példányban adták el. Ezek az adatok 1992-hez képest 7,7 százalékos növekedést jelentenek. Részletezve: Észak- és Dél-Amerikában 6 millió, Ázsiában 5,3 millió, Afrikában 3,4 millió és Európában 3,3 millió Biblia került terjesztésre.

epd-ev inf

LÜTHERÁNUS VILÁGSZÖVETSÉG

A Világszövetségnek az emberi jogok és a nemzetközi kérdések vonatkozásában végzett széleskörű tevékenységéről számol be a LWF Today (A LVSZ ma) idei első száma. Genfben külön hivatala van a LVSZ épületszárnnyában a két munkatérületnek: a Nemzetközi Ügyek és Emberi Jogok Hivatala. Ez nemcsak maga foglal állást az egyházi világszervezet részéről ezekben az ügyekben, hanem fontos segítséget ad a tageszázaknak is ezen a területen.

Beszámol a különszám arról is, hogyan védelmezi a Világszövetség az emberi jogokat a világ egyes országában, a nők és a gyermekek jogaiért, a menekültek és elűzöttek felkarolásáért, az őslakókért, a gazdasági és társadalmi igazságtalanságok áldozatait, a politikai elnyomás alatt élőket folytatott szüntelen küzdelemben. Bemutatja az eddigi nyolc evan-

Az elmúlt hetek egyházi hírei közül kiemelkednek az európai egyházak második ökumenikus nagygyűlésének 1997-re történt összehívásáról és a Vatikánban tartott első afrikai püspöki zsinatról érkezett híradások. Mindkét hír jelzi, hogy az egyes kontinensek eltérő, regionális egyházi problémáinak milyen jelentősége van a globális és a helyi egyházi feladatok mellett.

Ugyancsak több országból is érkeztek hírek a katonai lelképásztori szolgálatról, annak vitás kérdéseiről akkor, amikor a katonalelkészek végre hazánkban is megkezdhetik sokáig nélkülözött szolgálatukat.

A nagyvilág ebben az időszakban is három fő válságterület felé tekint. Ezek: a balkáni helyzet, a zsidó-palesztin béketárgyalások alakulása és a dél-afrikai történelmi változások, az apartheid-rendszer összeomlása a fekete kontinensen. Mindegyik válságnak vannak fontos egyházi vonatkozásai. A három nemzetközi válságóchoz most egy negyedik is járult. Ruandában, ebben a kis közép-afrikai országban, százezrek estek áldozatul a hirtelen kirobbant törzsi háborúnak a hutu és tutszi törzs között. A holocaust ötvenéves évfordulóján újabb figyelmeztetés ez az egyháznak is, hová vezethet a faji-törzsi gyűlölködés, az idegengyűlölet és a felfokozott, szélsőséges nacionalizmus és vallási fundamentalizmus (iszlám) mai, békét ohajtó világunkban!

(A híranyag lezárása: 1994. április 30.)

gélíkus világkonferencia legfontosabb állásfoglalásait ezeken a területeken.

Közlí a különszám Ståltsett főtitkár részletes nyilatkozatát is ennek a világméretű szolgálatnak a céljairól, módszereiről és fő prioritásairól, köztük a vallásszabadságért végzett szolgálatról. „Az egyházak próbája a vallásszabadság területén a szabadság más vallások és a nemhívók közösségeinek és követőinek” – állapítja meg a főtitkár nyilatkozata.

lwf today – lwf heute

*

Március végén tartotta évi ülését a LVSZ Ökumenikus Intézetének kuratóriuma. Ezen fontos személyi változtatásokat jelentettek be. Harding Meyer professzor-igazgató nyugalombavonultával az őszitől Theo Dieter tübingeni teológiai professzor veszi át a strasbourggi evangélikus-ökumenikus intézmény veze-

tését. Áprilisban megkezdte munkáját F. Fleinert-Jensen dán kutatóprofesszor utóda, Risto Saarinen helsinki teológiai professzor. Az Ökumenikus Intézet újabb tanulmányi programjában lezárult „A kereszt-teológia ökumenikus dimenziója” témakör kutatása: Az eredmény a közeli jövőben két kötetben jelenik majd meg.

lwi d.

EURÓPAI EGYHÁZAK KONFERNCIÁJA

Az Európai Egyházak Konferenciája (EEK) és az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa (CCEE) közös bizottsága hazánkban tartott ülésükön bejelentették, hogy 1997 májusára összehívják a II. Európai Ökumenikus Nagygyűlést. Az első ilyen összeurópai egyházi tanácskozást 1989-ben tartották a svájci Bázisban. A csúcstalálkozó

helyszínéről még nem történt végleges döntés. Fő témáját azonban már nyilvánosságra hozták: *A kiengesztelés – Isten ajándéka és a megújult élet forrása*. Az európai ökumenikus és római katolikus szervezet közös levélben hívta meg Európa valamennyi egyházát a részvételre és a nagy tanácskozás helyi és regionális előkészítésére.

cec news – epd-ev inf

*

Két fontos nemzetközi tanácskozást tartott az európai egyházak ökumenikus szervezete. Az első találkozó színhelye Pécs volt. Itt egy „médiatekercasztal” keretében mintegy húsz protestáns, római katolikus, ortodox és mohamedán újságíró és médiaszakértő találkozott Jugoszlávia utódállamaiból, más külföldi egyházi kommunikátorok és szakértők részvételével. A kerekasztal-tanácskozás legfontosabb témái voltak: az etnikai-vallási konfliktusok és a média; az ellenségképek legyőzése; a felebarát igazi arca. A tanácskozás egyedülálló vonása volt, hogy egy asztal köré hozta össze és közös szolgálatra hívta azokat a média-szakembereket, akiknek saját nemzeti és vallási csoportjai a harctereken fegyverrel állnak szemben egymással!

A másik fontos találkozó Brassóban március végén, az EEK és az Egyházak Világtanácsa közös szervezésében. Fő témája az egyházak anyagi és szellemi-lelki forrásainak egymással megosztása volt. Közép- és Kelet-Európa nélkülöző népeinek és egyházainak megsegítésére.

cec news

*

A közép- és kelet-európai egyházak anyagi gondjai áll-

tak egy Edinburghban (Skócia) tartott tanácskozás középontjában is, amelyet az EEK hívott össze. Ezen az EEK elnöke, John Arnold anglikán dékán, felhívást intézett a brit és ír egyházakhoz egymillió angol font (kb. 150 millió forint) összegű „Európai Egyházi Alap” összegyűjtésére. „Botrány lenne, ha a pénzügyi krízis el tudná érni azt, amit a marxizmus-leninizmus nem tudott megvalósítani: megműsítaná a közép- és kelet-európai egyházak testvéri kapcsolattartását Nyugat-Európa egyházaival” – mondta az európai egyházszervezet elnöke.

cec news – Iwi d

VATIKÁN

Április 11-én nyitotta meg II. János Pál pápa a vatikáni Szent Péter-székesegyházban az első afrikai püspöki zsinatot, amelyen 317 kardinális, püspök és pap vett részt a fekete kontinensről. A „testvéredegütások” között jelen volt az egymillióos Tanzániai Evangélikus Egyház vezető püspöke is.

A május 10-ig tartó zsinat legfontosabb témái ezek: ökumenikus dialógus más egyházakkal és párbeszéd a nemkeresztény vallásokkal (főleg az Afrikában „vetélytárs” iszlám vallással); az evangélium hirdetése és az istentiszteleti liturgia az afrikai kulturális tradíciók kontextusában; az igazságosság és béke etikai főadatai Afrika országaiban; végül a tömegkommunikáció és az egyházak élete Afrikában. A fekete kontinensen jelenleg 237 millió keresztény él. Közülük 87 millió a római katolikus hívő. A mohamedánok száma jelenleg 220 millió, növekedésük azonban fölülmúlja a keresztényekét.

Iwi d e – epd-ev inf

*

A pápa és a zsidóság képviselői első alkalommal tartott közös hivatalos megemlékezést a Vatikánban a „holocaust” áldozatairól. A zsidóságot sújtó népiártás és emberi gonoszság félelmes mélysége volt, amelyet sohasem szabad elfelejteni, hogy soha többé ne ismétlődhesse – hangzott a közös megemlékezésről kiadott hivatalos nyilatkozat.

epd – ev inf

*

A világ valamennyi katolikus püspöki konferenciájához intézett iratában a Szent-székek engedélyezte női ministránsok oltárnál végzett szol-

gálatát. Minden püspök szabadon dönthet ebben a kérdésben. A Vatikán szóvivője azonban kijelentette, hogy ez semmi esetre sem jelenti az út megnyitását a nők papi szolgálata felé a római katolikus egyházban.

epd – ev inf

NÉMETORSZÁG

Széleskörű személyi változások mentek végbe ezen a tavaszon a német evangélikus egyházban, az egyes tartományi egyházak vezetésében. A legnagyobb figyelem a Bajor Evangélikus Egyház püspök-változását kísérte. A 2,7 millió egyházat 19 éven keresztül irányította Johannes Hanselmann püspök, a világszerte jól ismert és hazai egyházunkban is megbecsült és tiszteletbeli doktorátussal kitüntetett egyházi vezető. Ünneplőes búcsúztatása április 9-én volt Münchenben, az egyik legnagyobb evangélikus templomban, és az állam részéről a volt királyi rezidencián.

A nyolcvanas évek végén (1987–1990) a Lutheránus Világszövetség elnöki tisztségét is viselte. Utódjává négy jelölt közül végül – hosszú választási eljárás után – Hermann von Loewenich nürnbergi dékánt választották. Az új püspök főleg a különböző bajor egyházi irányzatok, így az evangélikális és progresszív irányok között kíván közvetíteni és eligazítást adni a mai társadalom és világ nagy kérdéseiben. „Amíg együtt ünnepeljük az úrvacsora és a kereszt-szentségét, ez sokkal többet jelent, mint bármilyen teológiai vita közöttünk” – jelentette ki az új bajor püspök.

Elbúcsúztatták a volt kelet-német Szász Evangélikus Tartományi Egyház (1,2 millió hívő) 22 éven át volt püspökét, az Egyházak Világtanácsa egyik volt elnökét, Johannes Hempel püspököt, aki nagyon nehéz időkben végezte vezetői szolgálatát. Utódjául Volker Kress drezdai egyházfőtanácsost választották meg. Első íghirdetésében az új püspök a régen áhitott, szabad egyházi élettel együttjáró kísértésekről és sürgető feladatokról szólt.

„Örségváltás” történt a nagy Württembergi Tartományi Egyház (2,4 millió) élén is. Április közepén adta át hivatalát Theo Sorg püspök, aki a sváb pietizmus gazdag örökségét képviselte egyházában. Hosszas választási folyamat után utódává végül is egyhangúlag Eberhard Renz volt egy-

háztanácsost választották, akit Stuttgartban iktattak be tisztségébe.

Még három jelentős személyi hír érkezett. 64 éves korában meghalt Walter Arnold stuttgarti egyházfőtanácsos, az ökumenikus mozgalom ismert német vezető személyisége. Nyugalomba vonult a világszerte ismert Jürgen Moltmann tübingeni teológiai professzor, a „reménység teológiája” nagy művének és más ismert teológiai „bestseller” könyvnek az írója. Végül a Német Egyházi Napok szervező főtákarává Margot Käsmann asszonyt választották, aki az első nő ebben a fontos tisztségben.

Iwi d e – epd-ev inf

*

A katonák lelképásztori gondozásának reformja, illetve mind több közép- és kelet-európai egyházban való újrabevezetése sokat foglalkoztatja jelenleg az egyházakat. Németországban a régóta vitatott reform során két irányzat küzd egymással. Az egyik a szolgálatnak az államtól való függetlenségét, az egyház erősebb felügyeleti jogát követeli. A másik a katonalelkészeknek a hadsereggel való eddigi szoros kapcsolatán nem kíván változtatni. A reform körüli vita változatlanul tovább tart. Jelenleg a Német Protestáns Egyházszövetségnek (EKD) 144 katonalelkésze van szolgálatban.

Dániában a katonai lelki-gondozás az erre kiválasztott gyülekezeti lelkészek külön feladata „mellékállásban”, tehát gyülekezeti szolgálatukkal párhuzamosan. Fizetésüket is az egyháztól kapják. Így például Thestrup svendborgi lelkész nő nyolcezer gyülekező tagja mellett „mellékállásban” látja el egy közeli regiment lelki gondozását is.

Oroszországban – mint erről már hírt adtunk – a hadsereg volt az „utolsó bástya” a társadalomban, ahol a régi rendszer még fennmaradt. Március óta azonban az Ortodox Egyház a hadseregben is szabadon végezheti lelki szolgálatát és istentiszteleteket tarthat a kaszányákban is. Az egyházi ünnepeket a hadseregben is tiszteletben tartják. Az Ortodox Egyházat ez a változás közelebb vitte az „államegyházi státushoz”. Más egyházak ugyanis nem kaptak jogot a hadseregben való lelkigondozásra.

epd – ev inf

NAGY-BRITANNIA

Canterbury mai érseke már megválasztása után kijelentette, hogy az egyház politikai ügyekben való be nem avatkozása nem áll ellentétben azzal, hogy erkölcsi kérdésekben a kritika jogát, sőt elkötelezettségét gyakorolja az államban és a társadalomban.

George Carey érsek emiatt újra összeütközésbe került az állam és a közélet egyes vezetőivel, az újságok és a média jelentős részével. A canterbury-i katedrálisban tartott húsvéti íghirdetésében és egy, a Daily Telegraphban megjelent interjújában ugyanis „nemzeti szegénynek” nevezte a tömeges munkanélküliséget a gazdag országban, a szegények és a gazdagok közti óriási ellentétet. Ugyanakkor éles kritika alá vette a „beteg brit nevelési rendszert”, a britek „Európa-ellenességét” és arról beszélt, hogy Nagy-Britannia lassan már „kis országgá” válik a nemzetközi politikában. Régebben pedig súlyosan kritizálta az állam család-politikáját, követelve főleg az egyedülálló anyák védelmét.

Sok támadás éri az angol államegyház „harcos érseket” a nők lelkész ordinációja miatt, főleg a római katolikus egyházzal rokonszenvezők részéről. Canterbury érseke azonban – mint kijelentette – ezután sem kíván lemondani az erkölcsi kritikáról a közéletben.

epd – ev inf

*

Carey érsek az állam sokkal nagyobb pénzügyi támogatását kérte, főleg az egyházi épületek fenntartásának krízise miatt. Ha az állam és a társadalom erkölcsi vezető szolgálatot vár el az egyháztól, akkor vállalnia kell e szolgálat végzéséhez az egyházi épületek fenntartásának támogatását is – mondta. Az anglikán államegyháznak ugyanis jelenleg 43 katedrális és 16 ezer templomot kell fenntartania. Az ország műemlék-védelem alatt álló épületeinek háromnegyed része egyházi épület. Az anglikán egyház részben emiatt van ma súlyos pénzügyi válságban.

Iwi d

AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK

New York legismertebb teológiai főiskoláján, a Union Theological Seminary-ben,

német egyházi és állami támogatással „Dietrich Bonhoeffer Teológiai-etikai Tanszéket” állítottak fel. A kétmillió dolláros költségeket fele részben az USA és Németország területén gyűjtötték össze. Első professzorává Christopher Morse amerikai teológust választották. Az Union Seminary a fiatal ösztöndíjas teológusok világszerte ismert továbbképzési intézménye, ahol jelenleg is 400 hallgató tanul a világ 15 országának 35 különböző hitvallású egyházából.

epd – ev inf

*

A csökkenő bevételek miatt az Amerikai Evangélikus Egyháznak (ELCA) ebben az évben 2 millió dollárral kell leépítenie költségvetését. Így határozott az ELCA vezető testülete. A pénzügyi helyzet romlása érinti mind a központ személyi állományát, mind az egyes központi programokat az ELCA életében.

lvii e

DÉL-AFRIKAI KÖZTÁRSASÁG

Világszerte feszült figyelem kísérte az egyházakban is a Dél-Afrikai Köztársaságban április végén tartott sorsdöntő, valóban történelmi jelentőségű választásokat. Az egyházak – köztük a dél-afrikai evangélikus egyházak is – jelentős szerepet vállaltak a választások előkészítésében és

békés megtartásában. Az Egyházak Világtanácsa – amely az antirasszizmus-program révén jelentős történelmi szerepet vitt ennek az eseménynek az elérésében – jelentős nemzetközi személyiségekből álló megfigyelői delegációt küldött Dél-Afrikába.

Ezt a történelmi átalakulást főleg két oldalról fenyegette súlyos veszély. Egyfelől a szélsőséges fehér jobboldal szervezetek részéről, amelyek véres terrorista merényletekkel próbálták akadályozni a választások megtartását. Másfelől a fekete Inkatha-mozgalom részéről, amely teljes önállóságot és külön „fekete államot” követelt Kwa-Zulu tartományban. Az utolsó pillanatban azonban az Inkatha is részt vett a választásokon.

lvii d e – epd-ev inf

RUANDA

A hutu és tutszi fekete törzsek közötti véres leszámolás borzalmas vérontást és az ország vezetőinek meggyilkolását hozta magával a közép-afrikai Ruandában, és világszerte mély megdöbbenést keltett. Az eddigi híradások mintegy kétszáz ezer polgári halottról számolnak be. De a vérontás folytatódik. A lakosság jelentős része római katolikus. Az áldozatok közt ezért nagy számmal vannak papok, szerzetesek, apácák és kate-

chéták. A katonák és felkelők mészárlása nem kímélte a templomokat, kórházakat, iskolákat és missziói állomások sem. A pápa húsvéti felhívást intézett a szembenállókhoz, de a polgárháború nem szűnt meg. Az egyházi segélyszervezetek közös összefogással világszerte gyűjtéseket tartanak és segítséget próbálnak nyújtani az áldozatok családtagjainak, a milliós menekülttömegnek. Ruanda elrettentő figyelemztetés arra, hogy a faji és etnikai konfliktusok milyen súlyos fenyegetést jelentenek a világ békés jövőjére.

epd – ev inf

HÍREK A TEOLÓGIA VILÁGÁBÓL

Paul Kennedy korunk egyik legtöbbet olvasott és vitatott történésze az amerikai Yale Egyetemen. Legújabb könyvében azt vizsgálja, hogyan készülünk fel a 21. század várható, világméretű kihívásaira. Könyve hét fejezetben sorra veszi azokat a századunk vége felé már jól megfigyelhető folyamatokat, amelyek a legsúlyosabb gondokat és világhátrahagyásokat hozhatják majd a 21. században az emberiségre. Ezek között említi a jómódú európai országokban jelentkező demográfiai csökkenést, ugyanakkor a világ szegény, elmaradt országaiban jelentkező „demográfiai robbanást”, a lakosság ro-

hamos növekedését. Ez első sorban a világgélelmélet és a természetrombolás területén jelez veszélyes lehetőségeket.

A másik katasztrófa-veszély szerint a robot-technológia rohamos terjedése, s ezáltal a munkanélküliség veszélye a világ országaiban, olyan világgazdaságban, amelyekben a multinacionális, illetve transznacionális gazdasági világszervezetek uralkodnak.

A Kelet és Nyugat közti „hidegháború” elmúlása után a világ átrendeződött, de nincs fölkészülve az etnikai, faji és vallási ellentétek (iszlám fundamentalizmus Afrikában és Indiában, valamint a Közel-Keleten) új veszedelmeire, tűzfészkeire. Ezek a világ által remélt „új világrend” alapjait rendíthetik meg. A 21. század horizontján új, véres háborúk árnyéka jelenik meg előttünk. Kennedy bízik ugyan „az emberi intelligenciában” és a világhátrahagyások leküzdésének lehetőségeiben. De figyelmeztet megelőző világbirodalmak váratlan összeomlására a történelemben: a katasztrófa-jelek semmibevétele és a szellemi és erkölcsi felelőtlenség a legsúlyosabb veszélyeket idézi föl a 21. század küszöbén.

Kennedy nem teológus ugyan, de könyvére a teológusoknak és az egyházaknak is jó felfigyelniük! (Paul Kennedy: *In Vorbereitung auf das 21. Jahrhundert – Előkészülés a 21. évszázadra*. Fischer Verlag, Frankfurt. 1993. 527 lap).

D. dr. Nagy Gyula

Szerkesztői üzenetek

Tisztelettel, megbecsüléssel köszöntöm az Olvasót!

Örömmel, hogy új cikkrőnk kapcsolódtak be szolgálatunkba, az igei hirdetői előkészítőkre gondolok elsősorban. Örülök az aránylag sok frökdéző kollegának, aki helyi vagy egyházmegyei lapban dolgozik. Lelkészek és nem lelkesek egyaránt, akik valamit éreznek még az ősi protestáns betű-szerelemből és gyakorolják is a betű egyházi szolgálatát. Bizonyos, hogy több értékünk van, mint amennyit publikálni látunk egyházi sajtónkban. Őszintén remélem, hogy az írni-tudók felelősségüknek érzik e szolgálat vállalását és szép munkáját.

Szomorú vagyok, hogy megígért cikkeink hónapok óta késnek, illetve a mai napig nem érkeznek be. Esperesek, media-felelősök, tanárok nem írják meg cikküket, sok elfoglaltságukra hivatkozva, de még vissza sem jeleznek. Ez nem szerkesztői siránkozás, mert a bőség zavarában élünk cikkek ügyében, csak nehéz úgy tervezni, hogy mást kell hozni, mint amit beterveztünk.

Felvetődött az a kíváncsiság, hogy téma-számok legyenek. Ezt havilapnál nem tudom biztosítani, mert egyfelől újság-jellegéből veszítene lapunk, másfelől sokszínűsége is halványulna.

Miután a Szerkesztői üzenetek lapzárta után készülnek, az idei könyvhét első napján is túl vagyunk és szomorúan hiányoltam – rk. és ref. könyvsátort is látva – Sajtóosztályunk termékeit. Bizonyára Olvasóink között nem én voltam az egyedüli, akinek fáj ez a „némaság”.

Lapunk elsősorban a lelképásztörök lapja, nyugdíjas lelkeszeinké is. Amikor április-májusban 20 napot késett a nyugdíj, többen kerestek meg azzal a kéréssel, hogy foglalkozzunk legalább időnként nyugdíjasaink méltatlanul rossz körülményeivel, kiszolgáltatott helyzetével. A

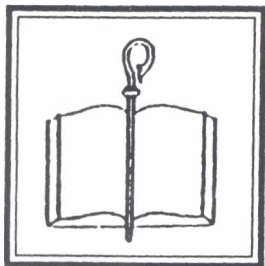
késedelemre nézve, illetéktelenségem tudatában, a Nyugdíjosztályhoz irányítottam a kéréket, de a téma azóta is foglalkoztat és ezért szeretnék, több oldalról megközelítve a kérdést, ezután rendszeresen törődni lelkeszi karunk közel egyharmadát kitevő nyugdíjas lelkesztéseink ügyeivel, kérdéseikkel, keserűségeikkel, ki nem használt értékeikkel – más egyházak sajtóorgánumaihoz hasonlóan.

Ha még nem is a nyári számot tartja kezében az olvasó, mégis a nyári konferenciák meghívói, programjai már ismeretesek. Egyszer magát a MEE-ban használatos „konferencia” terminust érdemes lenne végiglemezni. Csendesnapokat, lelkigyakorlatot, előadássorozatokat, együttalakást (ashram), ébredési mozgalmakból maradt seuratszerű találkozót, teológiai továbbképzést, egyházi nyaralást értünk-e ezen a kifejezésen? Külföldiekkel beszélve, érzem, hogy nem értük, mit is értünk mi ifjúsági, felnőtt, réteg stb. konferencián. Szívesen olvasnám lelkeszek véleményét erről.

Az ökumené ügye sokak szemében egyre problematikusabbá lesz. Rk.-ref.-baptista-methodista relációban sok-sok kérdés kerül felszínre, még több gyanú él a szívekben, feltűnő tájékozatlanság mutatkozik regionális, kontinentális, globális összefüggésekben egyaránt. A római katolikus Világkáté magyar fordításának késleltetése idején, az ökumenikus direktórium(ok) ismeretében, a Református magyar világ ökumené koncepciójának előkerülésével mindezen már nincs mit csodálkozni. Csak a hitünket el ne veszítsük: nem emberektől van ez a 20. századi egységmozgalom! Csalódások ellenére is reménykedjünk, ne emberekben, világgölyűlekben, szervezetekben, hanem abban, akinek szívügye az egység...

Végül egy formai kérdés: sokkal rövidebb cikkeket várok, az írók értsék meg: a megadott határt nem tudjuk átlépni.

Szerk.

Lelkész-szemmel

Adósok vagyunk

– Nyugdíjas lelkészek három kérdése –

A fővárosi és környékbeli nyugalmazott lelkészeket április 14-én összejövetelre hívta Szebik Imre püspök az Északi Egyházkerület új székházába. Közel harmincan jöttünk össze. A földszinten kialakított szép kápolnában Kósa László nyugdíjosztályi előadó igehirdetésével kezdődött az együttlét. Az emeleti tágas tanácsteremben a vendéglátó házigazda üdvözlő szavai után Harmati Béla püspök az Egyesült Államokban szerzett friss benyomásairól számolt be a hosszú tárgyalasztalt körülülő hallgatóságának. Nem régen érkezett vissza látogató körútjáról, amelyre Csobrda püspök és az amerikai szlovák evangélikusok konventje hívta meg. Mindig emóciót vált ki bennünk, ha mások számára kell számot adni, érdeklődésük figyelembevételével, egyházunk életéről, de az is, amikor határainkon túl, távolból gondolunk otthoni feladatainkra és gondjainkra. Ez az emóció hatotta át Harmati Béla beszámolóját és Szebik Imrét is, amikor az előzőkhöz kapcsolódva folytatta aktuális kérdéseink számbavételét.

Az együttlét egyik résztvevőjeként az volt a személyes benyomásom, hogy püspökeink örömmel ragadták meg az alkalmat. Szükségét érezték, hogy gondjaikat őszintén feltárhassák és válaszolhassanak olyan szolgáltatásaik megjegyzéseire és kérdéseire, akik „a szelek mérgét már kiállták”, partra szállottak, vitorláikat azonban mégse vonták be, mert legtöbbször helyettesítő, kiegészítő és egyéb szolgálattal, nyugállományban is aktívan vesznek részt egyházunk életében. A közös ebéd előtt tájékoztatást kaptunk egyházunk gazdasági helyzetéről és a nyugdíjosztály munkájáról Szemerei Zoltántól és Kósa Lászlótól.

A közeli étteremben elfogyasztott ebéd után a résztvevők nagyobb része már nem tudott visszatérni a tanácsterembe. A délutáni együttlétén csak Szebik Imre püspök tudott résztvenni. Ő is csak rövid időre, mert az ösztöndíjbizottság ülésére kellett mennie. Né-

hány kérdésünkre válaszolt, majd kérte, hallgassuk meg távozása után azt a hozzá juttatott elaborátumomat, amely a nyugdíjas lelkészek három kérdésével foglalkozik. Írásban rögzített gondolataimat szabadon, a leírtnál kissé bővebben adtam elő. Élénk eszmecsere követte. Ebből csak néhányat emelek ki. Bonnyai Sándor mindnyájunk köszönetét fejezte ki az együttlét megszervezéséért és örömet azon, hogy püspökeink gondjaikat a nyugdíjas lelkészekkel is megosztották. Józsa Márton kérte, hogy mielőbb sor kerülhessen (ha szerényebb körülmények között is) országos szinten hasonló együttlétre, s ezen is jussanak szóhoz a mindnyájunkat érintő, elhangzott gondolatok. Selmeczi János és Mátis István javasolta, hogy a fővárosi és környékbeli nyugdíjas lelkészek negyedévenként találkozzanak, hogy ki-ki a maga munkájával kapcsolódjék be „adósságunk törlesztésébe”, vagyis nemcsak az elmúlt próbás negyven év, hanem az azt megelőző korszak idején szerzett tapasztalataink, emlékeink, személyes élményeink feldolgozásába és kiértékelésébe. Valamennyien kérték, adjam át közlésre előterjesztésem kéziratát a Lelkipásztor szerkesztőjének. Alábbiakban ennek a kérdésnek teszek eleget.

*

Kedves Barátaim!

Amit most közölni szeretnék veletek, nem Szebik Imre püspök úr kérésére teszem. Mindenek előtt köszönöm, hogy alkalmat adott rá. Örömmel vettem a meghívást összejövetelünkre. Görög Tibor már régóta szorgalmazta ilyen együttlét egybehívását. Ő most nem lehet közöttünk, mert jelenleg „börtönben van”. Pontosabban, mint börtönökben szolgáló nyugalmazott lelkész az angol börtönmisszió meghívására Angliában tartózkodik. Bízottam, hogy vegyem kezembe a nyugdíjas lelkészek ügyét. Képtelen voltam vállalni a feladatot. Nyugdí-

jasként – az úrhajósokhoz hasonlóan – a súlytalanság állapotában éreztem magam. Jó mégis, ha kezdeményezések indulnak „alulról”. De – uti figura docet – az is jó, ha a kezdeményezéseket „felülről” észreveszik és felkarolják.

Mivel foglalkozunk? Mi foglalkoztat? Mi nyugtalanít bennünket? – ezekre a kérdésekre keresek saját tapasztalataim alapján feleletet.

Egy egészen friss élmény felidézésével kezdem. A napokban evangélikus tanár barátom látogatott meg. Nejlón szatyorban vagy három kilónyi kéziratot adott át. Ő is barátjától kapta, aki lomtalanítás idején a ház elé szórt kacetok között talált rá. A szatyorba helyezett fényképek alapján kiderítette, hogy evangélikus lelkész iratairól van szó. Úgy érezte, nem szabad otthagynia. Barátomnak adta, hátha – mint evangélikus – kideríti, miről van szó. Barátom úgy vélte, hogy az iratoknak egyházi levéltárban lenne helyük. A lelkész személy ismeretlen volt számára. Nem kellett sokáig böngészni. Zömében kizsákmányolt írkalapokra írt németnyelvű prédikációkról van szó. Szerzőjük Péter Henrik nagybörzsönyi, előzőleg hartai lelkész. Sajnos, egyik lapon sincs dátum. Idős korában ismerkedtem meg Péter Henrikkel a háború után. Ki tudja miért, de 20 azonos fényképfelvétel készült róla ifjúkorában, Luther-kabátban, csipkés Mózes-táblával. Most kéziratával együtt ezek is szemétként kerültek. – Egyetlen prédikációt olvastam el végig. Még teológus korában írta, amikor a pozsonyi teológia egy része Budapestre menekült. Prédikációja jól tükrözi a hallgatók nehéz helyzetét. Kik voltak professzorai? Hol és hogyan folyt a tanítás? – Ki emlékszik ma rá?

„Ez legyen Caesar sorsa is” – mondta Antonius Julius Caesar holtteste mellett. Közben leplezett gúnnal ismételtette, hogy Brutus, aki megölte Caesart, „becsületes, derék egy férfiú”. Anélkül, hogy magunkat Caesarral, az utánunk

következő nemzedéket Brutussal azonosítanánk, azt kell mondanunk: „Ne ily halált adj Istenem! Ne ily halált adj énnekem!”

Mályusz Elemér professzor, amikor a háború után egyházi levéltárunk igazgatója volt, gyakran hívta fel figyelmünket gyülekeziati irattáraink és levéltáraink fontosságára. Felháborodott, amikor egy lelkészünktől ezt hallotta: „Kit érdekel majd az a sok papír, amit lelkészi munkánk közben termeltünk? Csak helyet foglal. Lomtár. Ki kell dobni. Meg kell semmisíteni.” Magából kikelve mondta a professzor: „Ti nem hisztok az egyház jövőjében. Nem veszitek komolyan saját munkátokat. Képtelenek vagytok elképzelni, hogy évek múltán mennyire érdekli majd a jövő egyházát, hogy mit tudatok csinálni éppen ezekben az időkben.”

Míndezt azért emlitem, hogy háttérül szolgáljon első kérdésemre adott válaszomhoz. *Mivel foglalkozom?* Könyvkötéssel. Amikor nyugdíjba vonultam, Vető Béla segítségével, közel 30 olyan dobozt szereztem be, aminőkben országos levéltárunk iratait is tárolják. Különválasztottam a kézzel és külön az írógéppel írt anyagot. Iratrendezőbe raktam el mindent. Selejteztam is közben. Talán túlságosan kíméletesen. Legradikálisabban az évjáratok szerint gyűjtött magánlevelek között. Kiemeltem a tartalmuk, vagy írójuk személye miatt közérdekeket, hogy azokat az Országos Evangélikus Levéltár részére adjam át. – Úgy hat éve elkezdtem kézirataimat kemény táblák közé kötni, egy a mai könyvkötésben használt sajátos ragasztóanyag segítségével. Püspöki titkárságom idején sokat fordítottam, kivonatoltam német folyóiratokból, hírszolgálatokból. Ezeket elrendezve és bekötve központi könyvtárunknak adtam át. Valamennyi kötethez tartalomjegyzéket is készítettem. Az összegyűlt *iratanyag háromnegyed részével végeztem el.* Nehéz volt rendet teremteni a fényképek között. Ezeket fekete fotólapokra felkasíroztam. Külön kötetbe gyűjtöttem az Evangélikus Múzeumnak szánt anyagot. – Kettő készített erre a munkára. Az egyik, hogy áttekinthető anyagot és ne özönvizet hagyjak magam után. Döntsek el majd utódaim, hogy mit akarnak és mit képesek tovább őrizni belőle. A másik: gyermekeim kérése, hogy kézirataimból lehetőleg ne dobjak el semmit. Legidősebb fiam vállalta az anyag megőrzését és kezelését.

Szorosabb értelmű könyvkötő munkára is rászántam magam. Puhakötésű és elgyötört könyveim kötéséhez fogtam. Nagyapám könyvkötő volt Szarvason. Apám is értett a könyvkötéshez. Néhány fogást már gyermekkoromban ellestem tőlük. Valahányszor körülvágnam viszem a könyveimet a könyvkötő-

höz, mindig kérdezősködöm. Mesteri szintre nem jutottam, de haladó amattórré váltam.

Fordulatot hozott, amikor Mátyóki János és munkatársai segítségével tüzetesebben megismerhettem Akadémiánk és Üllői úti könyvtárunk anyagát. Üllői úti könyvtárunkban vasállványokon mérhetetlen mennyiségű újabbkori egyházi kiadvány nyert elhelyezést. Könyvtárosaink szorgalmasan végzik az anyag kartotékos, címszavas feldolgozását – most már számítógépek segítségével is. A kiadványok egy része kötetlen és rongyolódó. Csak példaképpen említem, hogy bekötöttem a Protestáns Árvaház éveken át megjelentetett naptárait. Raffay Sándor és Szabolcska Mihály szerkesztette ezeket a korokról színesen tanúskodó kalendáriumokat. Legutóbb Böhm Károly filozófiai munkáit, Payr Sándor vaskos egyháztörténeti kötetit, Masznyik Luther kiadványait és az Evangélikus Élet háború előtt évfolyamait kötöttem be. Rengeteg kisebb füzet: népszerű sorozatok, prédikációk, tanulmányok, előadások stb. sorakoznak a polcokon. Ezeket is megpróbálom vékonyabb kartontáblák közé kötni, nem egyszer „gyógyíthatni”. Akadémiánk fénymásoltatta Marcsek János ördösi esperes életrajzát. A kortörténeti szempontból is érdekes dokumentumot özvegye készítette el. Két példányban, összesen 6 kötetbe kötöttem. – Tároló dobozok készítésére serkentett Akadémiánk könyvtárának gazdag folyóiratnyaga. Száznál több teológiai folyóirat. Elenyészően kevés kötött állapotban. A többi bekötésére még csak gondolni sem lehet. Könyvtárosaink odaadó munkáját dicséri, hogy valamennyi évjárat zsinanggal átkötve példás rendben sorjázik a polcokon. Egy-egy évfolyam tárolására könnyen nyitható dobozok készítéséhez kezdtem: „Lutherische Monatshefte” – „Kerygma und Dogma” – „Junge Kirche” – „Lutheran World” stb. *Ezer évig kellene élnem a munka befejezéséig.* A karton, vászon, papír és ragasztóanyag költségeit a könyvtár fedezi. Munkám különben önkéntes. A könyvek körülvágatásának kiadásait magam vállaltam.

Kérdésem: mi lenne, ha a fővárosi gyülekezetek ifjúsága bekapcsolódna a dobozok készítésébe? Miért ne indíthatna a MEVISZ könyvkötő tanfolyamot? Az igénytelenebb munkákat így magunk végezhetnők el.

Könyvkötés mellett természetesen sok mással is foglalkozom. Olykor helyettesítő szolgálatot vállalok. Egyre nagyobb győtrelemmel olvasok és írok. Megemlítem még, hogy naplót is vezetek. Két okból teszem. Elsősorban azért, hogy tréningben tartsam fejemet. Igyekszem reagálni gyorsan tűnő napjaim eseményeire a családban, az egyház-

ban és a világban. Másodszor azért, mert egyszer talán unokáimat is érdekelni fogja, esetleg másokat is. Feleségem ugyan olykor csóválja fejét, hogy miért töltök ennyi időt írógép mellett, s kétli munkám értelmét. Magam sem vagyok felőle egészen biztos, mégis belső szükség kényszerít rá. Döntsön értelme felől majd az utókor.

Ezzel máris elérkeztem a második kérdéshez: *Mi foglalkoztat nyugdíjas koromban?* A naplórásból kitűnik, hogy még mindig sok minden. Egy valamire rá kellett jönnöm. Amit fiatal koromban olvasás, tanulás tekintetében időhiány, vagy helytelen hozzáállás következtében elmulasztottam, azt nyugdíjas koromban alig pótolhatom. Hogy alapjában véve mégis mi foglalkoztat, azt röviden így fejezhetem ki: *adósna érzem magam.* Adós vagyok azzal, amit megélhettem. Számtalan változást megélt korunkban jelentős emberekkel kerülhettem kapcsolatba. Jelentős események tanúja lehettem. Mit rögzítsek ezekből? Hogyan? Nemcsak az idők változtak, én is változtam azonban. Változtak nézeteim, állásfoglalásaim, emberi kapcsolataim. Miben tévedtem? Hol vétettem? Igaza van-e azoknak, akik azt mondják: „eltántorodtam”. Lelkészi szolgálatom nagyobb része a „pártállam korszakának” idejére esett. Nem egyszerű megemészteni. Megkísértem a Lelkipásztorban is közölni „Más övez fel téged” című önleltírásomban. Meggyőződéseim, hogy akik beilleszkedtek és egy ideig talpon tudtak maradni a társadalmi változások sodrában, nem megalkuvásból, mégcsak „egyházmentés” szándékával sem tették, hanem azért, hogy dolgozzanak, szívós türelemmel keressék a megoldásokat; szokatlan körülmények között is végezzék az Uruktól reájuk bízott szolgálatot „mintha semmisse történt volna” – „ahogy lehet”.

Napjainkban sok szörnyűség jött felszínre a múltból. Ez nehezíti hálaadásunkat. Pedig nemcsak önkritikára, hálaadásra is van okunk. E tekintetben is adósna érzem magam. Német vonatkozásban a Lutherische Monatshefte áprilisi száma következőket írja a múlt feldolgozásáról. „Ma főleg *türelemre* van szükségünk és arra, hogy kapcsolatban maradjunk egymással. Nem a végszámolás és az utolsó ítélet ideje a mostani idő, hanem az *életrajzírás ideje*”. Töredezett és tartózkodóan kihívó szavaimmal önleltírj írására szeretném biztatni valamennyi nyugdíjas lelkesztetvéremet. A jövő érdekében foglalkozzunk múltunkkal. Adósok vagyunk vele.

Nemcsak a közelmúlt feldolgozásával vagyunk adósok. Pusztai vándorlásunk 40 éves korszakát, vagy más hasonlaltalálva, babilóniai fogságunk éve-

it nem szakíthatjuk ki az előzményekből, a két világháború közötti időszakból. A mostani nyugdíjasoknak sok közvetlen benyomása van erről a korszakról is. Erre a korszakra esik teológiai tanulmányaink és lelkeszi szolgáltatunk kezdetének ideje. Hátizsákunkat ennek a korszaknak az ajándékai és problémái töltötték meg, s így érkezünk a második világháborút követő évek sorához. Csak ennek a két korszaknak összefüggését, egybetartozását figyelembevéve, lehet múltunk feldolgozását megkísérelnünk.

Tovább megyek. Központi könyvtárunkban böngészve jöttem rá, hogy mennyire ismeretlen számunkra a 19. század, közelebről a 67-es kiegyezés és a századforduló körüli évek hazai egyháztörténete. Elszoktunk attól, hogy az ekkor nyomtatott könyveket és kisebb kiadványokat kezünkbe vegyük. A liberális és kultúrprotestáns korszak termékeinek tekintettük azokat, pedig – bármint minősítjük – elődeink jelenünket messze meghaladó szellemi tevékenységének dokumentumai, nemcsak mennyiségük, hanem sokszor színvonaluk tekintetében is. Kritikusan, de foglalkoznunk kellene velük! Adósok vagyunk az elmúlt 100–150 év egyháztörténetével folytatandó dialógussal. Nagyon vékony és ritka szálak fűznek elődeink munkájához. A mulasztás pótlása sokak sok munkáját igényli. Valamit vállalhatnának ebből nyugdíjas lelkeszeink, sőt a lelkeszi munkaközösségek is. Útmutatással, szempontok meg-

jelölésével egyháztörténészeink segíthetnének. Örökölt adósság ez, de jelenünket terheli. Ne értsen senki félre. Nem kívánom visszafogni a legújabb teológiai munkák iránti érdeklődést. A jelen feladatait és a jövő célkitűzéseit világosabban ítéljük meg, ha figyelembe vesszük elődeinkkel való kapcsolatainkat. Adósnak érzem magam és magunkat a múlttal, elődeinkkel folytatandó dialógus tekintetében.

Végül: *Mi nyugtalanít?* Röviden az, hogy *kevés az idő!* Nyugodt lelkiismerettel mondhatom, hogy nem unatkozom. Minden nap nyugtalanít, hogy kevesebbet végeztem el, mint amit magam elé tűztem. Nyugtalanít, hogy kortársaimmal hamarosan távoznunk kell és *nem mondtam el sok mindent, amit helyettem más nem mondhat el.* Egyre kevesebb az idő, hogy alázatosan, mégis hátaltelt szívvel megvalljam Istennek és utódaimnak, mi mindenben részesültem életem során. Kissé kellemetlen, de nem hiábavaló, sőt üdvös nyugtalanság ez.

Mikor nyugdíjba mentem, egy hosszabb öninterjú segítségével igyekeztem számot adni magamnak és néhány barátomnak erről a különös életérzésről. „Kevés idő”. Hangulatomat a Kossuth-nóta egy sorával érzékelttem: „Mindnyájunknak el kell menni”. Számot vettem azzal, hogy a mérközésből kiálltam. A kispadon ülök. Már nem rúghatok labdába. Szurkolhatok viszont azoknak, akik még játékban vannak. Figyelembe vettem azonban azt is, hogy Jézus is foglalkozott a „kevés idővel”,

amikor tanítványaitól búcsúzva ezt mondta: „Egy kevés idő és ismét meglátok engem”. Feltámadására és utolsó, diadalmas visszajövetelére utaltak szavai. Figyelmeztetett és egyben bátorított is. Most néha elfog a kétség, de egyszer kiderül, hogy *nem volt hiábavaló* neki szolgálni. „Az Úrnak szolgáljatok” – ennek az ígérek az alapján hangzott az igehirdetés esküvőmon a kelenföldi templomban, akkori főnököm Ordass Lajos ajkáról. Nyugtalanító, de nem reménytelen dolog. Nemrégén a keresztyén reménységről kellett prédikálnom. Az ifjúság után az öregek, a nyugdíjasok felé fordultam beszédem végén. Arany jánost idéztem. „Ajtó előtt hasal egy kiszolgált kutya. Köszöbre a lábát, erre állat nyújtja” – ilyen a nyugdíjas. Figyelembe kell venni azonban az előző sorokat is. „Nyitva áll az ajtó s a tüzelő fénye Oly hívogatólag süt ki a sövényre.” Nyitott ajtó előtt, hívogató fényben hasal a küszöbön ez a kiszolgált kutya. Meddig? Akármédig, kevés ideig. Ilyenkor látja az ember, hogy az egész élet – még ha 90 vagy 100 évig tart is – milyen kevés idő. Ez a kevés idő azonban nem hiábavaló. *Ajándék.* Egyszer kiderül, hogy mindennek ellenére mégis – szép volt.

*

(Elaborátumommal egy időben írtam cikket a nyugdíjasokról az Evangélikus Életben. A két írás kölcsönhatásban keletkezett, ezért található bennük néhol átfedés.)

Benczúr László

A lelkeszi megfáradásunk okai és kezelése

Elhangzott: a Somogy–Zalai Egyházmegye LMK ülésén Surdon, 1994. április 18-án

1. *Általános megjegyzések* e témával kapcsolatban. Mindenek előtt szeretnék különbséget tenni az „elfáradás” és a „megfáradás” között. Mert szerintem elfáradni inkább testileg lehet. Bár ez nagyon jellemző egy szörványban munkálkodó lelkeszre. De a megfáradás elsősorban – legalábbis számomra – lelki értelmű jelenség.

Erről az utóbbiról szeretnék beszélni, mivel azt vallom, hogy a testi elfáradást ki lehet pihenni. Igaz, tudok olyan példát is, amikor egy lelkesz az idős kora miatt és a hosszú évtizedeken testileg elfáradva, éppen abba fárad bele lelkiileg, hogy: „én már ezt sem tudom csinálni, meg azt sem tudom csinálni, pedig valamikor...”

Mégis a jellemző jelenség a lelki értelemben vett elfáradás. Az összes okot nem tudnám felsorolni. Sőt, megképz lennék, ha erre vállalkoznék. De azt hiszem, hogy talán a fiatalok kivételével, többen és különböző okokat sorolnánk fel annak igazolására, hogy miért fáradtunk meg.

Eddigi tapasztalataim alapján még azt is merem állítani, hogy mindegyikünk életében és lelkében a hullámhegy és a hullámvölgy nagyon jól kimutatható. Csak nem mindenki hajlandó kívánni a hullámhegyet, s ezért inkább szedi a sátorfáját, s vagy odébb áll vagy kilép a szolgálatból. Ez utóbbiakat különösen is sajnálom.

2. Ebben a pontban kifejezetten *néhány olyan okot szeretnék kifejezni, melyek egy lelkesz lelki megfáradásához vezethetnek.* Hozzáteszem, óriási a különbség a „mamut” gyülekezet és kis falusi gyülekezet esetében. Mivel Somogy–Zalában inkább a kis gyülekezetek dominálnak, ezért elsősorban az ő problémáikra koncentrálok.

a) Az első gondnak érzem az *AGYONHAJSZOLTSÁGOT MINDEN SIKER NÉLKÜL!* Ez első hallásra, akár politikai téma is lehetne, hiszen csak ki kellene fejteni az elmúlt 40 év politikai és helyhatósági döntéseit, meg szólatait (mint: „nem lesz egyház”; városközpontosítás, hogy a falvak zö-

me kiürült; állami és egyházi összevonási tervek; „le a reakcióval” stb.), és máris politika lenne az egész, különösen választások előtt. Meggyőződésem, hogy itt egyáltalán nem erről van szó.

Az igaz, hogy a falvak létszámának drasztikus csökkentésével gyülekezeteink egy része is annyira lecsökkent, hogy lelkészt már nem tudtak eltartani. Ezért „nyakába varrták” a szomszéd lelkesznek. Ezzel ugyan nőtt a munkája, de nőtt a keresete is. Így azután nyugodtan lehetett „zsarolni”: ha elfáradtál, kisebb lesz a pénzed! – Majd jött a másik, meg a harmadik falu, s mind olyanok, ahol eddig volt lelkesz HELYBEN. Az elvárások ugyanazok maradtak, mint a helybenlakó lelkésszel szemben, így az „utazó pap” agyonhajszolttá vált, ha eleget akart tenni az elvárásoknak.

Elvárások pedig voltak alulról is, felülről is. Mert, ha az a lelkesz mégsem tudott eleget tenni minden elvárásnak, akkor kikezdték és feljelentették esperesnél, püspöknél. Mehetett raporra „fölfelé”. De amikor hazament, otthon

mégsem látott változást a gyülekezet életében, legfeljebb még nagyobb ellenállást és követelményhalmazt személye és munkája iránt.

A siker viszont elmaradt. Magam is több – lakóhelyemtől távoli falut látok el, ezért tapasztalatból állítom: nem hiszek abban az elméletben, hogy ugyanolyan intenzitással tud folglalkozni a lelkész a távoli, mint az otthoni gyülekezettel. Próbálni próbál, csak nem sikerül, mert nem él benne annyira a távoli falu életében és mindennapi örömeiben-gondjaiban, mintha ott lakna.

Ezért a másik sikerforrás is elmarad, amivel pedig sok lelkészt meg lehet fogni: az anyagiak, tehát a pénz. Kezdetben minden jól megy. De csökken a falu létszáma, csökken a gyülekezet létszáma is. A kevesebb pedig már nem tud – pedig akarna – annyit fizetni, áldozni, mint régen. Így marad a romos parókia: „jó ez nekünk, kicsiknek” jelszóval. Vagyis, a gyülekezet éppen úgy megfáradt és megfárasztja a lelkészt, mert kinek van kedve egy romos épületbe menni és ott még kedvesnek is lenni, amikor lelkesen viszed az evangéliumot és a *doh-szag torkodra forrasztja az éneket* és az unottan ülők lefagyasztják lelkesedésedet.

Elmarad a siker azért is, mert a munkának sem látszik értelme. Hiszen ilyen elhagyott faluba miért hívják a lelkészt? Esketni? Keresztelni? Ez a legritkább. Inkább temetni. Én nem is értem a kórboncnok orvosokat, akik csak hullát látnak, de nem gyógyítanak? Tudom, hogy erre a munkára is szükség van, hiszen a halott betegségének megállapítása nagyban elősegítheti a hasonló betegek gyógyulását. De tapasztalatom szerint csak hullát boncolni: a legtöbbnél elvezet az alkoholizmusig. És csak temetni? Elvezethet sokaknál a lelki megfáradásig.

3. A lelkész lelki megfáradásának másik okát abban látom, hogy *nem látja meg* (már) *munkája fontosságát*, értelmét. Ebben elsősorban a gyülekezet tagjai „segítenek”, hogy „leépülhessen” a lelkész. „Ó tisztelendő úr, nem kell ez; ugyan minek csinál ekkora felhajtást az egészségből”. Pedig az a lelkész nem akart mást, csak a giccsét eltüntetni az oltár-ról; csak meg akart egy teljes liturgiás istentiszteletet tartani; csak eleget akart tenni hivatásának.

Mondok erre konkrét példát: Az egyik faluban már sokszor mondtam, hogy ne tegyenek celofánutánczát az oltáron lévő virágvázák alá, mert engem a „hideg ráz tőle”, ráadásul csak én látom, más meg úgysem. Erre jött a válasz: „De akkor lecsöpöppen a víz, és ki kell mosni az oltárterítőt”. Belenyugodtam a válaszbba, s ez így ment majdnem egy évig. Ekkor – akaratlanul – rátettem a Bibliámat egy ilyen „zizegőre”. Addig nem is volt baj, amíg nem kellett a Biblia. Fordulás közben kapom a Bibliát. Jön vele a „zizegő is”, meg a rajta álló váza virágostól. Kapkodok, de borul a váza, s én elkészültem a legrosszszabbar. Utólag azonban kiderült, hogy nincs is víz a virág alatt. Kértem az istentisztelet végén: „hát nem arra hivat-

koztak, hogy a víz kicsöpöppen?”. „Ugyan, tisztelendő úr, azt a háromnegyed órát kibírja a virág víz nélkül is!”.

A másik megfáradási okot – ugyan-csak a gyülekezeti tagok részéről, de a lelkésznek okozva – abban látom, amikor nem is szégyellik bevallani, hogy „*kár beléjük a szó*”. Nekem ezen a téren szerencsém volt, mert éppen akkor kaptam ezt a gondolatot, amikor lelkiileg hullámhegyen voltam, hiszen új gyülekezetbe indultam. De nagy tanulság volt! – Búcsúzó a régi gyülekezetből. Megható istentisztelet, puzsi innen, virág onnan. Szóval minden szépnek és jónak látszik. Egészen addig, amíg egy rendszeres templombajáró oda nem ugrik elélem és a világ legkomolyabb módján közli velem: „Tisztelendő úr, kár volt a négy és fél évi prédikációért, mert rajtunk úgysem fog!”.

Mint utólag megtudtam, valóban nem fogott rajtuk a szó, hiszen búcsúzásként azt mondta az elődöm: Szeressék jobban az utódját! (Pedig azt sem tudta, hogy ki lesz az utód!) Ez nem jött be! Én azt mondtam búcsúzásként: ne a papot szeressék, hanem Jézus Krisztust! Én sem tudtam, hogy ki lesz az utód, de ez a kívánság sem teljesült. Vajon mit lehet kívánni egy ilyen gyülekezetnek? Ha cinikus lennék, talán ma azt kívánnám: Ha nem szerettétek azokat, akik a barátaitok voltak, akkor „szeressétek ellenségeiteket!”.

4. A lelkész megfáradásának következő okát abban látom, amit intézményesen *presbitériumnak* nevezünk. Nem tudom, mások hogy vannak vele, de nálam a különböző gyülekezet különböző presbitériumai úgy akaszkodnak belém, mintha előre megbeszélnek a sorrendet. Szóval tipikus „mókuserék”. Csak azon döbbenek meg, hogy soha nem a lényeges dolog kötözködésük oka, hanem csak a külsőségek.

Azokra az esetekre gondolok: „miért nem ilyen színű lesz a templom?”, pedig olyan szürke színe volt, mint egy ravatalozónak. Miért ilyen gyertya van az oltáron? Miért nincs esti istentisztelet nyáron?, pedig, aki kérdezi, évközben sem jár stb. Mindenki tud a saját gyakorlatából ilyen példákat.

Tudom, hogy a magas hegyek fahordó kocsiainál szükséges a kerékkötő. De nem értem, miért kell egy gyülekezetben? Ugyanis az a tapasztalatom, hogy egy rossz mondat többet árt, mint tíz rossz prédikáció, mert arra azonnal felfigyelnek, míg a másokra egyáltalán nem.

Van egy gyülekezetem. Eddig – ahogy visszatekintettem a gyülekezet múltjára – nem volt olyan lelkész, akit a presbitérium fel ne jelentett volna, fegyelmi elé ne állított volna, vagy össze ne vett volna a lelkéssel. – Tudom, hogy minden gyülekezetben – előbb vagy utóbb – előjönnek a nézeteltérések. De éppen a „túlterheltségéből” adódóan, mert sok gyülekezetünk és sok presbitériumunk van, ez hatványozódik. Így a lelkész nem is láthat mást, csak „ellenálló” presbitereket, s úgy jár, mint én a kutyámmal: próbáltam én jó útra terelni, szobatisztaságra nevelni.

De mindig a kutya járt túl az eszemen. Ha kivítem sétálni, akkor semmi. Ahogy bevítem, azonnal letette illetlen névjegyet az előszobába. – De így csak két variáció marad a gazda számára: vagy kidobja a kutyát vagy ő költözik ki a lakásból.

Ezt látom a lelkészek és presbitériumok közötti huzavonában is. Vagy a lelkész lesz agresszív és kidob mindenkit a presbitériumból, ami persze rossz vért szül, főleg egy falun belül. Vagy megke-szeredik a lelkész és még azokat is ott-hagyja a gyülekezetből, akiket egyébként szeret és ők is szeretik.

5. Sajnos, látok még egy okot a lelkészek hitbéli megfáradására. S ez az *Istennel való kapcsolat meggyengülése*, amelyet persze kezdetben fölöttébb könnyű a sok munkára fogni. Lehet, hogy szégyen bevallani, de teológus korunkban volt olyan jelszó: egész nap az Isten igéjével foglalkozom, akkor minek elolvasni este is az ígét. Mi sok-szor keveredünk munkánk során „korpora közé”. De arra azért vigyáznunk kell, hogy „fel ne faljanak a disznók”.

Eszembe jutott egy régi kabaré, amikor a vállalati-aktivista antialkoholista elmegy egy iszákos munkatársához, hogy jobb útra térítse. A vége az lett, hogy ő is részegen szidta az antialkoholistákat. Pedig nem így kezdődött. Csak egy pohár borral. – S ugyanezt el lehet mondani más területen is.

Nekünk azonban nemcsak eszménk van, hanem támaszuk is.

6. S itt szeretnék áttérni a megadott téma másik felére, vagyis a *megfáradás kezelésére*.

Az egyik legfontosabb kezelési mód a *család*. Egyházmegyénkben különösen jó helyzetben vagyunk azon a téren, hogy sok a lelkészházaspár, akik – talán – még közelebből látják egymás problémáit és a fáradtság jeleit. – Számomra Isten csodálatos matematikája, hogy amikor én vagyok valamilyen munkaterületbe belefáradva, akkor ugyanazon a területen a feleségem az erősebb, vagy fordítva.

Sőt, ugyanezt látom gyülekezeti vonalon is. Talán „letör”, amikor az egyik helyen kevesebben vannak, mint amire számítottam. Talán magam alá roskadok, amikor lelkesen készülök egy temetést követő vasárnapi imádságra, csak a gyászoló család hiányzik, de ekkor Isten mindig felelem, megtámogat lelkiileg a következő gyülekezetben, ahol viszont többen vannak, mint vártam, vagy odajön valaki és megköszöni a kórházban, hogy ez „csak” neki szólt.

A kezelésre elmondok egy régen olvasott igehirdetés-foszlányt, amely nagyon megmaradt bennem. Az íge: 2Móz 17,8-13. volt. A hely nem maradt meg bennem, úgy kellett kikeresnem. De a történet annál inkább. Ebben a történetben *Mózesről* van szó, aki imádkozik a hegyen. Önmaga helyett küldi harcba Jozsuét Amálékkel szemben. Tudom, hogy ebben a történetben szó sincs a mai értelemben vett papságról, presbiterekről, vagy gyülekezeti tagokról. Most mégis úgy érzem, nekünk szól „gyógyír-

ként". Nekünk, akik néha megfáradunk és elfáradunk.

Még debreceni diákkoromban láttam a múzeumban egy képet. Éppen azt a jelenetet ábrázolta, amikor a pápens elleni gyűlést tartják a kistemplomban és megérkezik a császár parancsa, hogy a CSÁSZÁR NEVÉBEN fel kell oszlatni a gyűlést. Valami Balogh nevű püspök azonban a császár parancsára így válaszol: „Én pedig a gyűlést ISTEN NEVÉBEN megtartom”.

Természetesen, azóta nagyot változott a harcmodor, de a harc ma is tart. Csak nem császár és püspök között, hanem Jézus Krisztus és a Sátán között. – Sok múzeumban jártam és számtalan olyan fegyvert mutattak, amelyet ma már hasznavehetetlennek ítélek. Hiszen ki szállna szembe parittyával a rakéták ellen?! – S ehhez hasonlóan kérdezik néhányan a gyülekezetekben: minek ez az új mód, amikor apáinknak a régi is jó volt? De a Sátán új fegyverzetével szemben mi is csak új fegyverekkel harcolhatunk. S ezek a védelmi fegyverek a lelkészek kezében vannak elsősorban, amelyeket átadhatunk presbitereknek, gyülekezeti tagoknak.

Ott van a másik véglet is, amikor arra hivatkoznak: bőven elég a templom, meg az istentisztelet. Én ezt kevésnek tartom. Mert a mai keresztyének Jozsué harcát vívják. Jozsuét arra szólította fel Mózes, hogy válasszon maga mellé vitéz férfiakat és úgy menjen az ütközetbe. Szerintem a mai keresztyén ember ilyen kiválasztott ember. Itt nem számít a doktorátus, a magas beosztás vagy „a nagyapán is presbiter volt” jelmondat. Csak egy számít: Isten Szentlelke által kiválasztott eszköz legyen és azt csinálja, amit Isten bízott rá.

A történetből erőt meríthetünk azon a területen is, hogy ott nemcsak harc folyt, amelyben ember-ember ellen küzdött, hanem ennél fontosabb is. Az igaz, hogy Jozsué odalent harcolt, de a halom tetején Mózes imádkozott. – Félelmetes jelenet: amíg Mózesnek imádságra van felemelve a keze, addig a választott nép az erősebb. De amikor az imádságból Mózes keze lehanyatlik, azonnal az elenség kerekedik felül... Mózes nem hagyta magára az imádságban, hanem oda állt mellé az egyik oldalról Áron, a másik oldalról Húr. és SEGÍTETTEK neki az imádságban. Segítettek tartani az imádkozó kezeket. Ezen a ponton érzem én a legfontosabb feladatot akár a gyülekezeti tagok, akár a presbiterek részéről. Amikor a lelkész imádkozik, akkor ne unatkozzanak a padban, hanem „álljanak oda mellé” és segítsék a könyörgésében. Hiszen senki nem felejteti el – a lelkész pedig úgyis tudja –, hogy a lelkész csak egy bűnös ember, aki hamar megfárad és elfárad. De a közös imádságban erő van!

Tehát a gyülekezet életében olyan testvérekre lenne szükség, akik lelki életet élnek és nekem nincs azokra szükségem, akik azzal vigasztalnak: „András, te álomvilágban élsz!” Mert a lelki élet jele a lélegzés – vagyis az imádság; életjel a táplálkozás vagyis a Biblia olvasása; életjel a beszéd; vagyis a

bizonyágtétel; életjel a munka –, vagyis a hitből és szeretetből fakadó szolgálat.

Ne csak a lelkész győződjön meg arról, hogy győzelem nincs, csak imádság által. Hiszen a győzelmet nem mi vívjuk ki, legfeljebb könyörgünk érte. A győzelem az Isten ajándéka. – Másrészt viszont, azt is meg kell tanulnia lelkészeknek, presbiterek, gyülekezeti tagnak, hogy egymagában az imádság nem segít, hanem nekünk is bele kell vetnünk magunkat a küzdelembe, és nemcsak ímmel-ámmal, hanem teljes szívvel és lélekkel.

Lehet, hogy „álomvilágban” élek?! Hiszen ilyen gyülekezetet, de ilyen lelkészt sem talállok a világon?! Nem tudom! Csak ez az ideálom. A többit pedig Isten kezébe teszem le, mert Tőle kapom a lelki erőt, a testi fáradtság gyógy-elixírjét éppen úgy, mint ahogy Tőle kapom azokat az embereket is, akikkel vagy együtt tudunk haladni a mennyi gyülekezet felé, vagy nem és

akkor elválnak útjaink. De még itt a földön!

Befejezésül: Feleségem elolvasta ezt az írást még elkészülte előtt, s miközben írtam a folytatást, arra lettem figyelmes, időnként elneveti magát.

Testvérek! Én nem vicces akarok lenni. De meggyőződésem, hogy komoly dolgokról, akár lelki kérdésekről is, lehet „lazán” beszélni, lehet humoros dolgokat mondani. A lényeg számomra egy: „aki hallgatja, komolyan vegye még akkor is, ha nevet közben.” Talán – nem tudom, hogy ilyen létezik-e, de jó lenne – érdemes lenne a lelkészekről, tehát önmagunkról egy karikatúrát felvázolni, – ha nem is rajzban, de írásban –, annak érdekében, hogy a saját testi vagy lelki megfáradásunkon jól nevetve, mégis tanulva belőle, átlendüljünk sok olyan holtpontra, amelyek akadályoznak a munkában, pedig önmagunk állítottuk az akadályokat.

Balogh András
zalaegerszegi lelkész

KAZETTAMISSZIÓ

Új missziói lehetőség – éljünk vele!

Gyakran nevezik korunkat „postguttenbergi” világnak, ahol ugyan alig követhető mennyiségben zúdul ránk a könyvek áradata, de vajon napi hány perc jut még olvasásra? Pár éve még őszintén irigyeltük nyugati és északi testvéreink bőséges iratmissziós kínálatát. Ha egyszer nálunk is ennyi mindent lehetne válogatni templomaink előcsarnokában... S ma mi a helyzet? Lelkes iratterjesztő presbiterem rendszeresen arról panaszkodik, hogy nyakán maradnak a jobbnál jobb könyvek, mert „*ki ér rá ma olvasni...*” Lehet, hogy városi, értelmiségi gyülekezetekben jobb a helyzet, de vitathatatlan, hogy keresni kell az újabb eszközöket a ránk bízott üzenet továbbadására.

A korszerű misszió egyik eszköze lehet az úgynevezett „kazettamisszió”. Ma már szinte minden háztartásban akad kazettás magnetofon, az autók többségében is van rádiómagnó, nem is szólva a fiatalság „walkman” hallgatási divatjáról. A kazetta bármikor, akár többször is meghallgatható. Lehet hallgatni munkába menet, de mosogatószobában is, vagy éppen hagymapucolás közben (ez a tarcsai „modell”). S ami nem utolsó szempont: jelenleg a kazetta az egyik legolcsóbb információ-hordozó eszköz. Az üres kazetta olcsóbb, mint egy kiló kenyér, a rákerülő tartalom pedig „megfizethetetlen”... Mindezt felismerve, januártól az *Evangélikus Rádiómisszió* elindította kazettamissziós szolgálatát. Ez egyelőre azt

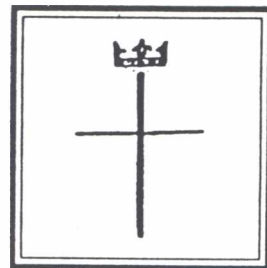
jelenti, hogy a hetenként 2×15 percben sugárzott műsorainkat térítésmentesen megküldjük kazettán mindazoknak, akik ezzel további missziói munkát tudnak végezni. Gondolunk itt idősek, betegek látogatására, akik sokszor már nehezen tudnak olvasni, de egy tartalmas kazetta meghallgatása lelki táplálék lehet számukra. Kaptunk már levelet szórványban élő testvértől, aki házi bibliáórát vezetett be egy ilyen kazetta lejátszásával...

Szeretnénk kínálatunkat majd tovább bővíteni. Jelenleg a következő témákban tudunk 2×15 perces kazettát küldeni: áhitat énekkeretben, missziói negyedóra (főleg külszolgálati témák). Misszió Híradó (missziói hírek, riportok), lelkigondozói program (válasz a hallgatók által feltett közérdekű kérdésekre), katechetikai sorozat Molnár Miklós: „Te taníts engem” című könyve alapján.

Amint már említettük, ezeknek a kazettáknak „nincsen ára”... Norvég és finn hittestvéreink áldozatkészsége immár 31. esztendeje tartja életben ezt a missziói munkát, öröm, hogy egyre többen támogatják már itthonról is adományaikkal a kazettamisszióval bővülő Evangélikus Rádiómisszió szolgálatát.

Éljünk ezzel az új lehetőséggel! Várom a Kollégák konkrét kéréseit, ötleteit, javaslatait az Evangélikus Rádiómisszió címére: 2142 Nagytarcsa, Pf. 19. Tel/fax: 28 – 370684.

Gáncs Péter

Egyházunk anyagi helyzete

A Lelkipásztor interjúja Szemerei Zoltánnal, az Országos Egyházi Iroda gazdasági és pénzügyi főosztályvezetőjével

1. Általános egyházi helyzetkép

Az Országos Egyház és intézményei, valamint az egyházkerületek 1993. év végi adatai azt bizonyítják, hogy a gazdálkodás kiegyensúlyozott volt, alapvetően a költségelőirányzatok alapján folyt. Ezeknél a gazdasági egységeknél a fenntartási bevételek elsősorban az állami támogatásból származnak. A hitéleti állami támogatás összege 1993-ban 60,0 millió Ft, a beruházási felújítási támogatás pedig 96,15 millió Ft volt.

Országgyűlési határozat szerint 1994. évben az előbb említett két jogcímen egyházunk összesen 172,778 millió forintot kap.

Az Országos Presbitérium határozata alapján hitéleti tevékenységre, alapintézmények működésére 72,778 millió Ft, alapintézmények beruházásra, felújítására 100,0 millió Ft fordítható.

A hitéleti tevékenység keretében folyósítjuk a gyülekezetek részére az ún. kongruát (személyi állami támogatás), a társadalombiztosítási járulék-különbözetet (nem lelkészi alkalmazottak után), támogatjuk az egyházmegyét és az alapjaiban működésképtelen gyülekezeteket. Ebből az összegből kap működési támogatást a főtí és piliscsabai otthonunk. A központi intézmények költségvetési támogatása (Országos Egyház, Egyházkerületek, Sajtóosztály, Diakóniai Osztály) 33,1 millió Ft-ot tesz ki. Ugyancsak e forrásból fedezzük a külügyi munka költségeit, a határon kívüli magyar evangélikusok támogatásával és az ökumenikus kapcsolatok kiadásaival együtt. Az országos egyházi bizottságok munkájának anyagi keretét a presbitérium 3 millió Ft-ban határozta meg, és 2,0 millió Ft használható fel a bajor segély keretében beérkező szolgálati gépkocsik vámkezelési díjára és vizsgáztatására.

A beruházásra, felújításra szolgáló állami támogatásból a gyülekezetek kerete 32,0 millió Ft, a révfülöpi konferencia központ kialakításának elindítására 15,0 millió Ft-ot, a főtí otthon tatarozására, 4,5 millió Ft-ot, a telekgerendási konferencia központ megvételére és kialakítására 5,0 m Ft-ot biztosított az Országos Presbitérium. A soproni Gimnázium épületének tetőjavítási költségeire és a bonyhádi kollégium építésének beindításához 10–10 millió Ft-ot biztosított 1994. évben. Központi egyházi épületek renoválására 9 millió Ft jut (Üllői út, Puskin utca), a Húvösvölgyi út 193. sz. alatti épületnek a FÉBÉ részére történő visszaadásával kapcsolatban a nővérszállás építésére 8,0 millió Ft., a FÉBÉ Bagolyirtási építkezésére 1,5 millió Ft fordítható. A Sajtóosztály Üllői útra történő átköltöztetése valószínűleg nem haladja meg az erre a célra biztosított 5 millió Ft-ot.

Gyülekezetek tekintetében elmondhatjuk, hogy bár az állami támogatásból magasabb összeg jut a gyülekezeti építkezésekre és tatarozásokra, az infláció és az újabban indult építkezéseknél és tatarozásoknál az ÁFA-visszaigénylési lehetőség megszűnése miatt reálértékben kisebb összeggel számolhatunk. Tekintettel arra, hogy a gyülekezetek saját bevételei sem növekednek az infláció mértékének megfelelően, ezért egyre több gyülekezet kerül abba a kategóriába, ahol már az alapvető működés is csak központi támogatással biztosítható. Ezekre a gyülekezetekre az jellemző, hogy nemcsak személyi kiadásait, de még működési dologi kiadásait sem képesek fedezni.

Őszintén meg kell mondani, hogy gyülekezeti tagjaink jelenlegi áldozatkészsége alapján a gyülekezeti és közegyházi munka folyamatosága nehezen tartható fenn. Gyülekezeti tagjaink sincsenek jó anyagi helyzetben, de biztos, hogy a mi hibánkból, is, az egyháztagok nincsenek tisztában azzal, hogy ahhoz, hogy templomba járassanak, hogy egyházi szolgálatokat vegyenek igénybe, áldozatot, a jelenleginél sokkal nagyobb áldozatot kell hozniuk.

A sokat hangoztatott *önkétesség* szerintem csak addig terjedhetne, hogy valaki egyháztag kíván-e lenni. Ha igen, akkor a „tagdíjat” meg kell állapítani, még akkor is, ha a behajtásra szankcionálási lehetőségünk nincs is és a „tagdíj” nem fizetése miatt ki sem zárhatjuk az egyházközösségből senkit.

2. Mi az az egyházi járulék-minimum, ha csak ebből élne a gyülekezet?

A kérdésre rendkívül nehéz egyértelmű választ adni, tekintettel arra, hogy teljesen más egyháztagonkénti összegre van szükség egy nagy gyülekezetben, mint egy kis gyülekezetben. Azokban a gyülekezetekben, amelyekben jelentős bevétel ered a helyiségek bérbeadásából, a gyülekezeti tagok kisebb áldozatával is fenntartható a gyülekezeti munka. Meg kell mondani, hogy a helyiségek bérbeadására ma már egyre szűkebb lehetőség van és azok a gyülekezetek, amelyek hosszú éveken keresztül éppen e bérbeadásból eredő bevételeik miatt hagyták, hogy a gyülekezeti tagok áldozatkészsége csökkenjen, nehéz helyzetbe kerülhetnek. Többen hangsúlyozzák, hogy az egyházban vállalkozásokkal kellene kiegészíteni a működéshez szükséges forrásokat, úgy érzem, hogy jelenleg e vállalkozáshoz mindössze két feltétel hiányzik: a tőke és a szakértelem. Mondhatnánk azt is, hogy a gyülekezeti tagoktól elvárt anyagi hozzájárulás minden

gyülekezetben egyforma legyen (a jelenleginél nagyobb, csak az egyházfenntartói járulék legalább *havi 100,- Ft*, vagy minden egyháztagtól jövedelmének 1%-át kérjük), ebben az esetben nyilvánvalóan lennének olyan gyülekezetek, ahol felesleg keletkezne. Ezt a felesleget lehetne felhasználni a kisebb gyülekezetek hiányának kiegyenlítésére, véleményem szerint két módon, vagy központi elvonás és újraelosztás útján, vagy testvérgyülekezeti kapcsolatok formájában. A baj az, hogy az első megoldás valószínűleg nem demokratikus, és gyülekezeti tagjaink közegyházi felelősségtudata nincs azon a fokon, hogy valaki azért áldozatot hozzon, hogy az ország egy más pontján az ő áldozatából is egy szórványgyülekezeti lelkeszi állás betölthető legyen.

3. Örökzöld témánk: lelkészfizetések arányosítása

Tény az, hogy a gyülekezeti lelkeszi fizetések nem egyformák, mint ahogy a lelkeszi munka mennyisége és minősége sem egyforma. Csupán a lelkészek végzettsége egyforma, ugyanakkor a lelkészek különböző nagyságú, jellegű gyülekezetekben végzik a szolgálatot és a lelkeszi fizetés túlnyomó részét a „munkáltató” gyülekezetek állapítják meg. Természetesen a gyülekezetek nagyságától jelentősen függ a stóla és a hitoktatási díj összege is. A fizetések arányosítása azt a célt szolgálná, hogy a legalább azonos nagyságú gyülekezetekben azonos lelkeszi munkát végzők esetében ne legyen a fizetések között túlzottan nagy eltérés. Ehhez azonban a lelkeszi illetmények tekintetében sokkal nagyobb központi beavatkozás lenne szükséges. Esetleg a lelkeszi fizetések központi folyósítása is szóba jöhetne, bár ebben az esetben a lelkeszi munkát ellenőrző helyi érdek szenvedne csorbát. Nem hiszem, hogy a kérdés a közeljövőben megoldható lenne, jelenleg nem látom a lehetőségét annak, hogy a kiugróan magas lelkeszi fizetést adó gyülekezeteket „béradóval” sújtsunk, amely olyan forrást képezne, amelyből a kisebb fizetési helyeket lehetne támogatni.

A baj az, hogy a jelenlegi magas fizetések sem olyan kirívóan magasak, inkább ezek felelnek meg a végzettségnek és elvégzett munkának.

Jelenleg csak a lelkészfizetések között meglévő különbségek oly módon történő csökkentésére törekedhetünk, hogy a legalacsonyabb jövedelmet biztosító gyülekezeteket támogatjuk. Ennek ismert formája a központi alapi szociális támogatás.

4. Nyugdíjak az elmúlt 5 évben duplájukra emelkedtek, az árszínvonal viszont ennél sokkal magasabban nőtt

Az Evangélikus Nyugdíjintézet az elmúlt években az állami rendelkezéseknek teljesen megfelelően emelte az egyházi személyek nyugdíját. Ez azt jelenti, hogy a nyugdíjas lelkészek nem kerültek rosszabb helyzetbe, mint az állami nyugdíjasok. A baj csak az, hogy a kiinduló pozíciójuk rosszabb, mint az azonos végzettségű és azonos szolgálati idővel rendelkező állami nyugdíjasoknak, ami a lelkeszi fizetések alacsony voltából ered. Jelenleg a nyugdíjas lelkészek az állami nyugdíjfolyósító intézettől ún. minimum összegű nyugellátást kapnak, az Evangélikus Nyugdíjintézet pedig kiegészítő ellátást folyósít, a két ellátás együttes összege adja az Evangélikus Nyugdíjintézet által megállapított nyugdíj teljes összegét. A nyugdíjak fedezete egyfelől a lelkészek által fizetett

személyi nyugdíjjárulék és a gyülekezetek által az országos járulék keretében fizetett fenntartói nyugdíjjárulék, másfelől az állami támogatás. Az állami támogatás összege jelenleg a kifizetett ellátások és a saját járulékbévételek közötti különbözet.

Ilyen állami támogatást jelenleg csak a Magyarországi Református Egyház és a Magyarországi Evangélikus Egyház kap. 1995. január 1-jétől ezt a támogatást az Evangélikus Nyugdíjintézet normatív alapon fogja kapni, ami azt jelenti, hogy a Nyugdíjintézet nyugdíjas lelkészenként 3.000 Ft támogatást kap majd. Amennyiben ez a normatív összeg 1995-től nem emelkedik lényegesen, úgy az emelkedő nyugellátásokat csak saját járulékbévételeink, ezen belül is a fenntartói nyugdíjjárulék jelentős emelésével tudjuk biztosítani.

5. Életképesek-e intézményeink (iskolák, szeretetintézmények, egyházi központok) állami és külföldi támogatás nélkül?

A kérdésre a rendelkezésre álló adatok alapján a válasz egyértelmű: nem.

De a kérdést ketté kell választani, mert iskoláinknak és szeretetintézményeinknek miért kellene életképesnek lenniük állami támogatás nélkül? Ezekben az intézményekben átvállalt állami feladatot látunk el és a tevékenységünkhöz joggal várhatjuk el az állami támogatást. Nincs is olyan politikai erő hazánkban, amely ennek a normatív finanszírozásnak a létjogosultságát egyáltalán megkérdőjelezné. Ez a normatív támogatás ezen intézmények működési költségét jelentős mértékben fedezi. Külföldi támogatás működési költségekre nem érkezik, ezek a segélyek kizárólag beruházásra vagy felújításra szolgálnak.

Más a helyzet az egyházigazgatási központokkal, amelyek működési költségvetését ezen eszmefuttatás első pontjában érintettük, tudniillik, hogy az egyházi alapintézmények működésére kapott állami pénzeszközökből támogatjuk.

Az egyházak finanszírozásának új elképzelései tulajdonképpen az egyházi alapintézmények működésére, felújítására, beruházásra, fejlesztésre kapott állami támogatás más eszközökkel történő kiváltását célozzák. Tehát csak ezt, semmiképpen nem érinti a normatív támogatást, a közgyűjteményi állami támogatást, az egyház oktatási intézmények támogatására szolgáló állami támogatást és az egyházi oktatási intézmények felújítására és karbantartására szolgáló támogatást.

A köztudatba legjobban az a modell került, amely lehetővé tenné, hogy az állampolgárok az általuk fizetett személyi jövedelemadó egy meghatározott részét egyházi célra vagy más karitatív, kulturális célra fordíthassák. Amiért a kérdés törvényi rendezését az egyházak az elmúlt két évben nem különösebben szorgalmazták, annak több oka van: az egyháztagok jelentős része csak nyugdíjából él és ezért személyi jövedelemadót nem fizet, tehát nincs is mivel rendelkeznie, az elmúlt negyven év hatására kialakult egy egyházak iránti közöny, a rendszerrel hatalmas adminisztráció járna együtt.

Azt hiszem, hogy bármilyen új rendszer bevezetése csak olyan biztosítékokkal történhet, hogy az egyházak a jelenleginél rosszabb helyzetbe semmiképpen se kerülhessenek.

Gondolkodjunk együtt...

Bonnyai Sándor „Kezdetől fogva nem így volt” című, Lp. 1994. 2. sz.-ban megjelent írása azt hiszem, sokakat gondolkodásra késztetett. Ez volt írásának a célja is: „Azért írtam, hogy gondolkodjunk rajta”. – Lelkipásztori gyakorlatunkban sokszor tapasztaljuk, hogy sokan megijednek, amikor egy magától értődően használt bibliai alapigazságról elkezdünk gondolkodni és vele kapcsolatban kérdéseket feltenni. Úgy érzik, ha valamit nem „gyermeki hittelt” fogadunk, úgy ahogy azt valamikor meghallottuk és elfogadtuk, akkor az hitetlenség, kételkedés. Mindhárom evangélium, amikor idézi 5Móz 6,5-öt, hozzá teszi a héber szöveghez, hogy teljes elméből, értelméből szeresd a te Uradat Istenedet. Az Isten titkát, akaratát kutatod, megismerni akaró szándék nem hitetlenség. Csak ennek tere ne a fantázia területe legyen, hanem a kijelentésé, mégpedig a „teljes Írásé”! Érdemes azonban szem előtt tartani a Prédikátor megjegyzését: „...az örökkévalóságot is az emberi értelem elé tárta, de az ember mégsem tudja felfogni Isten alkotásait elejétől végig, amelyeket megalkotott” (Préd 3,11). A Prédikátor megjegyzésével is érdemes számolni: „aki gyarapítja az ismertet, gyarapítja a szenvedést is”. (Préd 1,18)

Nem kívánok reflektálni a cikkben szereplő minden tanításra, csak néhány, olvasás közben felvetődött gondolatomat fogalmazom meg.

Kezdetben nem így volt! A kezdet, az őstörténetek értelmezése izgalmas kérdés. A szélsőséges fundamentalista értelmezéstől a pogány mítoszok behatásáig, sokféleképpen tanítanak erről egyházunkban is. Érdemes elmélyedni abban, hogy közel háromezer évvel ezelőtt, a pogány mítoszokkal tele lévő világban Isten hogyan tanítja népét a „kezdetről”, felhasználva a kor *kifejezési formáit*. Ezt a mondatrészt aláhúzom. Az őstörténetek kapcsán ugyanis erre fokozottan figyelni kell. Bonnyai Sándor írásszemlélete *nem számol a „műfajjal”*, amiben Isten a kinyilatkoztatását közli velünk.

Egyetlen dolgot emelek ki a cikk-

ből: „Ez az anyagi világ a bűneset után”... (legyen a föld átkozott miattad! Igére) állt elő”. Ez – az egész Szentírás figyelembevételével – nem igazolható. Elő kell venni a 104. 136. 148. Zsoltárt, ahol *ezt* a teremtett világot látva, nyílik a zsoltáráró ajka dicsőítésre, magasztalásra. Nincs nyoma a Szentírásban annak, hogy Isten egy másik földet is teremtett volna korábban. Isten a megteremtett földet átkozta meg az ember bűne miatt és nem átokkal teremtett egy új földet.

Bűnbukás. Elvitathatatlan ténye a kinyilatkoztatásnak, hogy minden ember elhajolt Istentől, a maga útját járja, míg Isten kegyelme, megváltása nem rendezi az életét. Tény az, hogy Isten nem az atyák bűne miatt ítéli el az embert, hanem aki vétkezett – és mindenki vétkezett – az kap ítéletet. Erről beszél Mózes első könyvében *egy képből*, egy *történetben* a kinyilatkoztatás is. De ez a megállapítás ennek a történetnek az alapján nem rögzíthető „időben és térben”. *A tényről beszél az Ige!* Mindig elszaladt fantáziálásnak érzem, ha ebből kiolvassuk, hogy Isten ötezer-valahány évvel ezelőtt, egy májusi napon kiűzte az embert az Édenkertből. Ilyen élénk fantázia kell ahhoz is, hogy a bibliai őstörténetből egy préegzisztens emberiség és világ rettenetes katasztrófáját olvassam ki.

Nézzük a cikkben idézett *Ezékiel részletet* (Ez 28). Egy Tirusz királyára vonatkozó próféciaából következett arra, hogy ez velünk, minden emberrel következett be! Érdekes, hogy ezt az ígérést idézi Ellen White adventista prófétanő is a „Pátriárkák és próféták” c. könyvében. Ő ezt a fejezetet Luciferre, a „hajnal fiára” értelmezte. Nem tudom megállni, hogy ne idézzek ebből az írásból: „...A mennyei tanácsban angyalok kérlelték Lucifert. Isten Fia feltárta előtte a Teremtő nagyságát, jóságát és igazságosságát, valamint törvényének szent és változhatatlan voltát... De a végtelen szeretettel és irgalommal elmondott figyelmeztetés csak az ellenállás lelkületét szította fel. Lucifer engedte, hogy elhatalmasodjék rajta a Krisztussal szembeni félté-

kenység... stb.” *Elszaladt a fantázia!* De vajon a Tiruszra mondott prófécianál nem ugyanerről van szó...? Ha csak Ezékielt vesszük elő, adódik a kérdés: miért nem vonatkozik az emberre a 31. rész is, ahol Asszíriáról beszél a próféta? Ott Asszíria „cédrus” volt az Édenben! De ott a 32. fejezet is, ahol viszont Egyiptomról beszél a prófétai ígéhirdetés így: „Ledoblak a földre, sík mezőre vetlek...” Ezékiel népekhez szóló próféciai kapcsán meg lehet szólítani ígéhirdetésünkben a mai embert, de ezek alapján tanítást már megalapozni nem lehet.

Érdemes figyelni a *kánon* kialakulására is. Miért nem vett be az egyház a kánonba olyan gnosztikus iratokat, amelyek bőven, kiszínezve beszélnek a teremtésről? Isten Szentlelke munkájának kell tekinteni azt a folyamatot, mely a Kánon kialakulásához vezetett. Bőven volt abban a korban olyan gnosztikus keresztény irat, mely felvetette a teremtés különböző magyarázatait. Az egyház ezt hamisnak találta és elvetette! Ahogyan elvetette Origenész egyes tanításait is. A történész is Origenész szellemi elődjének a görög filozófiát tartja. (Kákossy László: Fény és káosz. 17. és 23. old.) Lehetetlen, hogy a Szentlélek Isten sötétségben hagyta volna az egyházat a Kánon kialakításakor, és később is a közel kétezeréves történetében és csak néhány görög filozófiával „fertőzött” ember tanításában munkálkodott volna!

Szeptuaginta. Valóban régebbi fordítás, mint a massoreta szöveg, de arra nincs bizonyítékunk, hogy Kr. e. 150 körül nem volt-e több szövegvariáns. Mit használtak a fordítók? Elfogadta-e az egész zsidóság a Szeptuaginta kánonát? Kr. u. 200 körül éppen Origenész kísérli meg a LXX másolataiban lévő eltérések kiküszöbölését a Hexaplaiban, mert még nem volt kanonizált szöveg. H. Haag Bibliai lexikona ezt írja a LXX fordításáról: „...Mózes 5 kv nagyon jó. Ézs és a kispróféták ellenben nagyon rosszak. Dániel inkább átdolgozásnak tekinthető, semmint fordításnak”. Semmivel sem „biztosabb” tehát a LXX görög szövege, mint a héber. A qumrámi

kéziratok igazolják a massoréta szöveg megbízhatóságát. Bonnyai cikkének a tévedése az, hogy a massoréta szöveg „Krisztus-ellenes”. Előszörban – a zsidó gondolkodástól idegen – görög-szellemiség-ellenes. A LXX a hellenizálódott zsidóság bibliája! S ha a LXX „a hiteles” könyve a kinyilatkoztatásnak – miként ezt a cikk sugalmazza – akkor felvetődik a kérdés: a deuterokanonikus részek is azok? Tóbiás könyve, Judit könyve is? Vagy ez már nem fér bele abba a logikus rendszerbe, amely a „honnan jöttem, miért vagyok itt, hová megyek?” problémára ad magyarázatot? Egyébként az előbb említett Ká-kossy könyvben találtam egy idézet Alexandriai Kelemtől. Ő így foglalja össze a gnosztikus tanítókat foglalkoztató kérdéseket: „annak felismerése, hogy kik vagyunk és mivé lettünk, honnét származunk és

hová kerültünk” „...Legalább ennyire fontos egy másik probléma, melyre a gnoszticizmus feleletet keresett: a rossz eredete, a világ tökéletlenségének oka”. – Nem teológus fogalmazza meg, hanem történész látja így a gnoszticizmust izgató problémákat.

Még egy apró észrevétel: A cikkben az 1993-as fordításra tett megjegyzést blaszfémának érzem. Idézem: „meghallották az Úristen hangját, amint a napi széljárás idején a kertben járt-kelt. (Nyilván a világvallásokat egybefogott szimpózium után, melyen megtárgyalták a világ éhezői megsegítésére irányuló erőfeszítéseket, a záró bankett befejezésével kellett egy kicsit sétálni és kiszellőztetni ami a fejekbe, vagy máshová szorult”). – Tudom, hogy ennek a teológiai látásnak a képviselőinél ez az „erős stílus” általános. Azok közé tarto-

zom, akik még személyesen is hallgatták Ágoston Sándort, akire utal a cikk. Sokan hagyták el a gyülekezeteket is emiatt, mert úgy érezték, ez a hang nem való a templomba! Érdemes emlékeztetni Káldy Lajos felügyelő Lelkipásztorban megjelent cikkére (Hozzászólás Szabó Lajos: Az egyháztagság mai kérdései című írásához). Ezt írja: „szükség lenne... tisztább, emelkedettebb hangú, a hétköznapi beszéd mosdatlanságától megtisztított stílusra...” Így is lehetne határozottan beszélni a bűnről, az ember elveszett voltáról, a megváltásról. Pált is idézhetem: „Egyetlen rossz szó ki ne jöjjön a szátokon, hanem sokkal inkább az, ami alkalmas az építésre, ahogy a szükség kívánja, hogy áldást hozzon azokra, akik hallják...” (Ef 4,29.)

Pintér Károly

„Szóra bírni az írást”

Válasz Cserháti Mártának

A *Lelkipásztor* 1994. januári számában Csepregi Andrásné, Cserháti Márta „Történetkritika és irodalmi megközelítés” címen „választ” írt (pontosabban: hozzászolt) a *Lelkipásztor* 1992/3–9 (recte: 1992/3–12) számaiban megjelent „*Új irányzatok a Biblia értelmezésében*” című hat részből álló sorozatomhoz. Előjáróban szeretném leszögezni, hogy *örvendetes és egészséges megnyilvánulásnak tartom Cserháti Márta gondolatgazdag vitáikét. Biztató jel ez arra*, hogy a teológiai életösszön teljesen mégsem halt el egyházunkban, hanem csupán mélységes álomba szenderült, s lassacskán már-már ébredezni kezd. Egészében véve tehát örömmel nyugtázom Cserháti Márta írását, még akkor is, ha módszerével és egyes tartalmi megállapításával nem tudok egyetérteni. Viszont annál nagyobb meglepetéssel tapasztaltam, hogy néhány kérdésben ő nyílt kapukat döngtet, s így engem végül mégiscsak a közös nevező keresése foglalkoztat, annak ellenére, hogy ő ilyen irányba nem tett kísérletező lépéseket.

Az olvasóknak bizonyára feltűnik, hogy a teológiai disputa nem teológusok között folyik, hanem diplomájuk szerint bölcsészek (egykoron tanár és tanítvány, jelenleg egy tanszéken dolgozó, szinte naponta találkozó kollégák) között. Ám a vita teológiai kérdésekről, egy teológiai lap hasábjain zajlik, s ez annak a jele, hogy a *teológia nem egy szakmai céh mesterségének a címe, hanem végső soron minden hívő ember, aki gondolkodik és talán még olvas is valamit ezekről a kérdésekről, teológusnak tekinthető*. A teológia ugyanis nem „szakma”, hanem *habitus*. Természetesen ez nem jelentheti azt, hogy a „céhen belüliek” szakmai tudását ne kellene tiszteletben tartanunk, az ő habitusi megnyilatkozásaira türelemmel és kitüntetett figyelemmel várunk. A vita impulzusa jelen esetünkben tehát a „céhen kívülről” jelentkezett.

Válaszomban először vitapartnerem vitamódszerét fogom kritikailag elemezni, a második részben reflektálni kívánok a tartalmi kérdésekre és végül a „Mi a közös ügyünk?” kérdésre keresem a választ, azzal az előre bevallott szándékkal, hogy

Cserháti Mártát a vitapartner státusa helyett (esetleg mellett) a *munkapartner* státuszába szeretném megnyerni.

I. Vitapartnerem – vitatható – vitamódszere

Cserháti Márta számos érdekes és lényeges kérdést vet fel hosszú tanulmányában, amelyek azonban sokszor csak áttételesen, közvetve kapcsolódnak tanulmányosorozatom mondani-valójához. Az egyes kérdéseket a sorozatban sem felvetni, sem megválaszolni nem akartam, kétségtelenül néha periférikusan érintettem ezeket. Ezzel természetesen most nem akarok kitérni a megválaszolásuk elől. Először azonban vitapartnerem vitamódszerének kritikája következik:

1. Felvetődik a kérdés, hogy Cserháti Márta *minek alapján* vitatkozik velem. Bevezetőjében a *Lelkipásztor*-ban megjelent sorozatomra és a *Protestáns Szemlé*-ben a későbbiekben megjelent „több hasonló tárgyú” írásomra utal. Tény azonban, hogy a hat részes *Lelkipásztor*-sorozatból mindössze egyre hivatkozik, a többi öt tanulmányban felvetett kérdésekkel nem foglalkozik. A sorozat első tanulmánya végén megemlítettem, hogy az egyes hermeneutikai problémákat egy korábbi, a *Keresztény Igazságban* megjelent cikksorozatomban tárgyaltam. Úgy vélem, ha valakivel elméleti vitába szállunk, és ez ráadásul a nyilvánosság előtt történik, akkor a vitaetika azt kívánja, hogy a félreértés kiküszöbölése érdekében partnerünk nézeteit minél alaposabban igyekezzünk megismerni. Csak egy példát említek. Ha azokat a cikkeket Cserháti Márta elolvasta volna, akkor nem kellett volna engem „meganítania” arra, hogy a *sensus literalis* már önmagában is értelmezett szöveg. (6. old.) A „Mit jelent?” című cikkemben 1991-ben ugyanis én is ugyanezt írtam: „Nem elég egyes szövegek interpretációjáról beszélnünk, hiszen a szövegek részben maguk is interpretációk. Az egyes újszövetségi könyvek szerzői hitben *tanúskodnak* az események üdvtörténeti jelentőségéről... Tehát az a szöveg, amit mi értelmezünk, már maga is értelmezés...” (*Keresztény Igazság* 10. szám, 22. old.)

2. Vitapartnerem nem veszi figyelembe írásaim *műfaját*. A *Lelkipásztor* hasábjain nem tudományos értekezést, hanem

ismeretterjesztő írásokat adtam közre. Külföldön szerzett ismereteimet – némileg didaktikus módon leegyszerűsítve – a *tájékoztatás igényével* írtam, azzal a céllal publikáltam ezeket, hogy „lelkészeink minél többet hasznosíthassanak belőlük a gyakorlatban” (LP, 1992. 76. old.) Ha már megadott számomra az a lehetőség, hogy több alkalommal is hosszabb időt tölthettem külföldön, úgy erkölcsileg kötelezve éreztem magam, hogy az ott szerzett teológiai tudást és értékeket egyházam lelkészeivel is megosszam. Ez nem jelenti azt, hogy a külföldi irányzatokat tartom a számunkra is követendő „korszerű” példának, de jelenlétükkel mindenképpen számolnunk kell. Én, ha valami számomra addig ismeretlen irányról, módszerről tárgyszerű tájékoztatást kapok, általában hálás vagyok, s nem a tájékoztatót marasztalom el. Az általam ismertett irányzatok képviselői közül egyeseket kétségtelenül irodalomtudományi körökben ismernek inkább (Iser, Fisch, Auerbach, Frye, Kermode, Wilder, Derrida), bár az angolszász világban a teológiai gondolkodásra igen erőteljesen hatottak. Ám az talán mégiscsak elgondolkoztató, hogy olyan nagyformátumú, s – még ha vitatottan is – nagyhatású *teológusról*, mint Brevard Childs és az általa gyakorolt *teológiai irányzatról*, a „kánonkritikáról” miért egy irodalomtörténésznek kell a *Lelkipásztor* hasábjain először írnia a „céhbeli” teológusok helyett? Sajnálom, hogy vitapartnerem nem ismerte fel sorozatom műfaját, hiszen sorozatom akkor érte volna el (általam titkon remélt) célját, hogy az olvasó az én szövegemet gyorsan otthagyva, magukhoz a bemutatott könyvekhez siet tovább tájékozódni vagy esetleg az általam frottakat korrigálni. *Alapművekről* van ugyanis szó, s bizony Brevard Childs bevezetéseiből, George Kennedy retorikai szempontú újszövetség-interpretációjából, Amos Wilder klasszikusnak számító nyelvi megközelítéséből, Eric McKnight tudományos alaposággal összefoglalt az olvasó-központú irányokat ismertető monográfiáiból, Auerbach magyarul is olvasható csodálatos *Mimézis*-éből azt hiszem többet nyerhetett volna vitapartnerem, mint az én néhány gyarló marginális gondolatom kinagyításából. Dehát Ő ezt választotta, a lelke rajta. Azt azonban meg kell jegyeznem, furcsa *ellentmondásnak* vélem, hogy amíg a bibliaértelmezés kapcsán az (egyébként tőlem tanult) E. D. Hirsch által javasolt „jelentés” és „jelentőség” megkülönböztetését ajánlja figyelmembe, addig az én írással kapcsolatban, magára nézve nem érzi kötelezőnek ezt a hermeneutikai elvet. A „jelentés” elsődlegességének feltételezése ugyanis a „szerzői szándék”, mondanivaló, a műfaj kutatását és felismerését foglalja magában. Cserhádi Mártát pedig nem az érdekelte, amit mondtam, vagy mondani akartam, hanem azt kereste, mit *nem* mondtam.

3. A harmadik módszertani problémám a szerzőnek sokszor alapvetően *differenciálatlan* érvelése. A vita hevében ugyanis többször elmulaszt különbséget tenni aközött, amit én mondok, és amit az általam idézett szerzők írtak. Tanulmánya elején Ricoeur-ra hivatkozva marasztal el engem, tanulmánya végén pedig szintén engem bírál a „második naivitás” ill. a „kritika sivatagja” fogalmi kapcsán, holott ezek nem az én találmányaim, hanem Ricoeur klasszikus kategóriái. Bizony megtisztelve, de zavarban érezném magam, ha a „naiv olvasó” – ezek után joggal – nekem tulajdonítaná e fenti gondolatokat. Ugyancsak riadtan olvasom a 7. oldalon, hogy „ifj. Fabiny Tibor szerint a történetkritika mitikus kategóriák narratív kivetítésének tartja a bibliai anyagot.” Sietek gyorsan a 17. jegyzethez: hol mondhattam én ezt a „summás megállapítást”? Ja, kérem szépen, ezt nem én mondom, hanem Childs írja, hogy a 19. században ezt a nézetet képviselte de Wette és Strauss. Megint csak megtisztelő az azonosítás, de itt elvi okok miatt sem vállalhatom azt.

4. Téves az a beállítás, hogy én csupán az „irodalmi megközelítéseket” ismertettem, szembeállítva azokat a történetkritikával. Az irodalmi irányok novumát és *teológiai lehetőségeit* a történetkritika „determinizmusával” és „redukcionizmusával” szemben kétségtelenül hangsúlyoztam. (Megjegye-

zem, hogy érdekes, hogy a történetkritikával szembeni éppen e legfontosabbnak tartott két kritikai szempontomat Cserhádi Márta figyelmen kívül hagyja.) Vitapartnerem homogénnek állítja be az általam képviselt irányokat, teljesen elkerüli figyelmet az, hogy a bemutatott öt irányzat közül az első kettő: a kánonkritika és a retorikakritika még a történetkritika alapján áll, s csak néhány szempontjuk mutat a harmadik (nyelvi-irodalmi) paradigma irányába. Nem hiszem, hogy azzal lehetne engem vádolni, szimpátiámat megvontam volna ezért e két iránytól. A részbeni vagy teljes történeti elkötelezettségüket magam is nyíltan elismerem (150. 151. old., ill. 225. old.)

5. Nem felel meg a valóságnak az a beállítás, hogy én kritikátlanul ismertetem az új irodalmi irányok megjelenését a bibliaértelmezésben. Cserhádi Márta ezt írja: „ifj. Fabiny Tibor írásait olvasva, az az érzésem, hogy szerinte a posztmodern váltás csak jót hozhat a bibliaértelmezés – ezen keresztül a keresztyén hit számára” (9. oldal) Ezzel szemben én így fogalmaztam: „Természetesen az egyes irányzatokat nem kell, sőt nem is szabad kritikátlanul elfogadnunk” (397. oldal) Azt sem értem, hogy a redakciókritikára hivatkozva miért kívánja az én történetkritika-koncepciómat „korrigálni” (8. old.), amikor magam is a teológiai mondanivaló aktualizálásában látom a szerző-orientált redakciókritika lényegét? (281. oldal) Vitapartnerem a szövegemet sajnos felületesen olvasta, s módszerére ezért inkább az *eisegesis*, mintsem a tényleges *exegesis* a jellemző. Éppen ezért csak nagyon ritkán idéz konkrétumokat, s legtöbbször az „azt hiányolom”, „az az érzésem” stb. fordulataival él, tehát problémákat *kreál* és azokkal hadakozik, azt a benyomást keltve, hogy velem vitatkozik.

6. Veszélyesen félrevezető az, ahogyan ő az irodalomkritika státusát beállítja (a hitbeli elbizonytalanodás jele, a Bibliát csak fikciónak látja stb. 6. old), s így rám is – igaz, önkéntelenül – a hitetlenség, az illetéktelenség gyanúját tereli. Nem ismeri fel azt a törekvésemet, hogy Northrop Frye és Erich Auerbach nyomán a „Biblia mint irodalom” népszerű megközelítésétől elhatárolva magam, szinte mániákusan újra és újra leírtam, azt kutatom, hogy az irodalmi eszközök segítségével milyen új *teológiai* szempontokat fedezhetek fel. A narratív kritikáról szóló cikkemet így fejeztem be: „a narratív kritika ... segítségével ... világosan látjuk, hogy a bibliai szöveg más... Irodalmilag, a narratíva szempontjából elemezhető, de éppen ez az elemzés világít rá arra, hogy a Biblia távolról sem csupán irodalom, hanem egy minket, mindnyájunkat személyesen és erőteljesen megszólítható Hang hallható belőle...” (363. old)

Számomra tehát az az izgalmas kérdés, hogy hívó meggyőződésemmiképpen veheti igénybe saját szakmám kritikai arzenálját annak érdekében, hogy „szóra bírjam az írást”. Négy esetben egy-egy rövid bibliamagyarázatban gyakorlati példán kívántam illusztrálni az elméleti mondanivalót. Arról, hogy ezek a példák mennyire voltak meggyőzőek vagy vitathatóak – Cserhádi Márta nem nyilatkozik.

II. Rövid reflexiók az egyes problémákra

A Cserhádi Márta által felvetett kérdések mindegyikéről külön köteteket nemcsak lehetne, de kellene is írnom, ha tudományos igénnyel kívánnám megválaszolni őket. Ezért a tudományosság látszatát (jegyzetek, bibliográfia) tudatosan kerülve, a felvetett problémákat mintegy interjúbeli kérdésalmazként fogom fel, s ezért inkább a személyes jellegű vallomásokra szorítkozom, vállalva néha a bizonytalanság vagy akár a tévedés kockázatát is.

1. Reformáció, felvilágosodás és történetkritika

A kérdés rendkívül összetett: a felvilágosodás és történetkritikai módszer a reformáció egyeneságú leszármazottja, vagy pedig inkább a folytonosság hiánya a jellemző? Általában a kontinuitást szokták hangoztatni (Luther is kritikusan szelek-

tált a kánonban). Fontos azonban, hogy vegyük észre az érem másik oldalát is. A diszkontinuitást én a literális értelemmel kapcsolatban fogalmaztam meg, de látnunk kell azt is, hogy a Johannes Semler-rel kezdődő felvilágosodás kori történetkritikával a Szentírás korábbi *státusza* változott meg gyökeresen. Semler és követői szerint „ugyanis a Biblia ugyanúgy emberi mű, mint minden más alkotás, ezért a tanulmányozásuk, értelmezésük is – azokhoz hasonlóan – emberi módon, racionálisan kell, hogy történjék. Sok nyereséget is hozott a történetkritika, de a reformációnak néhány sarkalatos hermeneutikai elvét, mint például a „sacra scriptura sui ipsius interpres”, az „analogia fidei”, „inspiráció”-t stb. elvetette. Természetesen a 17. századi lutheránus orthodoxiában megmerevedtek, dogmatikussá váltak ezek az elvek, de a reformáció korában még az íráseértelmezés élő principiumai voltak. Amerikában tapasztaltam, hogy újabban kezdik felfedezni és reprint kiadásban megjelentetni a 16–17. századi protestáns egzegetikai műveket és hermeneutikai kézikönyveket. De Gadamer is „újra felfedezte” a hosszú időn keresztül méltatlanul mellőzött Matthias Flaciust, aki a reformáció korában saját korán messze túlmutató, rendkívül jelentős és gazdag hermeneutikai kézikönyvet írt.

2. Módszerek, célok, műfajok

Azt hiszem, ez a kérdés Cserhádi Márta vitacikkének egyik legfontosabb pontja. A sorozatot elindító tanulmányomban (talán észrevette, hogy milyen óvatosan) fogalmaztam meg azt az észrevételemet, hogy napjainkban is egy olyan méretű paradigmaváltásnak vagyunk a tanúi a bibliaértelmezésben, mint a felvilágosodás idején, amiképpen akkor a dogmatikus paradigmát felváltotta a történeti, ugyanúgy ma a nyelvi-irodalmi váltja fel fokozatosan(!) a történetit. Elismerem, e meglátás feletti örömben (hogy saját szakmám is hozzájárulhat a Biblia értelmezéséhez) talán néha tényleg egyoldalúan lát(tat)tam a történetkritika szerepét. A paradigmaváltást a jövő fogja igazolni, s nem annak függvénye, hogy én kíváncsúnak, Cserhádi Márta pedig fölöslegesnek tartja azt. Tény azonban, hogy e paradigmaváltásnak már igen jelentős szakirodalma van (Martin, Vorster, Küng, Tracy stb.) A közeljövőben a Hermeneutikai Kutatóintézet egyik külön füzeteként látnak majd ezek az írások magyarul is napvilágot. A kérdésre akkor majd újra visszatérhetünk – például egy könyvrecenzió formájában.

3. Teológiai előfeltevések és objektivitás

A kérdéskör jórészt az első csoportba tartozik. Itt Cserhádi Márta lelkesen vizsgálja azt a szemléletmódot, aminek lába alól Hans Georg Gadamer *Igazság és módszer* című korszakalkotó művében húzta ki a szőnyeget. Gadamer ismerete nélkül e kérdéskörhöz nem tanácsos ma hozzászólni. A történetkritika problematikáját természetesen a gadameri hermeneutika után újra lehet, sőt újra is kell fogalmazni, mint ezt Peter Stuhlmacher is megtette (*Historical Criticism and Theological Interpretation of Scripture*, Fortress Press, 1977). Ugyanez azonban nem mondható el az angol John (recte: James) Barr-ról.

4. Az esemény – ott és akkor, itt és most

Semmi sem áll tőlem távolabb, mint az, hogy hitünk alapját, Jézus Krisztus történeti létezését megkérdőjelezzem. Az is igaz, hogy az evangéliumok részint tanúságtételek Jézus Krisztusról. Úgy már talán nem fogalmaznék, hogy tanúságtételek Jézus történeti létezéséről, ugyanis a tanúságtétel *nem történeti, hanem teológiai kategória* (ez nem jelenti azt, hogy a teológia kizárja a történetiséget). Krisztus megismerése nem a történeti kutatás arzenáljával, hanem a hit látásával lehetséges, ugyanúgy, ahogy

embertársainkat sem a tudományos műszerekkel, hanem a szeretet által ismerjük meg. Az eseményről tehát nincsen semmiféle külső, a hitünket verifikáló evidencia, ha ugyanis lenne külső evidencia, akkor nem lenne szükség a hitre.

5. A távolság – ott és akkor, itt és most

Az eleve adott távolságot az ott és akkor, illetve az itt és most között sem én, sem Childs nem tartjuk negatívnak. De azt hiszem, Cserhádi Márta is elfogadja, hogy a *jelenlét megteremtése* a hermeneutikai feladat. Ennek mikéntjére ad különböző választ a hagyományos történetkritika és – ha már így nevezte Cserhádi Márta – az „irodalmi megközelítés”. Bármilyen hasznos is lehet a hagyományos történetkritika módszereivel Galilea utcáinak pollúcióját tudományosan vizsgálnunk, a jelenlétet ilyen csigalassúsággal aligha tudjuk felidézni, ugyanis az – jobb terminológia híján én így hívom – *elidegenedés* veszélye nagyon is fennáll. Cserhádi Márta „tartalatlannak” tartja azt a nézetet, hogy a történeti gondolkodás „nemcsak megnehezíti, de rombolja is a hitet” (6. old.) Ehhez csak annyit fűznék hozzá, hogy a hitet könnyű elveszíteni, de a hitvesztést annál nehezebb bevallani. Természetesen, hittel és hitetlenül is lehet művelni a történetkritikai kutatást, ugyanúgy mint az irodalomkritikai értelmezést. Az esztétikai szempontokat sajnos különösen a protestantizmus hanyagolta el, amikor a tartalom primátusát hangsúlyozta, pedig a forma és a tartalom elválaszthatatlanok egymástól. Tehát amikor az irodalomkritika segítségével a szövegten és az esztétika szempontjait (kompozíció, struktúra, megformáltság, stílus, képalakítás, narráció, ismétlődés stb.) alkalmazzuk a Biblia értelmezésében, akkor a jelenlétet valószínűleg sikeresebben teremthetjük meg, mint a hagyományos analitikus tényfeltárással. Hangsúlyozom, hogy ez *nem zárja ki* a történetiséget. Ha valakivel tegnap találkoztam, az történeti tény, de ha ezt elbeszélem, az már narráció. Ha az elbeszélés mikéntjét tanulmányozom, ezzel még nem tagadom az esemény történetiségét.

6. A szöveg: szöveg

Erre a kérdésre vitapartnerem műfajtévesztése során részint kitértem. Cserhádi Márta bizonyára emlékszik még arra az időre, amikor a szegedi egyetemen több kollégámmal szemben egyedül én képviseltem azt a nézetet, hogy a hermeneutikában érvényesítenünk kell E. D. Hirsch distinkcióját a jelentésre illetve a jelentőségre vonatkozóan. A koncepció rendkívül alkalmasnak tűnt a szöveg önkényes olvasatainak, a belemagyarázások elhárítására. Hogy ezt mennyire fontosnak tartottam, azzal is illusztrálható, hogy 1987-ben egy szöveggyűjteményt adtam ki, ami terjedelmes szemelvényekben reprezentálta a hirsch-i életművet, magyar nyelven addig és azóta is először és utoljára. Noha a koncepciót ma is fontosnak tartom, mégsem szégyenlem bevallani, hogy nézeteim némileg módosultak, mondhatnám „puhultak” az elmúlt évek alatt. Ez elsősorban annak a következménye, hogy két éven keresztül intenzíven foglalkoztam a tipológiával, valamint a *sensus plenior*-ral. E régi egzegetikai gyakorlat megértésében a modern elméletek közül több segítséget nyújtottak azok, amelyek az olvasó, mintsem azok, akik a szerző felől próbálják megérteni a szöveget. Természetesen továbbra sem vélem azt, hogy a szerzői szándékot el kellene hanyagolnunk, de a Biblia is azt bizonyítja, hogy az egyéni szerzői szándék ideális esetben *belesimul* a „szöveg-szándékba”. Ezt a 16. században már Matthias Flacius is felismerte, amikor a szöveg *scopus*-áról írt, de Paul Ricoeur is jól megvilágítja ezt, amikor a ma már klasszikusnak számító „Mi a szöveg?” című tanulmányában arról értekezik, hogy a szöveg az olvasó általi „beteljesedésre”, illetve „appropriációra” vár.

7. A kánon kérdése

„Kánon a kánonban”, vagy „kánonkritika”? Tűz és víz. Cserháti Mártának igaza van abban, hogy Luthernél a Római levél primátusának hangoztatásával már a „kánon a kánonban” szemlélet érvényesül. Miért preferálom akkor én mégis az „egészet” állandóan szem előtt tartó kánonkritikát? Úgy vélem, ha bármilyen kritériumok alapján *mi* vagyunk azok, akik megállapítjuk, hogy mi a kánon a kánonban, akkor ezentúl szükségszerűen szelektívek leszünk és csupán saját felismeréseinket fejlesztjük (sokszor éppen másokéval szemben) tovább s nem tesszük ki magunkat illetve nézeteinket más szempontú, de hagyományosan kanonikus iratok általi állandó korrekciónak. Gyermekekoromban én is a Római levél „luthernizmusának” szellemében nevelkedtem, s ezért lényegtelennek tartottam más természetű bibliai könyveket. Az egyoldalúság azonban veszélyes is és unalmas is egy idő után. Így érett fejjel, de a rácsodálkozás gyermeki örömeivel kellett felfedeznem a lutheránus hagyományunkban hosszú időn át mellőzött iratokat. Rá kellett jönnöm, hogy Pál apostolt, vagy a Római levelet is jobban, „frissebben” érthetem meg, ha mondjuk az Ószövetség tanulmányozása után térek vissza mondanivalójához. Vagyis: inkább az egészről érthetem meg a részt és nem a részből az egészet. Mi lutheránusok azért válhatunk könnyen unalmasak, mert nem egyszer csak a régi felismeréseket sokszor frázissá vált szövegekben recitáljuk, s így hiányzik belőlünk a meglepetésre, az ismeretlenre való nyitottság. Pedig már Ágoston is megállapította, hogy az Írásban egyszerre vannak világos és homályos részek: azért vannak világos helyek, hogy azok éhséget csillapítsanak, homályos helyek pedig azért, hogy csömörtől óvjanak. Fontosnak vélem, hogy ne csak a számunkra ismert, hanem a kevéssé ismert vagy éppen elfelejtett bibliai iratok iránt is kíváncsian nyitottak legyünk. Más különben könnyen a csömör vagy az unalom áldozatai leszünk. A teljes kánonra való nyitottság azonban megóv bennünket a negatív tapasztalatoktól.

Hogy az egyoldalúság hosszú távon mennyire veszélyes lehet, azt jól illusztrálja Kierkegaard *Önvizsgálat* című műve. A dán filozófus korán a „nyársvallásosságát” azzal magyarázza, hogy a történeti lutheranizmus Lutherre hivatkozva elvetette a Jakab-levelet, mondván, hogy csak a hitünk és nem a cselekedeteink szerint üdvözülünk. Ez történt meg a múlt század Dániájában is, amikor az egyház a hit általi megigazulás „olcsó” evangéliumát árulta, s nem figyelt eléggé Jakab apostol bölcs intelmeire. Következésképpen a hamis bizonyosság pozíciójában a kereszténység elveszítette minden erejét.

A Biblia – ige – kinyilatkoztatás egymással való kapcsolata igen bonyolult és összetett kérdés. Részletekre most nincs időnk kitérni. Véleményem szerint az egymással való könnyed azonosításuk ugyanúgy problematikus, mint a teljes szétválasztásuk.

7. Teológia és gyülekezet

Azt hiszem, ebben a kérdésben alapvetően egyetértünk, mindketten sajnálatos ténynek tartjuk a szakteológusok és a gyülekezetek közötti szakadékot. Én azonban úgy látom, hogy a közeledésben az első lépéseket nem a gyülekezetnek kell megtennie, hogy „feljön” az (esetleg) teológus lelkipásztorához, hanem a teológiának kell állandóan kontrollálni a keresztyén gyülekezet segítségével önmagát, vajon nem vált-e ezoterikus tanná azáltal, hogy elveszítette a kapcsolatát a hívők közösségével. (A mai problémánk persze sokkal inkább az, hogy egyre kevesebb teológus-lelkipásztor van a gyülekezetekben, hiszen „annyi dolguk van”, hogy olvasásra, elmélyülésre, a jó paphoz illő „holtig tanulásra” nincs idejük és így legtöbbször egy nagyüzemi szolgáltatás menedzserei lesznek a szellemi-lelki vezetés helyett.)

Nagyon fontosnak tartom Cserháti Mártának a keresztény

ember felelősségéről szóló gondolatát, azt, hogy a hívő ember nem él gettóban, ahol az igazságnak más kritériumai volnának, mint „odakint”, a világban. Egy dologra azonban felhívnom a figyelmét: nemcsak a környezetünknek, vagy a világnak tartozunk az őt irritáló igazság képviselésével, de saját szakmánknak is. *Saját szakmánk sem maradhat „privát” szféra*, Isten megadja nekünk azt a lehetőséget, hogy ott is „irritáljunk” hitünk igazságával. Meg kell találnunk tehát azt a módot, hogy szakemberekként is helytálljunk, s ne csak „külön”, hanem szakmánkon keresztül is szolgáljuk és dicsőítsük az Istent.

8. A posztmodern paradigma

Itt némi félreértést kell eloszlatnom. A posztmodern szónak alapvetően két jelentése van. Van egy tágabb és egy szűkebb értelme. Tágabb értelemben a posztmodern a felvilágosodás haladáseszményének a megkérdőjelezése, ami valamikor századunk elején, az I. világháború után krízis tapasztalásával vette kezdetét. Szűkebb értelemben a posztmodern napjaink filozófiai-művészeti irányait jelöli, a pluralizmust, a centrum nélkülséget, a dekonstrukciót. Noha az utóbbtól is tanulhatunk (magabiztosságok, abszolutumok veszélyei) én a posztmodern kategóriáját az előbbi, tágabb értelemben használom David Klemm alapján (*Hermeneutical Inquiry*, 1986) A dekonstrukció irányzatával magam távolról sem azonosulok, az ismertetésénél az objektivitásra törekedtem, noha jeleztem az irányzat korlátait, nem voltam elég határozott a bírálatával. Hálás vagyok Cserháti Mártának, hogy ezt helyettem megtette.

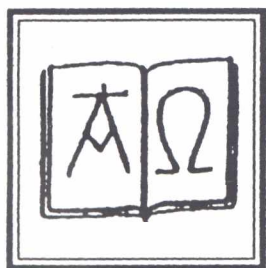
9. A második naivitás

Mint már jeleztem, ez nem az én kategóriám, hanem Paul Ricoeuré. Az idézett mondatomban és a korábbi kijelentésem között én nem látok ellentmondást, ugyanis én azt írtam, hogy „dogmatikus” és a „kritikai” előítéletektől és nem *bármiféle* előítélettől mentes a predogmatikus és a posztkritikus paradigma embere, amikor alázattal hajol meg a szöveg mondanivalója előtt. Az előítélet, az előmegértés, mint Gadamer-től tudjuk, fontos szerepet játszik a megértésben. A predogmatikus és posztkritikus emberünk esetében ez az előítélet *magá a bizalom* – s ez pedig nem dogmatikai és nem is kritikai kategória!

Abban is teljesen egyetértünk, hogy a gyanút önmagunk irányába állandóan gyakorolnunk kell. De nemcsak „dédelgett igazságainkat” kell újra és újra dekonstruálni, hanem azt is *be kell vallanunk*, hogy *érzelmiileg kondicionáltak* vagyunk, hogy értelmünket (disputánkat) sokszor érzelmeinknek és indulatainknak rendljük alá, s ez akkor is igaz, ha eközben nem egyszer a tudományosság nemes céljai lebegnek előtünk.

III. Mi a közös ügyünk – Hogyan tovább?

Még ha más is a temperamentumunk és a szemléletünk, a vita alapján úgy látom, hogy *van közös ügyünk* és ez nem is kevés. Azt hiszem, mindketten szeretnénk – ahogyan az előbb írtam – „szóra bírni az írást”. Hiszen a végső valóság nem a betűk materiális halmaza, nem is valami eszme, de nem is csupán a történelmünkben mintegy kétezer évvel ezelőtt Galilea poros útjain poroszkáló zsidó tanító. A végső valóság, amire szomjazunk, amiből élünk, amiből táplálkozunk, az a *jelenlét*. Ha a betűk halmazát, az Írást akár történetkritikai, akár irodalmi módszerekkel, akár egyszerű, tiszta hittel(!) – sikerül „szóra bírunk”, hogy megszólaljon, megszólítson, hozzánk szóljon és általunk még sokakat megérintsen – akkor küldetésünket betöltöttük, feladatunkat elvégeztük. Adja Isten, hogy Tőle kapott talentumainkat, a Tőle kapott segítséggel erre fölhasználhassuk!

Az igehirdető műhelye

SZENTHÁROMSÁG ÜNNEPE UTÁNI NEGYPEDIK VASÁRNAP

Mt 7,12

Aranyszabály

Jézus nem új szavakat akar mondani, amikor a Hegyi Beszédben kimondja az arany szabályt, hanem egy régről ismert formának ad: 1. Új tartalmat, 2. Más megvilágítást, 3. Követendő lendületet: Hillél rabbi (Kr. e. 20.), mondja egy kívülálló érdeklődőnek a törvény és a próféták összefoglalásaként: „Ami neked nem tetszik, ne tedd másnak” E negatív megfogalmazás az ókori zsidóságnál és a pogány írónál is megtalálható.

ÚJ TARTALMAT kapnak Jézus szájában a sokat vitatott szavak, mert Ő nem a természetes emberi önzésre mond igent. Nem azt erősíti, ami amúgy is munkál az ember szívében: Tanusíts kíméletet, amíg hasonló elbírálásra számíthatsz, s azután jöhet a kíméletlenség és embertelenség. Nem! Jézus magatartásával, küldetésével pozitív előjellel látja el a régi mondatot. Cselekedd azt a jót, amit elvársz másoktól. Az emberre jellemzően egyoldalúan várjuk legtöbbben magunk számára a megértést, a kedvező hozzáállást, érdekeink kiszolgálását. Jézus azt mondja, ne várd tétlenül a jót, hanem tedd! A keresztyén ember előnye nem abból áll, hogy nem tesz rosszat, hanem igyekszik megtenni a jót. Bűnvalló imádságunk mondatát épp itt érzem nagyon helyénvalónak: „Sok jót elmulasztottam, sok rosszat elkövettem.” Azt kellene hangsúlyozni, hogy Jézus e fontos mondatával éppen az ellenkezőjét akarja elérni, ti., hogy a sok rosszat elmulasszuk és a sok jót viszont megtegyük.

MÁS MEGVILÁGÍTÁSBAN nézhetjük földi dolgainkat, ha ezt a mondatot halljuk. Jó néhány közmondás jelzi, mi hogyan viszonyulunk az embertárhoz. „Ha adnak, vedd el, ha ütnek, szaladj el” „Míg adhatsz, maradhatsz, ha nem adsz, ballaghatsz” „Amilyen az adjonisten, olyan a fogadjiisten.” „Szép köszönetnek szép a felelete”.

Még az Ószövetségből is visszhangzik a „Szemet szemért, fogat fogért”. „Én pedig mást mondok” szólal meg Jézus az önzéstől túlcorduló, szemellenzős, hamis berögződéseinkre. A viszonzás reménye nélkül is lehet adni. Azután nem biztos, hogy az a nagy, aki adja a pofonokat, hanem esetleg az, aki tűri. Egy nagyon igaz mondás azt tartja: Boldog lehetsz, ha olyanokat vendégelsz meg, akik sohasem adhatják vissza. A durvaságot nem lehet legyőzni még nagyobb durvasággal, csak zavarba ejtő, tiszta szelídséggel. Az arany szabály arra is megtanít, ha új megvilágításban nézzük, hogyan szerezhethetünk barátokat. Úgy, ha nem saját szemszögünkből nézzük a világot, hanem megpróbálunk mások szemével nézni. A legfontosabb azonban: Isten szeretetének szemszögéből nézni kicsinyes, számító, önző dolgainkat. Fontos észrevenni és másokkal is észrevétni, talán éppen ez ige alapján, hogy a Gondviselő Isten szeretetéből annyi jót, annyi ajándékot, annyi áldozatot hozott e földre, adott nekünk Fián keresztül, hogy szeretetének

reflektorfénye nem kerülheti ki sötét, homályos „gerinctelen” dolgainkat. Előtte bűnbánó szívvel tehetjük le bűneinket, s vehetjük föl az új lehetőségeket, a felebaráthoz való új viszonyulásban.

KÖVETENDŐ LELKÜLETET, lendületet tár elénk az arany szabály, még akkor is, ha néha kétség támad bennünk: Én jót teszek, de rosszal fizetnek! A Jézusi mondat a szeretet szabadságára emel minket. Jézus példát adott a lábmosások, szenvedések, halálakor, feltámadása után is. Hiszen joggal támadhatta volna meg a szétszéledő, halászni induló tanítványokat, de nem tette. Ő a szeretet felől érdeklődik, s csendes megértéssel újra indítja őket, nem a halakhoz, hanem az emberekhez. Isten bennünket is hívott, hogy földi hivatásunkon, mindennapi munkánkon keresztül emberekkel tegyünk jót, tőle tanulva. Földi hivatásunk a „szürke robot” nem külön ügy, külön elbírálás alatt, hanem inkább az Ő tervébe simuló, akaratával szegélyezett munka, amelyet végezhetünk s végeznünk kell a Jézusi szabályok szerint. A szabály szigorú, a mérce magas. Annyi jót nem tudunk tenni, amit szeretnénk magunknak, s annyit főképp nem, amennyit elvár tőlünk a Mester, de ismerjük a forrást, ahol erőt gyűjthetünk. Tudjuk, amint a vitorlázó repülőt is egy másik, egy nagyobb, motoros gép emeli a magasba, bennünket is a Mester indíthat, emelhet és tarthat meg az arany szabály megtartására.

Jézus követői és ellenségei közül is sokan várták, hogy összefoglalja, tömören esszenciáját adja az Ószövetségnek, a törvénynek és a prófétáknak. S Ő nem hagyott senkit válasz nélkül. Az összefoglaló tanítás a Jézus által formába öntött kulcs, minden zárhoz, minden emberhez, minden korhoz és minden helyzethez való: „Szeresd az Urat, a te Istenedet, teljes szívedből... és szeresd felebarátodat, mint magadat.” Az ember igazi rendeltetése: a szeretet. Ezt a rendeltést, ezt a használati utasítást mintha elvesztettük volna. Nem élünk „rendeltetesszerűen”. S akkor beszélünk a szeretetlenségről, nyomorgunk hiányától. Sok ezer gyereket dobnak el szülei, sok ezer megöregedett szülő nem kell a gyerekeinek, tombol a vak gyűlölet, nincs becsülete sem a munkának, sem az érzéseknek, sem a hivatásnak, sem a tanulásnak. Elvesztettük a kulcsot a másik szívéhez, kiütötte valami sötét erő a kezünk közül, pedig Jézus saját, átszögezett kezével adta át a miénkbe. Hiába szeretnénk minden jót, hasznosat, értékeset magunknak megszerezni másoktól, ez nemigen sikerülhet végtelen önzésünk miatt. Egy bölcs azt mondta: „Ha az ember megszületik, kezét összeszorítva tartja, ha pedig meghal, kinyújtja. Az életpálya küszöbén még azt hiszi, az egész világ kincse, szeretete övé lesz, ezért jól összezárja markát, de az életpálya végén kinyújtja általában a kezét, mintha ezt mondaná: küzdöttem, fáradtam, dolgoztam, gyűjtöttem, szereztam és íme mégis üres kézzel hagyom itt a világot” Luther így fogalmaz utolsó óráiban: „Koldusok vagyunk!” Ez bizonyos igaz! Ezért hát szükségünk van arra, hogyha nem is a kezünkbe, de a szívünkbe gyűjtögessünk és érzéseinkkel, viselkedésünkkel osztogassunk olyan kincseket, értékeket, melyek a szeretettel kapcsolatosak s amelyeket magunknak is kívánunk.

Jézus arra biztat az aranyzabállyal, hogy a szeretet cselekedeteivel forduljunk a másik emberhez.

- a) A *megértésben* legyünk készségesek!
- b) A *segítségnyújtásban* elsőek!
- c) *Jóságban* előljárók!
- d) *Szelídségben* példamutatók!

Ez az aranyzabály üzenete, mely a kettős parancshoz vezet: egymáshoz való viszonyunk elengedhetetlen alapkövére Szász Béla így ír: „A szeretet az a hatalom, amely emberek között minden gátat ledönt, minden akadályt legyőz. A szeretet az a fátyol, amelyet mások bűneire, hibáira vetünk. A szeretet az a fény, mely bevilágítja a kétségbeesés sötét éjszakáit. A szeretet az a láng, mely családi tűzhelyünkön lobog, de egy egész világra képes meleget árasztani. A szeretet az a világ, amelyben csak testvérek vannak. A szeretet az az út, mely a legközelebb vezet az Istenhez.

Ékv. 474,3: *Légy tűrő, megbocsátó, Ha ér ha szűr tövis! Az Úr szájából hallod: „Még hetvenhétyszer is!” Tedd, szöld az igazságot, De mindig szelíden, Hangozzék szeretetből a nem és az igen!*

Smideliuszné Drobina Erzsébet

SZENTHÁROMSÁG ÜNNEPE UTÁNI ÖTÖDIK VASÁRNAP Jn 1,35–51

Megjegyzések

Szolgálati területemen és bizonyára még nagyon sok helyen az országban, különböző okok miatt az *istentiszteletek időtartama erősen behatárolt*. Mégis javasolom, szánjunk időt arra, hogy a vasárnapra kijelölt oltár előtt felolvasandó ige az Ágendába zárójelbe tett szakasszal együtt (Ap. Csel. 9,1–20) hangozzék el. Ezen kívül még az igehirdetési alapigét is kibővíteném a megjelölt szakasz előtti 6 verssel (Jn 1,35–51) Így az összefüggéseket és az ige mondanivalójának fő irányvonalát könnyebben nyomon követheti a gyülekezet. Hisz egy megszakíthatatlan lánc néhány középső és nagyon értékes láncszeme lesz előttünk. Ez a lánc a bizonyágtevők sora Ábrahámtól egészen a mai tanúságtevő küldöttekig. Bizonyágául annak, hogy Urunk mindenkor, minden időben gondoskodott arról, hogy üzenete, életet fakasztó szava el ne némuljon.

Fontos a szöveggörnyezetre és a sajátos jános szerkesztésre külön figyelni. A prólógus nyitány-szerű, veretes teológiai és kissé filozófiai gondolatmenete után átlépve ill. belépve az adott történeti helyzetbe azonnal az akkori kor (csak?) feszült várakozásának megfelelően a Messiás-kérdés kerül előtérbe. S ezzel párhuzamosan a bizonyágátétel arról, akit vártak, akit ha megtalálnak, mindenkinél jobban tisztelnek, legnagyobbak tartják és követni akarják. Ezért hangzik el Keresztelő János bizonyágátételekppen egy *nem*, saját személyét illetően és egy *igen* Jézusra vonatkozóan. János a szinoptikusoktól eltérően már evangéliuma elején kétséget kizáróan világossá akarja tenni: Jézus az, akire a választott nép és a világ várt. Ezért bár még Jézus semmit nem szólt, nem tett, a bizonyágátétel hangzik az útkészítő, előhírnök az utolsó ószövetségi próféta Keresztelő János ajkáról: „Íme az Isten Báránya”. Az, hogy Jézus első követői, tanítványai Keresztelő János köréből kerültek ki, történeti összekötő kapocs az ótestamentumi Messiásról szóló prófétai bizonyágátételek és az Úr elhívtott tanúságtevői között. Így teljesen ép és töretlen a folytonosság a bizonyágáttevők láncolatában. A szinoptikusoktól, elsősorban Márktól eltérően itt nincs rangrejttség, kilétének és hovatartozásának gondos titkolása. Ezért a sok megnevezés e rövid szakaszon belül: Isten

Báránya, Rabbi, Messiás, Isten Fia, Emberfia, Izrael királya, Jézus és József fia. Amiképp a prólógusban János a kimondhatatlant, felfoghatatlant kívánja sajátos fogalmaival érthetővé tenni, a történeti körülmények közé lépve a várakozásnak megfelelően az akkor használt minden ismert, kitüntetett címmel igyekszik Jézust megnevezni. A sorból kilóg a Rabbi, Mester megjelölés, ami még a „látás” előtti megszólítás azok részéről, akik Keresztelő János tanúságátételét követően Jézus nyomába indulnak. Valamint Fülöp tanúságátétele, aki Jézust Mózes és a próféták által megígértnek, József fiának mondja (de erről majd később).

Az oltár előtt felolvasandó és az igehirdetési alapigének fő üzenete tehát:

HÍVÁS BIZONYÁGTÉTELRE

A *tanúságtevők*. A megszólítottak között vagyunk mi is, akiknek hivatásszerű kiváltsága és egyben kötelessége a tanúságátétel. Akiknek alkalmas és alkalmatlan időben, különféle körülmények között, reánk figyelő, közömbös vagy ellenséges emberek társaságában is feladatunk Jézusra mutatni, Róla szólni és hozzá vinni embereket. Megszólítottak a gyülekezet tagjai is, akik nem csupán fogyasztók, hallgatók, hanem közülük kerülnek ki a holnap bizonyágáttevői. Látnunk és láttatnunk kell, hogy minden tanú csak egy láncszem és nem vele kezdődött, és nem is vele fejeződik be az a szakadatlan láncolat, amely Izrael és az egyház történetén, tágabban véve az emberiség történetén végig húzódik. Természetesen vannak különösen értékes, a többinél jóval fényesebb láncszemek, mint a próféták, Keresztelő János, András, János, Kéfás, Fülöp, Natanél, Pál és az egyház történetének nagyjai, de ők is láncszemek csupán. S csoda, ha értékeltenebb, kopottabb, rozsdásodó láncszemet, bennünket is felhasznál, bekapcsol a sorba a nagy Mester. Minden tanúskodásunk lehetőség arra, hogy új szemmel bővüljön a sor és ezt szolgálatunkban állandóan szemünk előtt kell tartanunk. Nem menti gyengeségeinket, de Isten irgalmáról tanúskodik, hogy ezen nagyok életében is volt megfáradás, készség az elnémulásra, nádszállingatagság, a szikla megrendülése, pongyola fogalmazás, majd később értetlenség, lelki vakság Fülöp részéről, „bibliai” alapon álló kételkedés Nátánél alapos ismeretei ellenére, vagy épp ezért. Folytathatnánk a sort, de a lényeg az, hogy gyengeségeink, fogyatkozásaink ellenére is lehet Isten indítása, Jézus hívó szava, mások tanúságátétele nyomán, bizonyágátévővé lenni. Ennek alapját, bizonyágátételünk forrását is nyilvánvalóvá teszi a vizsgált igeszakasz.

Bizonyágátételünk forrása. A sokféle mód, ahogyan Keresztelő János, a tanítványok, majd később Pál, Jézussal találkozott, felismerik benne a várva vártat, egyértelművé teheti előttünk, hogy nincsenek sablonok. Nincs egyfajta, egyedüli üdvözítő mód, körülmény. Keresztelő János rátekin Jézusra, és ebből fakad a vallomás. A Jézust követő tanítványokat Jézus látja meg, s kérésükre megmutatja otthonát, s valószínű a meghitt beszélgetés nyomán támad a bizonyosság András és a másik szívében, amit azonnal meg kell osztania testvérelével. Péter számára ott van testvére bizonyágátétele, a Jézushoz vivő testvéri szeretet gondoskodása, Jézus szelíd tekintete, „névadó” és életfordító szava. Fülöpöt a szinoptikusokból is jól ismert egyszerű, határozott, habozásra módot nem adó „Kövess engem”-mel hívja el Jézus. Fülöp sem hallgathat erről a találkozásról, s mivel Nátánél szóval meggyőzni nem tudja, a Jézussal való közvetlen találkozást ajánlja neki: „Jöjj és lásd meg.” Nátánél nem a tanítványi szó, még csak nem is Jézus róla való tájékozottsága, hanem Jézus mindent átfogó és

mindeniüvé behatoló látása, tekintete indítja vallomásra. Mindenki a maga nyelvén, a maga tudása és látása szerint fogalmazza bizonyágtételét, őszintén, szívből fakadóan. A forrás, amelyből mindnyájuk vallomása fakad, a Jézussal való találkozás, a Krisztusra találás öröme vagy éppen fordítva, hogy Jézus reájuk talált, rájuk tekintett, megismertette magát velük. Ma is ez minden bizonyágtétel alapja és forrása, enélkül csak értekezni lehet Jézusról, de tanúskodni soha. Pedig éppen ez a tanítványok feladata: Róla tanúskodni.

Akiről tanúskodunk

Kell erre egyáltalán szót vesztegetni? Ez tűnik a legegyszerűbbnek, s úgy gondolhatnánk, elintézhető nagyon röviden két szóval: Jézus Krisztus. Ezzel ellentétben számomra itt válik a szakasz mondanivalója a legizgalmasabbá, mert való igaz, Őrá kell tanúskodnunk, de nem mindegy, a mai hallgatóságunknak, e kor emberének mit mondunk Jézusról és kinek mondjuk Őt. Hisz nem csak azokkal kell számolnunk, akik vájt fülűek, akik jól ismerik (ha tartalmában nem is világos előttük) a különböző elnevezéseket Jézusra vonatkozóan, hanem egyre többször olyanokkal is, akik semmit nem tudnak róla, vagy hamis, ködös ismeretekkel rendelkeznek. Ilyen emberek, fiatalok előtt hiába ismételgetünk, magyarázatunk olyan fogalmakat, jelzőket, amelyeket akkor nagyon jól fogtak és azonosítani tudtak, de a mai fül, értelem számára semmiféle jelentést, tanítalmat nem hordoznak. Akkor sem volt véletlen bizonyára, hogy olyan sokféle módon nevezték meg a Jézusban felismert mást, többet, rendkívülit, rajtunk túlmutatót. Jézus még bővíti a sort, amikor magára az Emberfia, akkor sokatmondó meghatározást alkalmazza. Ma ugyancsak meg kell keresnünk azokat a fogalmakat, jelzőket, Jézus valóságát, az Ő lényegét kifejező megnevezéseket, amelyeket felfog és fog a hallgatóság. A történeti Jézusról tanúskodni ma kevés, az Élő Jézust kell szavainkon, tekintetünkön, gesztusainkon, cselekedeteinken, egész életünkön keresztül engednünk. A tanúságtételünk még emellett két irányú. Először világossá tenni, ki nem Jézus, mihez nincs köze, mi az, ami hamis várakozás vagy elvárás vele kapcsolatban. Másodszor és ez a fontosabb, látni és láttatni a megnyílt eget, hogy Jézusban közösségünk lehet az Atyával, a szabadítás és szabad út egyedül benne nyílt és nyílik meg számunkra. Ma az emberi testet öltött Jézus így, vagyis emberi testben, nincs közöttünk. Nem láthatjuk alakját, nem mutatja meg lakását, nem villanhat össze tekintetünk, de mégis találkozhatunk vele. Megszólít bennünket és magához hív. Ott, ahol a Lélek élővé teszi a tanúságtételt, ott ahol megtörik a kenyeret, újjongással és tiszta szívvel részesülnek az ételben. Erre a bizonyágtétellel hív Isten minket is.

Smidélisz Zoltán

SENTHÁROMSÁG ÜNNEPE UTÁNI HATODIK VASÁRNAP Mk 10,13–16

A gyermekek megáldásának történetét a szinoptikusok közlik, Lukácsnál ugyan a 16. vers nem szerepel és ő kisebb gyermekekről, csecsemőkről beszél. Egyedül Márk említi Jézusnak tanítványai ellen forduló haragját, s valami egészen páratlan, bensőséges jelenet játszódik le előttünk: *Jézus a kicsinyeket átölelve, áldást mond rájuk.*

A szövegből néhány szó sokoldalú jelentését jó végiggondolnunk:

– *apszétái* – érintés; a gyógyítási csodák szakkifejezése, Jézus isteni hatalmára utal, akit Ő megérint, az Isten mentő hatalmá-

ba kerül: (vérfolyásos asszony, süketnéma, leprás, béthsaidai vak meggyógyítása).

– *epetimészan* – dorgálni, feddeni, szidni, valakit komoly figyelmeztetésben részesíteni. A tanítványok így fordulnak a szülők felé.

– *dehomái* – fogad, elfogad, befogad, kap.

Jézust indulatba hozza a tény, hogy övei nem segítik, vezetik, biztatják a hozzá igyekvőket, hanem az ellenkezőjét teszik (*kolüeo* – akadályozzák, gátolják, elutasítják, útjába állnak a Jézushoz igyekvő kicsinyeknek).

A különböző fordítások közül *Jörg Zinké* egyúttal magyarázata a 15. versnek. „aki Isten akaratának nem olyan magátólét-tődőn enged, mint ahogyan a gyermek engedelmeskedik, aki Isten jóságát nem olyan egyszerű hálával veszi, mint a gyermek, aki Isten hatalmának nem úgy szolgáltatja ki magát, mint a hatalom nélküli gyermek, az Isten akaratát nem fogja betölteni, jóságát nem tudja megragadni és hatalmát sem tapasztalja meg. Isten örök dicsőségéhez nem találja meg az utat. Átölelte őket s miközben áldotta őket, Isten szeretetét és erejét adta nekik.”

Jeruzsálem felé tartva, Jézus még a judeai vidékeken jár és tanít. Három összefüggő szakaszban a házasság rendjéről, a gyermekek isteni kegyelemben való részesedéséről és a gazdagság veszélyéről szól. Előírt szakaszunk ebből a középső. *Jézus magatartása* a gyermekekhez való helyes viszonyulásra nézve *iránymutató*, de ezen túl ígéret mindenki számára, akiket tanít, hogyan lehetünk Isten kegyelmének részeseivé. Istne országa mindannyiunk számára ajándék, amit Isten jóságából kapunk, ezt Jézus hozza, hiszen ahol Jézus szeretete munkálkodik, ott jelen van Isten országa.

A történet közismert, minden kereszttelésnél elhangzik a missziói parancs mellett. Melyikőnk ne beszélt volna szívesen róla az éves gyermekmunka indulásakor, a gyülekezetbe először érkező kicsinyek előtt? Jó ennek kapcsán rámutatni, hogy *Jézus a legkisebbekre is számít*, kedvesek néki, ott van helyük Jézus közelében és áldott pillanat, amikor a szülő felismeri, hogy néki is gyermekének is Jézus közelsége jelenti a jót és az áldást. „Megváltó Jézus, gyermekek barátja.” – énekeljük a 296-os énekben. Mégsem elég csupán erre mutatni ezen a vasárnapon, több, mélyebb üzenete van e történetnek. Jézusnál egyébként sem kampányfogás, hogy odahajlik, átöleli a gyermekeket s áldó szavakat mond fölöttük. Mögötte a Zsoltár üzenetének komolyanvétele áll: „Az Úr ajándéka a gyermek”. Legfájdalmasabb csapásként, Isten áldása hiányaként értékeltek a bibliai időkben, ha gyermektelen volt a házasság. Számátalan ószövetségi történetben fontos mozzanat ez. (Ábrahám, Ráhel, Sámuel, az UT-ben Zakariás és Erzsébet története.) A gyermek iránti szeretet és felelősség nem volt újság, hiszen a családifő kötelességei közé tartozott a fiak emlékeztetése, tanítása a megtett útra, az Úr tetteire. Az is gyakori volt, hogy rabbikat áldásadásra kértek a gyermekek fölött. Ugyanakkor létezett egy felnőttekre méretezett „érdem kegyesség”. Eszerint Isten eljövendő országának részesei csak a törvény ismerői és megtartói lehetnek. Ezen a ponton válnak izgalmassá Jézus szavai.

A szülők vagy rokonok a tanításairól és gyógyításairól ismert Mesterhez viszik gyermekeiket. Nem számolnak azzal, hogy ennek bármi akadályja lehetne. Ám ott vannak a tanítványok, a Jézus szavára elinduló, őt követő tizenkettő, akikről nem hallgatja el az evangélium, hogy rangvitát folytatnak (Mk 9,33 és következők), értetlenkednek, rejtett előttük a Jézusra váró szenvedések titka (Mk 8,31–34), sőt ezúttal feladatuknak érzik, hogy mintegy kontrollálják a komoly küldetést hordozó Uruk közelébe érkezőket, sőt el is távolítsák őket. Gondolkodásuk szerint Jézus szolgálata elsősorban az értő, felelősségteljes, dönteni, teljesíteni és cselekedni képes felnőtt emberekre tartozik s nem az izgó-mozgó, sokszor szeleburdi gyerekekre, akik

a felnőtt gondolkodás szerint inkább zavaróak s úgysem tudnak mélységükben gondolkodni nagy horderejű dolgokról. Közben ők maguk átélték Jézus végtelen irgalmát, mások számára kezdik újra fölállítani a korlátokat, a szabályokat (Mk 9,38), bár tételezzük fel, hogy a Krisztus-követés komoly feltételeit veszik számba. Egy biztos: Jézus haragra gerjed. Az Ő útja, másokhoz való odafordulása fölül egyedül az Atya rendelkezhet. S ezen az úton a betegek, a nyomorultak, a bűnösök mellett ott vannak a szeretetre fogékony, teljesen arra utalt s azt egyszerű ragaszkodással viszonzó gyermekek is. Senki sem állhat Jézus és a közelébe vágyó közé, nem veheti a bátorságot arra, hogy maga által kigondolt utat szabjon Jézus működésének. Szüntelenül visszatérő kísértés ez (pozitív és negatív értelemben). Szentek, akik úgymond „közzetítik a kegyelmet” s közben eltakarják a Megváltót saját érdemeik csillogásával. Az ökumenére való tekintettel nem hozok példákat. Söpörjünk csak a magunk portája előtt, nem ez az elhibázott tanítványi magatartás bukkan föl abban, mikor valaki a szülők hitét mérlegelve utasítja el, vagy végzi el a keresztelest?

S vajon összhangban van-e Jézus magatartásával, hogy egyre távolabbra toljuk az úrvacsorai közösségbe kapcsolódás időpontját? (Tudom, hogy ennek sok gyakorlati magyarázata van, bonyolult kérdés, mégsem ártana rajta gondolkodni!) Nem izgat bennünket ez a kérdés, hogyha az Isten országába bemehetnek a gyermekek, akkor az úrvacsorai asztalhoz csak az általunk megszabott feltételek szerint járulhatnak? (Nem jó rendünk felborogatására gondolok, de kislám máig vágyakozva gondol arra, amikor Dániában 5 évesen kézbe kapta a bárányos ostyát.)

Jézus haragszik, de szavával és tetteivel az értetlenek értelmét nyitogatja. A kicsinyeké, az egészen mások gondoskodására és odaadására szorulóké is, sőt csak az ilyeneké az Isten országa. Tény, hogy Jézus sem a törvénytismerő s betöltő farizeusoknak, sem a gazdag ifjúnak nem mondta, hogy ilyeneké az Isten országa.

Milyen sokszor félünk ráállni Jézus gondolkodására, mert nem a mi észjárásunk szerinti! Hozzászoktunk, hogy mindenért meg kell küzdeni, mindennek ára, teljesítménnyel mérhető értéke van. Ezzel szembeállítja Jézus, hogy az Isten országába jutás nem az erőfeszítéseinken, az érdemeinken múlik, hanem megszolgálhatatlan, mindig meg-nem-érdemelt *ajándék marad*. Hallatlan meglepetés, amit csak elfogadhatok, kaphatok, de nem fizethetem meg, nem mondhatom, hogy jogosan jár nekem. Félünk ennek a jézusi szónak hangsúlyozásától s meg is indokoljuk, miért. Felelőtlen „olcsó” keresztyénség alakul ki a kegyelem túlhangsúlyozása miatt s hiányzik a gyümölcstermő élet. Hallottam már igehirdetést, mely a kegyelemmel való együttműködést hangsúlyozta. Holott nem az együttműködésről van szó, hanem a megtapasztalt kegyelem, bennünk működéséről. Ennek vannak gyümölcsei, melyek láthatók, jelenlévők, de nem ezek a kegyelem feltételei, hanem annak következtében lehetnek ott egyedül az életben.

Saját szármáyainkon sosem jutunk el Istenig. S az is biztos, hogy Jézus akar legkevesbé könnyelműsége biztatni. Elég sok hely van a Szentírásban, amelyik aktivitásra, felelős cselekvésre hív s amelyből nyilvánvaló, hogy nem közömbös Isten előtt, miként zajlik az életünk. Sokkal oldottabban, felszabadultabban teljesíthetjük küldetésünket, ha tudjuk, hogy a legfontosabbat – amiből erőnk a jelenhez, reménységünk a jövő felől táplálkozik – az üdvösséget nem lehet megszolgáltatni, csak ajándékkal kapni. Teljesítményorientált világban élünk. Állandó görcsös igyekezet, bizonyítani akarás kényszere hajt sokszor bennünket minden területen. Öregek, fogyatékosok, betegek s a gyengébbek helyzete így lesz még fájdalmasabb. Ezen a vasárnapon *igazi örömhírt adhatunk tovább*, Isten nem az elvárásait sorolja elsőként, hanem tudomásunkra hozza, Jézu-

sért helyet készített s vár az Ő országába. Erről ad hírt keresztségemben átölélő szeretete életem kezdetén. Minden jó és értékes bennünk, minden igyekezetünk és törekvésünk az Isten akarata szerint való életre egyedül azért lehetséges, mert Jézus áldása fölöttünk is elhangzott, irgalma azóta is körülvesz. Ez az áldás gyermeki életünk elindítója, érlelője, célbajuttatója. Istennek legyen hála az Ő kimondhatatlan ajándékáért!

Javasolt ének: 325; 327; elolvasandó: 536 Kodály-ének is.

Deméné Smidélusz Katalin

*

Felhasznált irodalom: Adolf Schlatter. Die Evangelium nach Markus und Lukas; Dóka Zoltán: Márk evangéliuma

SZENTHÁROMSÁG ÜNNEPE UTÁNI HETEDIK VASÁRNAP

Jn 6,67–69

A vasárnap üzenete: Isten sötétségből világosságra hív

Hít által örök életre

János evangéliuma 6. fejezetének középpontjában Jézus kijelentése áll: „*En vagyok az élet kenyere*”. (Jn 6,35)

Az ötezer ember megvendéglésének történetével nyitja János a hatodik fejezetet. Ez a megvendéglés ismét *jel* Jézus Istenfiúságáról. A sokaság azonban annak örül, hogy jóllakhatott s ráadásul minden gond nélkül. Ezért akarják Jézust királlyá tenni, de Ő eltűnik a szemük elől. Ő nem így lesz királlyá, másként valóság az Ő uralma. A fejezet folytatása szól arról, hogyan tanítja az őt – a jelekért – „forró nyomon” követőket Jézus. Tanít igazi elfogadásáról, hogy Őbenne adatik az örök életre megtartani tudó táplálék. A földi kenyér nélkülözhetetlen az élethez, de a haláltól képtelen megmenteni. Aki azonban a „mennyből leszállt” kenyérből eszik, élni fog örökké. Ezekre a jézusi kijelentésekre mondják sokan Jézus követői közül is: „kemény beszéd ez”! A jelek elfogadhatóság számukra, sőt újabbakat követelnének Jézustól, amikor azonban valami olyanról kezd el tanítani Jézus, ami nem fér bele gondolataikba, messiási váradalmaik képzetébe, akkor megbotránkoznak rajta, sőt vitatkozni kezdenek vele. Itt valami döntő hiányzik a jeleket látók és megtapasztalók szívéből! *Hiányzik az a bizalom*, az a hit, mellyel meglátható az, Akire mutatnak a jelek, akiért vannak a jelek.

Origenes a negyedik evangéliumnak jelöli ki az első helyet az evangéliumok között s nem véletlenül jegyzi meg: „hogy az evangéliumot helyesen megértsük, nekünk magunknak is, mint a szerzőnek, Jézus vállán kell nyugodnunk.” *Luther* így mert vallani János evangéliumáról: „Ez valódi, igazi főevangélium, páratlan és nagyszerű, a többieknek jóval többre becsülendő és hatalmasabb!” Csakugyan hatalmas, minden értelmet felülmúló isteni titkokról ad kinyilatkoztatást itt Jézus. Nem csoda, hogy nehezen „fogyasztható” beszéd volt ez az akkoriaknak s nem kevésbé nekünk, maiaknak. Azonban hangzik a jézusi kérdés, személyesen a tanítványok – a mindenkori tanítványok – felé: „Vajon ti is el akartok menni?” S így zárja le, foglalja keretbe az egész fejezet *Péter vallástétele, textusunk*.

A szövegről:

– *hiüpagé* – elmenni, visszavonulni, elhagyni; – *piszteüó* – igaznak tartani, valamiről meggyőződve lenni, elismerni, hinni. Jézusnak, mint Krisztusnak elfogadását és a vele való kapcsolatot is jelenti! – *ginoszko* – felismerni megérteni, felfogni, belátni; – *hagiosz* – szent, Istenhez méltó, Istennek szentelt, erkölcsileg feddhetetlen, tiszta.

Néhány fordítási példa. Luther: „Du hast Worte des ewigen Lebens; und wir haben geglaubt und erkannt, dass du bist der Heilige Gottes.”

Die Gute Nachricht: „Deine Worte bringen das ewige Leben. Wir glauben und wissen, dass du der Gesandte Gottes bist.”

Good News Bible: „You have the words that give eternal life. ... You are the Holy One who has come from God”.

Jörg Zink: „Du hast Worte, die ewiges Leben gewähren, und wir glauben und wissen: Du bist der Heilige Gottes!”

Jörg Zink fordítása egyúttal magyarázatot is kapcsol ehhez a mondathoz: „Te vagy a más, Te Istenhez tartozol, Te Istentől jössz, Te Isten előtt állsz. Te vagy az, aki Isten által szólsz. Te vagy az, aki Istentől jövő életet adsz nekünk. Te vagy az, aki önmagát mindannyiunkért feláldoztad, hogy megments minket.”

AZ IGEHIRDETÉS FELÉ

Amit egyedül Jézusban találhatunk

Döbbenetes olvasni az evangéliumi tudósítást arról, hogy Jézus tágabbkörű tanítványi köréből sokan visszavonultak, nem jártak vele többé. (Jn 6,66) Ez a tudósítás is tanúsítja: az evangéliumok valóságűiek, minden rajongástól mentesek. Jézus megszólít és elhív, de nem kényszerít senkit követésére. Nem kíván magához láncolni senkit. Élete egybecseng azzal, amit a seregek Ura mond: „Nem hatalommal, nem erőszakkal, hanem az én lelkemmel” (Zak 4,6). Összefügg ez a 6,65 üzenetével is: „senki sem jöhet hozzám, ha nem adta meg ezt neki az Atya”. Természetesen ez nem zárja ki az ember döntési szabadságát”. Sőt kikerülhetetlenné válik a döntés a Jézus szavára figyelő ember számára: vagy megmaradok mellette, vagy elhagyom Őt.

Sokszor kerülünk választások elé életünk útján. Jézussal való találkozásunk, Isten ígéjének megszólítása kapcsán is előbb-utóbb válaszúthoz érkezünk. Botránkoztató, kemény beszéd marad-e a jézusi szó s ezért odébbállunk olyat hallani, ami fülünknek kedvesebb, netán hízelgőbb, olyan irányt választani, amit a többség elfogadottnak tart és jóváhagy, vagy pedig rádöbbenünk, hogy Jézus beszéde Lélek és élet s minden mászt csak erre szabad és jó építeni.

Még izgalmasabbá válik a folytatás, mikor Jézus a szűkebb tanítványi kört, a tizenkettőt kérdezi meg: „vajon ti is el akartok menni?” Nem mintha Jézust magát ez befolyásolná abban, hogy a megkezdett úton, az Atyának engedelmeskedve, tovább haladjon egészen a Golgotáig. A jézusi kérdésnek nem a szemrehányás, a megítélés az alapja. Nincs benne a tiltás, tudniillik, hogy nem mehettek el. Sokkal inkább hasonlít a tékozló fiú apjának mozdulatához, aki kiosztja az örökséget s a beálló csönd még lehetőség lenne a megállásra. Ilyen szelídség és szeretetteljes megfontolásra intés rejlik ebben a kérdésben is. Jézus e kérdés nélkül is tudja, hogy mi lakozik a „tizenket-tők” közé tartozók szívében. Ha mégoly szorosan vagyunk is ott Jézus mellett, nekünk van szükségünk arra, hogy személye-sen érintsen, hogy belső átgondolásra indítson kérdése: „Ti is el akartok menni?”

A valóság, akár Jézus korában, akár az evangélium leírásá-nak idején, akár napjainkban, nem változott ezen a téren. Fájdalmas átélni, mikor a gyülekezetből, a tágabb tanítványi körből oly sokan le-le szakadoznak s a kezdeti lelkesedést követően visszavonulót fújnak. Még nehezebb, amikor azokat kísérti meg a távozás gondolata, akik „törzstagoknak” számítá-nak Jézus közelségében. Tudjuk jól, hogy még a lelkészt is kísérti, testi-lelki megfáradásakor, bántás, ítélkezés, vagy magá-nyosság terhét hordozva a gondolat: „ithagyom az egészet, minden hiábavaló, nincs értelme a küszködésnek”. Milyen jó, hogy ilyenkor Jézus újra megkérdez – (nem ártana, hogyha figyelmes szeretettel még idejében egymástól is meg tudnánk

kérdezni ezt:) – te is el akarsz menni? Állj meg, csendesedj el, mintha Jézus előtt állnál, és válaszolj neki és önmagadnak is.

Péter hitvallása, aminek első mondata tulajdonképpen egy kérdés, segít a válaszadásban. „Uram kihez mehetnénk?”

„Nem mintha a világ nem adna más lehetőségeket, sőt talán csábítónak tűnőket is, ami még ésszerűnek is látszik annak a helyzetnek a kilátástalanságához és reménytelenségéhez képest, amelyben Jézus tanítványai és követői vannak. Azonban ezek a lehetőségek a tanítvány számára lehetetlenséggé válnak, mivel egyedül Jézusnál vannak az örök élet beszédei.” – írja Kamer.

Van valami, amit csak Jézusnál lehet megtalálni, csak benne és általa lehet az enyém. Ez nem valami a sok fontos közül, hanem a legnagyobb. Ennek fényében nyer értelmet az egész földi életút, nyer értelmet, hogy tanítványa lehetek s ezáltal másként látom még a szenvedést, a próbatételeket, sőt a halált is. Jézus szavai nem üres, súlytalan szavak, hanem ígék, melyek magukban hordozzák, közvetítik, szívünkben munkálják az örök életet. Egyedül ez az ige nyitja föl a szememet, hogy különbséget tudjak tenni a Krisztusban nyert igazi élet s a világ által kialakított és vezérelt „látszat-élet” között. Péter szívében ez az örök élet valóságát hordozó jézusi szó hitet ébreszt, világosságot gyújt. Sötétségből világosságra hív ki. Halálból – a lelkiből is – életre. (vö. vasárnap üzenete!) Ez a jézusi szó ma bennünk munkálja, hogy szívünkig jutva, bűnbánatra, megtérésre indító erővé lehessen az evangélium, hogy méltóvá tehesen az örök életre, azaz olyanra, aki nem utasítja el azt magától. (vö. Oltár előtti ige: ApCsel 13,46b) Általa, mint Péter, mi is igaznak tudjuk tartani, meggyőződés, hittel tudjuk vallani, hogy Jézus az a más, Ő az Istenhez tartozó, az Istentől jövő s életet hozó. Ő valóban az Isten Szentje! A Jézustól kapott beszédek gyümölcstermése, igaz áldása az, hogy Péter Jézus mellett marad. Ez a döntés tulajdonképpen maga a hitvallás a KÜRIOSZ-ról, Jézusról, aki személyesen megszólító szeretetével akar maga mellett megőrizni mindannyiunkat, hogy az örök élet ajándéka a miénk is lehessen.

Bízunk szavának erejére életünket, halljuk meg kérdését, hallgassuk beszédét s Péter hitvallása sajátunkká lesz. Ő segít, hogy ne csak mondani tudjuk: én maradok, ha mások mennek is, hanem életünk a Vele való közösség örömét, szeretetét tanusíthassa. Annak a közösségnek az örömét, melytől hisszük, még a halál sem szakíthat el!

Péter szól a Krisztusban való hitről és az ő megismeréséről. Döntő ezt újra a gyülekezet szívére helyezni, hogy Krisztus belső ismerete nélkül a hit könnyen istentiszteleti vallásosság, vagy érzelmes rajongás marad. Sajnos, gyülekezeteinkben sőt sokszor talán önmagunkban is kevés a hajlandóság arra, hogy „tanuljuk” a Krisztust. Pedig megmaradni nem a homályos sejtések alapján állva, hanem Krisztust megismert és igazságá-ról hitben meggyőződött tanítványként lehet, az értelmet is megvilágosító Szentlélek által.

Ajánlott énekek: 367, 394

Deme Dávid

SENTHÁROMSÁG ÜNNEPE UTÁNI NYOLCADIK VASÁRNAP

Jn 8, 37–45

Honnan származol?

A farizeusok mindig vitában álltak Jézussal. Egyszerűen nem tudták elfogadni, hogy az egyszerű ács fia a megígért Megváltó, magának az Istennek a Fia, sőt aki egy az Istennel, az ősatyák Istenével. Tudjuk számtalan igehelyből, hogy a törvény betűi-hez mennyire ragaszkodtak (pl. 8,1–1 – a házasságtörő asszony esete), de az újonnan születésről mit sem tudtak (Jn 3,1–21 Nikodémus). Mi lehet az, ami ennyire elvakítja őket? Dietrich Bonhoeffer segít a válaszadásban:

„A farizeus olyan ember, akinek egész életében fontos volt a jó és gonosz tudása, azaz itt egyszerűen a meghasonlás embere jön felénk. A farizeus számára élete minden pillanata konfliktus-helyzetté válik, amelyben a jó és gonosz között választania kell. Nehogy megtévedjen, egész gondolkodását éjjel és nappal teljes erőfeszítéssel arra összpontosítja, hogy a lehetséges konfliktusok áttekinthetetlen tömegét előre végiggondolja, döntésre vigye és a maga választását meghatározza. Megszámlálhatatlan az, amit meg kell figyelnie, ki kell védenie és meg kell különböztetnie. Minél finomabb a megkülönböztetés, annál biztosabb a helyes döntés... Ezek az emberek, megvesztegethetetlenül tárgyilagos és gyanakvó tekintetükkel, nem nézhetnek a másik emberre másként, hanem csakis úgy, hogy vizsgálják annak élete konfliktusaiban hozott döntéseit. Nem tehetnek másként, még Jézusnál is meg kell kísérelniük, hogy belekergessék a konfliktusokba, és választásokba, hogy megláthassák, hogyan áll ezekben helyt. Ebben áll Jézus-kísértésük... Miként a farizeusi kérdés és kísértés forrása a jó- és gonoszról való ismeret okozta meghasonlás, úgy származik Jézus válasza az Istennel való egységből, az eredetből, embernek Istennel történt meghasonlásának legyőzéséből... Jézus tökéletes szabadságából beszél, amely a logikus alternatívák törvényéhez nincs kötve. Az a szabadság, amellyel Jézus minden törvényen fölül helyezkedett, a farizeusok előtt csakis úgy jelenhetett meg, mint minden rend, vallásosság és kegyesség szétrombolása... Jézus szabadsága nem önkényes választás megszámálhatatlan lehetőség között, hanem szabadsága éppen abban áll, hogy sohasem ismer el több lehetőséget, hanem mindig csak egyet. Ezt az egyet nevezi Jézus Isten akaratának. Ételének mondja azt, hogy Isten akaratát cselekszi. Istennek ez az akarat az ő étele. Nem a jó és gonosz ismeretéből, hanem Isten akaratából él és cselekszik... A farizeusok mindenkit konfliktushelyzetbe visznek, mert úgy gondolják: jót és gonoszt ismervén az ember lényegét tekintve bír. Bírőként egyenlő Istennel, azzal a különbséggel, hogy minden ítélet, amit hoz, őt magát is érinti. Amikor Jézus az embert mint bírót támadja, egész lényének pálfordulását követeli meg, és éppen ott, ahol az ember a maga jóról való ismeretét végső formában realizálja, ott állítja elének mint istentelent és bűnöst. Jézus azt követeli, hogy túljussunk a jóról és gonoszról való tudáson – Istennel való egységet követel... Mivel a farizeus a problémát akarja leküzdeni, nem éri el célját, csak sarkítja a meghasonlást, cselekvése nem igazi cselekvés. Sőt, ez hajítja csak igazán a farizeust az eredetből való elszakadás állapotába... A farizeus teljes egzisztenciájának megfordulását csak a jóról és gonoszról való tudásán történő túljutása eredményezheti, és ezt csak Jézus adhatja meg.”

A farizeusi magatartás mélyébe látva, valóban csakis egy út, egy lehetőség marad számukra: az újjászületés – s ugyanez az út az Istenben hívő, keresztyén embereknek is. Úgy érzem, gyülekezeti tagjaink között számtalan „mai” farizeust találunk. Ők azok, akik állandóan vitába szállnak velünk, látszólag Isten ügyének képviselőiként, de talán vannak még a farizeusi lelkületűeknél is rosszabbak, akik még el sem jutottak oda, hogy jó és rossz közötti választás fontosságát hangoztassák, csupán arról vallanak büszkén: én is régi nagy evangélikus család sarja vagyok – s mellékesen hozzátesszik: egyébként hitetlen. Ők azok, akikről Jézus mondja: „Ha Ábrahám gyermekei volnátok, Ábrahám cselekedeteit tennétek.” Tudom nemcsak ilyenek vannak gyülekezeti tagjaink között.

Ez az ige mindnyájunknak szól (kivétel nélkül), hiszen egyet szeretne tisztázni velünk: *honnan származol?* Mert valóban jó, sőt áldásos tiszta és szent emlékezetű földi szülőkől származni. De nem ez dönti el az élet irányát és értékét. Jézus ellenfelei „Ábrahám magvából” eredtek és hálások lehettek érte. Mégis olyan magatartást tanúsítottak, ahogy „Ábrahám nem cselekedett” volna. Mit ér az ősök nagy emléke, ha az utódok azt büszkén emlegetik ugyan, de a valóságban hűtlenül lábbal tapodják? Nem az dönti el az élet minőségét, hogy milyen a földi származása, hanem az, hogy milyen lelki forrásokból veszi meghatározó indításait. Jézus ellenfelei is nem Ábrahám emlékének, hanem egy másik „atyá” gonosz ihletésének a hatása alatt állottak. A sátánból eredtek szavaik és cselekedeteik. Az ő fiai voltak igazában és ugyanez a gonosz lelki hatalom ma is szaporán nemzi fiait e földön.

Olyan ez, mint az a példa, amit „A buyufa alatt” c. könyvben találunk arról a bizonyos kecskéről, aki oroszán akart lenni. Oroszlánbőrbe bújít, de belülről kecske maradt. Ez lett a veszte.

Az egyetlen mód a kecske számára az lett volna, ha másodszor született volna, mint oroszán.

Ugyanez érvényes ránk a lelki élet terén: újonnan kell születnünk. Jézus azért jött, hogy az Ő mennyei Atyjából fakadjon az én életem is, amint az övé teljesen onnan eredt. Ezt a nem evilági gyermekséget, ifjúságot akarta belém is plántálni. Ezen fordul meg, ki vagyok valójában!

Tamásy Tamásné

SZENTHÁROMSÁG ÜNNEPE UTÁNI KILENCEDIK VASÁRNASZEPTEMBER Lk 12,42–48

Van rá szabadságod!

Jézus a sáfár leglényegesebb tulajdonságára irányítja figyelmünket: ez a szolga olyan korlátozott hatalommal rendelkezik szolgatársai fölött, amelynek gyakorlásáról egy napon számot kell adnia urának. Jézus követői olyan sáfárok, akiknek Isten szabadságot adott embertársaik fölött, de mert ezzel a szabadsággal sokféleképpen lehet élni – visszaélni is –, egy napon elszámolni tartoznak arról, hogyan éltek vele.

Minden ember élhet kapott szabadságával Isten tetszése szerint, vagy Isten akaratá ellenére is. *Ma még mindenki azt tehet, amit akar:* kinyújthatja embertársa felé segítő kezét, de rá kezét is emelhet – simogathat vagy üthet. Mindenkinek a környezetében vannak olyan embertársak, akik fölött hatalmat kapott, és mindenkinek a környezetében van olyan embertárs, aki öfölte kapott hatalmat. Minden esetben csakis rajta múlik, hogyan él az embertársa fölött kapott hatalom szabadságával. Szabadsága van embertársáért és embertársa ellen is cselekedni, – az emberek saját belátásuk szerint bánhatnak egymással.

A számadás látszólagos elmaradása sokak gondolkodását eltorzíthatja, és cselekedeteit az embertárs fölött gyakorolt diktatúra irányába terelheti. Az ítélet késedelme még Isten népét is megkísértheti és a jóra való szabadság boldogsága helyett a másik lelki kínzásában leli örömet. Az Istentől kapott küldetéshez való hűség így fordul át szinte észrevétlenül, lépésről lépésre, cselekedetről cselekedetre a hűtlenségbe. „Késik az én Uram”, – még ezt is megengedhetem magamnak!

Egyszer azonban út a számonkérés órája – figyelmeztet Jézus. Ezért nem mindegy, hogyan él az ember embertársán kapott szabadságával, mert Isten ma még rejtett igazságossága akkor mindenki számára nyilvánvalóvá lesz. Ezért a hű és okos sáfár már most úgy él a szabadságával, hogy előre tekint a számonkérésre, ahol az elbírálás alapja az lesz, mások mit kaptak tőle: segítő vagy ütlegető kezét.

A számonkérés idejének kiszámíthatatlansága egyértelművé teszi, hogy az ember életének minden napja ajándék és vizsga egyszerre. Ajándék, hogy embertársaimhoz fűződő kapcsolataimban a jóra való lehetőség mandátumát kaptam Istentől, és vizsga, hogy hűségeseznek bizonyultam-e a sáfárságban, s okosan használtam-e fel a mások hasznára kapott szabadságomat.

A keresztyén emberek azok közé a szolgák közé tartoznak, akiknek több adatott, mert ismerik Uruk akaratát, tudják, Isten mit vár tőlük, hogyan éljenek azzal a szabadsággal, amit Istentől embertársaik fölött kaptak. Ismerik a Tízparancsolat második köztábláját és Jézus szeretet-parancsának második mondatát. Ezért a legszigorúbb mértékkel fognak megítéltetni, és addig is tőlük többet kérnek számon.

A jóra való szabadság cselekedeteiben hűségeseznek bizonyult sáfár jutalma a legnagyobb: örök sáfárság az örök boldogság honában!

Tamásy Tamás

SZENTHÁROMSÁG ÜNNEPE UTÁNI TIZEDIK VASÁRNPAP

Jn 8, 21–29

Hitem átölel téged

Jézusról énekeljük ezt 200. énekünkben. A hit szeretettől átvált bizalmát fejezi ki, amely bennünket Jézushoz kapcsol. *Ez a hit válasz az ő szeretetére.*

Életünk telve van hit-jellegű kapcsolatokkal. Hozzá tartoznak ezek életünk teljességéhez. Állandóan megbízunk egymásban, ráhagyatkozunk valakire. Hinnem kell másoknak és ezt szívesen teszem. Vadidegen embereket is megszólítunk, amikor közönséges dolgok után tudakozódunk és elfogadjuk válaszukat: *Az ember másokra utalt és másokra hagyatkozó lény gyermekkorától fogva.* Hisz szülei szavának és azoknak, akik tanítják. Bizalommal hagyatkozunk ígéretekre és ez kiteljesedik a barátok, a jegyesek, a hitvestársak bizalmában egymás iránt. Az ember, olvasom (Ma közösen hinni, Bécs, 1982), „életfogytiglan másra utalt és másra hagyatkozó lény marad, vagyis hívő.” Így a hit a legbelsőbb viszony két személy között. Amikor már nem egyszerűen elhiszek valamit, hanem azt mondom: hiszek neked. Ilyenkor hozzá kapcsolodom, lemondva arról, hogy csak magamra építsek. Hogy a hit mennyire a legbelsőbb kölcsönös részesedés két személy között, abból is látszik, hogy a hordozója mindenekelőtt a beszéd, vagyis az *emberi kapcsolatteremtés eszköze* (Róm 10, 14–17).

Hitem átölel téged, – hiszek benned. A hitnek ennek a bizalmában Jézusra hagyatkozom. Hitelreméltó voltát ő maga tanúsítja alapigénken is.

1. *Jézus Istent hozza hozzám közel.* „Az Atya tanított engem” (29), „Az Atyáról szólt nekik” (27). Az Istennel való páratlan közelség van már ebben a bizalmas megszólításban is. Származása „fentről” való, „nem e világból” (23). Isten küldte őt, és Jézus azt mondta, amit tőle hallott (26), hogy szava az Istennel való kapcsolatteremtés eszközeként a hitrejutás útja legyen.

Az Istennel való azonosság titokzatos mélysége fejeződik ki a 24. versben is. Ezt szóról-szóra fordítja Károli, Békés/Dallos, az új rk. és a mi fordításunk is: „Ha nem hiszitek, hogy én vagyok, meghaltok bűneitekben”. A nehézség az, hogy a zsidók nem Jézus létezését tagadták, amire így a szöveg utal, ezért értelme így homályos marad. *Kamer* Károly másokkal egyezően rámutat az „én vagyok” sajátos őszövevényi gyökereire, ahol Isten titokzatos neve a „vagyok”: „Vagyok, aki vagyok” (2Móz 3,14., vö. 5Móz 32,39. stb.). A létege Jahve neve, a kifejezés „Istent mindenekelőtt mint az egyetlent és változhatatlant jelöli meg”. „Az vagyok, akinek majd megbizonyítom magam” – próbálta a kifejezés titkát megérteni Pálfi Miklós. Vele, a létező Istennel azonos Jézus: Vagyok, hiszen Isten az öröktől fogva létező, és vele én is öröktől létezem – írhatjuk körül Jézus „ego eimi” szavának elvont értelmét. Korábbi bibliafordításunk a fordítás nehézségét itt és a 28. versben is egy szó betoldásával hidalta át: „én vagyok az”, s így tesznek, vagy az ótestamentumi formulát hozzák más fordítások is: Ich bin, der ich bin. „Én vagyok az, aki létezik” – fordít a LXX Mózes könyvében. A kifejezés Jézusnál isteni eredetűre, Istentől való származására, a vele való azonosságra utal. Az „én vagyok” kifejezés mögül Isten neve csillan elő, amit Jézus hallgatói tudatukban hordoztak, s ez, ha ígéhirdetésünkben részletesen nem is kerül elő, de textusunkban Jézus személye titkának megértésében nélkülözhetetlen.

Jézus ott is egy volt Istennel, ahol felkiáltott: „Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem?” Hiszen a kereszthalál kegyetlen eseménye is Isten akaratának teljesítése: „azt teszem, ami neki kedves” (29). Ezért az elhagyatottsággal is átszőtt

halálélmény paradoxona az, hogy ott is igaz marad: „aki elküldött engem, az velem van” (29). Az Atya jelenléte bizonyosság számára a szenvedés napjaiban is (Jn 16,32). „Jézus útja a magány és a végső tragédia felé közeledik, de ő csak látszólag marad magára. Még a kereszten sincs egyedül, ahol Máté és Márk szerint a 21. zsoltár szavaival az istenközelségből kizárt szenvedő-haldokló ember panaszát idézi.” A kereszten nyilvánítja ki és valósítja meg a legtökéletesebb módon az Istennel való egységét, hiszen „az Ő akaratának beteljesítése céljából (Elvégeztetett) vállalta magára ezt az elhagyatottsággal átitatott halálélményt” (Farkasfalvy: Testté vált szó). Mindez már átvezet a következő gondolatkörbe:

2. *Jézust igazán a kereszten ismerem meg.* Személyének titka, létének Istennel való azonossága akkor lesz nyilvánvaló, amikor őt „felemelik” (28). Ez a szó (hüpszoó) fizikai magasra emelést jelent, de nagyvá tevést, felmagasztalást is. Ismét egy paradoxon: amikor keresztre feszítik, hogy megöljék, akaratukon kívül ezzel lesz nagyvá Jézus és magasztalják fel őt igazán. A kereszthalál csak látszólag emberi kudarc Jézusnak. Jele és bizonyítéka az Atya iránti hűségének és engedelmisségének, de az a hely, ahol számunkra a legteljesebben mutatkozik meg, kicsoda ő. „Uram és Istenem”, ahogyan a sebeket hordozó Feltámadott előtt vallja meg hitét Tamás.

Keresztjében ismerhetem meg én is igazán, kit is ölel át hitem. „Amikor felemelitek az Emberfiát, akkor tudjátok meg” (28): János szövegében a megismerni, megtudni (ginoskein) tulajdonképpen hívő megismerést jelent. Erre utal a 19,37-ben a Zakariástól vett idézet: Feltekinetek arra, akit kereszttől szúrtak (Gál: János evangéliuma).

3. *Jézus elutasítása: ítélet fölöttem.* Meghaltok bűnötökben – jelenti ki Jézus (21), majd saját szavát kétszer is többszám-ban idézi az őt elutasító zsidóknak (24). „Jézus a hitetlenség bűnéről beszél, amely ellenfeleiben azonos és közös (egyszámú értelem), de ugyanakkor egyenként mindegyikük saját bűne, s ezért többszám-ban is kifejezhető” (Farkasfalvy). A szó nemcsak kijelentés: bűnök lesztek még akkor is, amikor meghaltok, hanem okhatározó értelmű is: *a hitetlenség bűne miatt lesz ítélet rajtatok a halál, a testi halálon túl is.* Jézus „elmege”, s ez ítéletté lesz azokon, akik Jézust elutasítva, megmaradtak hitetlenségükben.

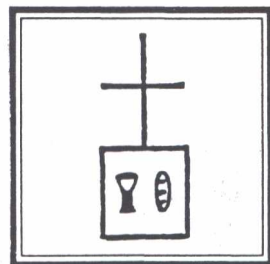
Igaz, a perikópa utolsó mondata arról szól, hogy amikor Jézus „ezeket mondta, sokan hittek benne” (30). Ezt a verset a bibliafordítások egy része ugyancsak az előzőkhöz sorolja. De ez a mondat nem a perikópánkat zárja le, hanem sokkal inkább a vita következő szakaszának bevezetése, amelyben rögtön kiderül, hogy a Jézusban hívők sem hallgatják őt nyitott lélekkel (37, 59). Ezért helyesebb lenne ezt a mondatot leválasztani a perikópáról, ahogyan ezt egyébként a mi bibliai beosztásaink teszik. Így ez a mondat nem gyengíti az ítélet radikális voltát, amelyik a Jézussal szembeni bizalmatlanságból, az ő elutasításából következik.

Ez az ítélet nem „kívülről” vagy „felülről” jön. *Valójában azok ítélik el önmagukat, akik vonakodnak követni Jézust.* Isten Jézusban is annyira szereti népét, hogy meghagyja szabadságát szeretetének elutasítására is. Az ítélet, a testi halálon túli halál azt jelenti, hogy azoknak, akik elutasítják Jézust, és Jézusban Istent, vállalniuk kell ennek következményeit. De Jézus nem vonja vissza hívő szavát, és elutasítása nem teszi érvénytelenné azt, ami felemeltetések a kereszten elvégeztetett.

A vasárnap *őgyházi* evangéliuma: Jézus siratja Jeruzsálemet (Lk 19,41–48). *A hagyományos emlékezés Jeruzsálem pusztulására is az előbbiekből nyeri értelmét:* nem mi ítélekünk, hiszen ugyanazon ítélet alá esünk, ha Jézust elutasítjuk.

Zászkaliczky Péter

Gyülekezeti szolgálat – lelkesi közélet

Papné Csendesnap

1994. március 19-én a Papné Csendesnapon a téma az évi alapige
(Krisztus a mi békességünk) volt. Ízelítőül két, itt elhangzott igehirdetést közlünk.

*

BÉKESSÉG ÖNMAGAMMAL

Kicsoda az ember? Erre a kérdésre ősidők óta minden nemzedék keresi a választ. A sokféle antropológia mind azt kutatja, s a maga részterületét vizsgálva, mindegyik tud is részgazságokat mondani. A szociológus szerint az embert a körülményei határozzák meg, a pszichológus szerint az ösztönei. A vegyész azt mondja: az ember 68%-a víz, 20%-a szerves anyag, az egésznek az értéke kb. 5–600 Ft!

Mi valljuk, hogy az ember Isten teremtménye, ezért lényege szerint csak Istenhez való viszonyában ismerhetjük meg hitelesen. A mi helyzetünkben ez a döntő, de előjáróban időzzünk el az önismeret témakörénél. Állítólag Szolontól, a görög bölcsőtől származik ez a mondás: Ismerd meg magad! Az önismeretre törekvés akkor válik eredményessé, ha megértés jár vele. Tehát alapvető, hogy el tudjam fogadni magam olyannak, amilyen vagyok. Az önismeret azért fontos, hogy céljainkat és lehetőségeinket világosan tudjuk látni és mérlegelni, ezáltal a tőlünk telhető legjobbat nyújtjuk. Ha nem tudjuk kitölteni azt a keretet, ahová az Isten állított minket, elégedetlenséget érezhetünk, amelyet kitölthetünk fölényes hanggal és viselkedéssel, de lehet, hogy kisebbségi érzéseink támadnak és visszahúzódnak leszünk. Önismeret nélkül senki sem változhat meg, senki sem javíthat magán, az *önismeret segít békességben élni önmagammal*. Nem elég azonban azt tudnunk, hogy milyennek tartjuk magunkat, fontos az is, milyennek tartanak mások. Így is mondhatnánk: nem elég az önarckép, *kell a felénk tartott tükrökép is*. Az önismeret elválaszthatatlan a másik ember ismeretétől, hiszen legtöbbször mások tapasztalataiból, mások életének megfigyeléséből kell önmagunk megismeréséhez eljutnunk. Az önismeret célja, hogy lélekben egészségesebbek legyünk, szeretni valókká válhassunk. Az önismeret a belső egyensúly alapja. Önismeret nélkül a magunk életét, az egyedül ránk jellemzőt képtelenek vagyunk megélni. Az önismeret keretében *próbára kell tenni időnként magunkat*. Erre szolgálnak a következő kifejezések: önuralom, mértékletesség, türelem, szelídség, áldozatkészség.

Most térek vissza az általánosságokból a *mi sajátos élethelyzetünkhöz*, s kérdezem: *evangelikus papné-testvérem* hogy vagy? Próbálom hitelesen megfogalmazni közös feleletünket: Köszönöm, hála Istennek, jól, csak ne kellene annyit rohanni. Alig győzöm sokszor erővel, hogy ellássam feladataimat a családban apró gyerekeim körül, vagy bajlódva dacos kamaszaimmal, rendben tartsam háztartásomat, munkahelyemet, gyülekezetünket, az anyagi nehézségeinkről ne is beszéljek. Jobban szeretném, ha többet lehetne otthon a párom, annyit van úton, aggódok, amikor elmegy autótól... Köszönöm jól, de már nyugdíjban vagyunk, sokat vagyunk orvosnál, bánt, hogy nem

tudok mindig segíteni gyerekeimnek az unokák körül. Fáraszt az öregség, a politikai harc hangossága. Több csend lenne jó, harmónia, öröm, békesség!

Kedves Sorstársaim! Evangéliumot hirdetni jöttem: nem vágyálom, elérhetetlen cél a békesség, hanem nagyonis valóságos, mindig jelenlévő erő, melyből merítünk, mely keresztyén életben tart minket. Fontos megerősödnünk az alapállásban: *Krisztushoz tartozók vagyunk!* Ebben papnéi küldetésünk csak méginkább megerősít minket: elkötelezettjei vagyunk férjünk mellett az istenszeretet és emberszeretet mindig együtt végzett ügyének!

Békesség önmagammal elválaszthatatlan Isten- és emberkapcsolatomtól. Minden életkorban más kihívásokat jelent, de keressünk most olyan kincseket, lelki ajándékokat, melyek minden életkorban érvényesek lehetnek, ha élünk velük. A teljességet nem közelítve hármat emelek ki: **HIT, ÖRÖM, ALÁZAT**

A **HIT**: *belső látás*. A hit tapasztalja meg azt, amit az ész elérni nem tud. A hit tagadja a SEMMIT, a hit a VAN pártján áll. Hitünk a nagy reménységünk, hogy Istennél van értelme az egész létnek, és Jézusban mindent megkaptunk, ami életünkhöz, s örökéletünkhöz szükséges.

Az **ÖRÖM**: az önismeret keretében meg kell ismernünk saját örömképességünket és örömgényünket is. Más szóval: gondoljuk át olykor: mi szerez örömet – nekem? „Ha könyv az örömed, olvass naponta, ha a virág az örömed, illatozzék körülötted, ha egy dal: énekelj! Ha csöndre van szükséged, vonulj el. Éld a magad örömét is. Ezt úgy teheted, ha érzed: élni szép, élni érdemes, élni öröm! Az öröm a valóság érzékelése. Isten maga a valóság. A szív, mely örül, érinti, ízeleli az Istent.” (Mácz István)

Hinni és örülni, más a kettő, ám a hit életkedv és öröm. Az öröm pedig hitre hangolja az embert. Örülni és hinni nélkülözhetetlenebb az embernek, mint testnek az egészség, fülnek a hang, nyelvnek az íz, szemnek a fény. Hiányzik valami belül? Üresség ijeszt önmagadban? Csak higgy és örülj!

Az **ALÁZAT**: belső szabadság, melyben a lelket nem béklyózza szolgálkúság és nem fogja kalodába a gőg. Az alázat a helyes önismeret. Az alázat tisztában van értékeivel. Felelősséget érez önmaga iránt. Az alázat fölfelé néz, onnan tanul. Így fejlődik, tökéletesedik. A gőg mindig a nála hitványabbat veszi észre, s attól nincs mit tanulnia. Pilinszky így vall: „Az alázat az igazi tudás és igazi megismerés kapuja.”

Befejezésül és összefoglalásul hallgassuk meg Mécs László: Alázat c. versét.

A békelességről rögtön a békétlenség jut eszünkbe. A békétlenségről pedig jelen, fölfordult világunk zűrzavara. S pillanatok alatt belefutunk egy nosztalgikus hangulatba: bezzeg régen! De milyen régen?! Ha szentírási alapokon indulunk el, akkor a kezdetekig kell visszamenni. Egészen odáig, amikor Isten teremtett és újra és újra megállapította, „Íme minden igen jó.” Ez igazán békés, harmónikus állapot volt. Azt hiszem azonban, hogy nem erre a korra gondolunk vissza, amikor a múltba merengünk. A teremtés után, tudjuk, azonnal megtörtént a baj. (1Móz. 3,8–13). Abban a pillanatban elromlott ember és ember közt a kapcsolat. Nem tudta vállalni bűne következményét. Képes volt „bemártani” a másikat, azt, akit Isten pedig segítőtársul adott. Bemártotta társát, hogy mentse a saját bőrét. S nem tudta kimondani: vétkeztem, bocsáss meg. Elindult egy tragikus folyamat, amely tart még ma is.

Figyeljük csak meg a kisgyermeket, milyen ügyesen keni a rosszaságait, bűneit, csínytevéseit a másikkra. Ha elővesszük a gyereket „kis gazemberségek” miatt, első szavai: nem én voltam, Ő, a másik is csinálta, ő, az a másik mondta – ismerős mondatok. Ezt olyan pici gyerek is tudja, aki még alig tud beszélni, s erre még csak tanítani sem kell.

Visszatérve az ÓT-hez: Kain Ábelt okolta, amiért ő Kain-nem olyan kedves Isten előtt. Lót és Ábrahám esetében is az összeférhetetlenség, az irigység, az önzés ütötte fel a fejét. Amit Ábrahám békeessége, kompromisszumkészsége megoldott, de csak úgy, hogy elváltak útjaik. József és testvéreinek a története is ismerős mondatok. Ezt olyan pici gyerek is tudja, aki még alig tud beszélni, s erre még csak tanítani sem kell.

Az USZ történetei sem mutatnak mást. Az első kis gyülekezet, a tanítványi közösség is cipelte magával az összeférhetetlenség terhét. Péter a tanítvány jutalmát firtatja, heveskedik, fölháborodik. A Zebedeus-fiak nagyravágyó kérése kihívja a tanítványok haragját. Az Apostolok Cselekedeteinek könyvében Annás és Szafira csalása is a harmónia megbomlását jelzi. A békétlenség tehát ott feszült az emberek között továbbra is.

Az ember élete a Szentírás kora után is mindig tele volt háborúkkal, nyomorúsággal. Mi az a kor tehát, ami visszaálmodásra méltó? Századunk első fele? Már erre a dolgozatra készültem, amikor a Duna Tv-n a Körhinta c. jólmiszt filmből láttam egy rövid részletet, azt, amikor az egyetlen lány végre kimondja, hogy nem hajlandó hozzámenni ahhoz a legényhez, akit kiszemeltek neki, akivel az apja már ezer, meg ezer gazdasági szállal kötődik össze, akivel már egybeszántották a földeket. S akkor repül a balta, a lány feje mellett – célt tévesztve – a fatörzsbe vágódik. Nem hiszem, hogy harmónikus szülő-gyermek kapcsolatról van itt szó. S ez csak egy jelentéktelennek tűnő villámás századunk első felének mélységeiből.

E rövid visszatekintés számomra azt a tanulságot adja, hogy a helyzet a bűneset óta nem változott. Az emberi kapcsolatok kicsiben és nagyban mindig össze-összetörtek. Mint egy törekeny lehellet-finom váza egy rosszlábú, billegős komódon, olyan a mi életünkben a békeesség. Mindig veszélyben van.

Vannak korok, mikor felerősödnek a zaklató tényezők, ilyenek mondhatjuk sajátunkat is. Egyik ilyen tényező a hírközlés fölgyorsulása. Amíg korábban nem is hallottunk távoli vidékek eseményeiről, ma órák vagy percek alatt itt van egy hír a Los Angelesi földrengésről. S ha ez egzisztenciálisan nem is érint minket, de egy gondolat átsuhan az emberen: mikor mozdul meg alattunk is a föld? Egyáltalán miért vannak ezek az események? Egy-egy nap alatt nagyon sok félelemtüské szűrődik szívünkbe, amelyek ott is maradnak. Tapasztalatom, hogy ez a hírózón zaklatottá, idegessé teszi az embereket. S itt máris egy fontos feladatunk van: *hirdessük Isten gondviselését*. A modern kor egyik kihívása ez. Nincs ilyen, vagy olyan „modern válasz”. De az emberek vágnak erre a bátorításra. Semminek tűnik, de a szó, az Ige ereje nem minősíthető semminek. Ha belátjuk és belátatjuk, hogy a

veszedelem mindig jelen volt az ember életében, ha Isten kezébe tudjuk letenni vészterhes jelenünket, már óriásit léptünk a békeesség felé.

Békétlenséget felerősítő tényező lehet ma, hogy elszabadultak a szavak. A beszéd szabadsága jó, de tudunk-e vele élni? Ma mindenki büntetlenül mondhatja a magáét. Nincs következménye, látszólag legalábbis nincs. Mindenki beszélhet, szórhat szitkokat, fogalmazhat keményen, vaskosan. A tekintély nem számít... (A szüleim olyan mélyen belémnevelték a 4. parancsot – többek között – vele a felsőbbiség tisztetét, hogy középiskolás koromban még diákkörben sem tudtam a tanárokat csúfnévükön szólítani. Eleinte sokat piszkáltak ezért társaim, majd megszokták.) Beszélünk, szerintem sokat beszélünk, keveset hallgatunk. Jakab apostol leveléből a nyelv bűneiről szóló részt újra meg újra el kellene olvasnunk. Ez a beszédáradat a gyülekezet életét is megmérgezi. A gyülekezetben is tapasztaljuk, hogy nincs tekintély, bárki kikezdheti a lelkeszt és családját is. Ezt nem azért mondom, hogy belemenjünk valamiféle gyülekezet-szapulásba, vagy sebek mutogatásába. Azért mondom, hogy ezzel kapcsolatban elmondjak egy magam számára is minden nap fölláttandó mércét: *PAPNÉ-NAK TILOS HARAGUDNI*. Ez mindenképpen keresztyén válasz a békétlen kihívásokra, nagyon is kemény gyakorlat. Lehet-e ezt megvalósítani, hiszen a papné is ember? Lehet, de csak úgy, ha a bennünket ért sérüléseket, sebeket nem magunk akarjuk gyógyítani. Isten elé kell vinni seibeinket, hogy ő köztözzön be minket, mert akkor értő kezek „sterilen”, tisztán gyógyítanak. Ha mi gyógyítjuk magunkat, seibeink elmergesedhetnek, elfertőződhetnek, emberi kapcsolataink tönkremenek.

Emberi kapcsolatainkat próbára teszi, hogy a közösség megélésének rosszul értelmezésével túlságosan közel megyünk egymáshoz. A Schopenhauer német filozófus nagyon találóan a sünök egymáshoz való közeledésével mutatja meg emberi kapcsolatainkat. Ha túlságosan közel megyünk egymáshoz, szúrni fogjuk egymást, ha túlságosan távol vagyunk egymástól, fázunk, mert szükségünk van emberi melegségre. Az embereket elsősorban Jézushoz kell vezetni. Jézus elviseli büntüskésinket, hiszen az ő fejébe is szúródtak a töviskorona tüskéi, kezébe a keresztfá szögei. Bátorítani az embereket, hogy Jézus előtt nyíljanak meg. Életben intim részleteit bárki embernek föltámi meggondolatlanul: az az őszinteség rosszul értelmezése, lelki nudizmus, amely visszaélésre adhat okot.

Békeesség, békétlenség, emberi kapcsolatok fölborulása onnan indul el, hogy az ember hátat fordított Istennek. Nem-et mondott Istenre. S amikor ki kellett volna mondani: bocsáss meg, nem tudta. Ha ma békétlenségről beszélünk, csak az lehet a kiindulópont, hogy távolodunk Istentől. Isten közelsége, jelenléte mindenképpen csillapítja, sőt lecsillapítja az indulatokat. Távolodunk Istentől. Eltávolodunk napon-ta. De Jézus Krisztus megtanította nekünk kimondani: *bocsáss meg!* Ezt kell, ezt szabad csak képviselnünk a gyülekezetben is.

Az ok tehát mindig az Isten nélküli élet. Istentől eltávolodva, változnak meg szemünkben az arányok. Isten előtt, az ő nagyságához közel kicsinyek vagyunk és egyformának látjuk egymást. Istentől távolodva Isten egyre kisebb lesz a szemünkben, mi egyre nagyobbra nővünk, s körülöttünk élő embertársaink is zsugorodnak. Krisztus kicsivé lett, s ő maga a gyermek-méretet jelölte meg nekünk célul.

Tolerancia – türelem, *megértés* ezek a békeesség alapelemei. De toleráns csak akkor lehetek, ha átélem, hogy valaki – Isten – hozzám is mérhetetlen türelmes. Nekünk azt kell tudatosítani az embereken, ott ahol békétlenség üti föl a fejét, ott is ahol nem, hogy Istennek is nagy-nagy türelemre van szüksége irányunkba. (Pl. Konfirmációs órán az Úrtól tanult imádságot vettük. Olvastuk Mt. ev.-ből a szöveget: *Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben...* Egyik gyerek megszólal: *mi az, hogy „kivagy?”* A Jó Isten már „ki van tőlünk készülőve” odafenn? Amilyenek vagyunk, akár már ki is lehetne – így a másik konfirmandus. A gyerekszáj kissé vulgárisan, de az igazságot fejezte ki.)

Hiába hirdetik ma sokan az emberi jószágot, és hirdették meg különböző filozófiai és ideológiai áramlatok a történelem során, nekünk tudatosítanunk kell, hogy türelemre rászoruló ember vagyok, s ha én kapom ezt a türelmet, akkor gyakorolnom is kell. Isten közelébe törekedni, Krisztus hangját figyelni, aki tanítgatja nekünk ma is a megbocsátás útját – ez a cél.

Az Evangélikus Énekeskönyv dallamtáblázata

Érdekes jelenséggé vált tudomásul gyülekezeteinkben, hogy milyen fontos helyet foglal el az Énekeskönyv az emberek életében. Szívesen lapozgatják, ebből tanulnak meg imádkozni, énekelni. Meg kell ismertetni velük ennek a könyvnek a használatát!

Eddig sehol sem találtam olyan összefoglaló

táblázatot, amely dallamok alapján rendszerezi énekkincsünket, ezért én összeállítottam egyet. Azért tartom fontosnak ezt közölni, mert a lelkészek ennek alapján megjelölhetik azokat az énekeket, amelyeket a gyülekezet nem ismer, és így könnyebben kialakítható egy énektanítási koncepció. Istentiszteletekre az

énekválasztás egyszerűbb és változatosabb lehet. Kántoraink pedig (nem minden gyülekezetben vannak zeneileg magasan képzett kántorok!) szintén áttekinthetővé tehetik tudásukat.

Szeretettel ajánlom ezt áldott használatra!

Menyes Gyula

LITURGIÁK:

Liturgia:	bevezetés	bűnvallás	kegyelemhirdetés	
1.	279	423	57	110
2.	41	363	44	112
3.	346	465	50	113
4.	231	461	43	115
5.	40	417	53	116
6.	108	431	52	120
7.	48	379	63	121
8.	359	402	318	124
9.	336	412	320	126
10.	405	77	47	127
Úrvacsora:				129
11.	59	118	58	130
12.	280	198	332	131
13.	250	194	493	132

GYÜLEKEZETI ÉNEKEK:

40	Jer, dicsérjük Istent...	296, 440, 442	5/bev.
41	Téged, úr Isten, mi keresszéné...	311.	2/bev.
42	Áldunk téged Istenünk...		
43	A menny Urának tisztelet...	349	4/kegyh.
44	Ó, felséges úr, mi kegyes Istenünk...	117. 118. 428. 457.	2/kegyh.
45	Én lelkem, áldva áldjad...		
46	Úrnak szolgál, mindnyájan...	399. 544.	
47	Mely igen jó az Uristent dicsérni...	262. 315.	10/kegyh.
48	Nagy hálát adjunk az Atyaistennek...	353. 483.	7/bev.
49	Dicsérjétek az Urat Földön és a mennyben...		
50	Dicsőült helyeken, mennyei paradicsomban...	485.	3/kegyh.
52	Dicsérjük Istent...	267. 272.	6/kegyh.
53	Hogyne dicsérem az Istent...		5/kegyh.
54	Mind adjon hálát Istennek...	478.	
55	Dicsérjük, mert jó az Úr...		
57	Áldjad, én lelkem, a dicsőség örök Királyát...	317.	1/kegyh.
58	Mily nagy az Úr kegyelmessége...	468.	
59	Nagy Isten, néked zeng az ének...	467.	
61	Dicsértessék, Uram, Örökké szent neved...		
63	Ó, bárcsak ezer nyelvem volna...	103. 300. 447. 487. 491.	7/kegyh.
66	Te vagy reményem szikla szála...		
67	Ékes dolog ismerni...	98.	
68	Föld és nagy ég, ezernyi csillag...		
69	Szólj, boldog hála ének...		
71	Urunk, hála, hogy te táplálsz...	475.	
72	Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben...	147. 382.	
75	Úr Jézus, hozzád kiáltok...		
76	Mint a szép hűvös patakra...	139. 237. 302. 368. 439.	
77	Irgalmazz Uristen, immáron énné...	497	10/bűnv.
79	Ne hagyj elesnem, felséges Isten...		
80	Uram Isten, siess Minket megsegíteni...		
81	Uristen, most eléd lépek...		
87	Tehozzád vinnék, Istenem...		
88	Imádkozzatok és buzgón kérjétek...		
91	Ó, felséges Atya Isten...	128. 251. 495. 496. 508.	
92	Jézus Krisztus, szép fényes hajnal...		
93	Hadd áldlak teljes szívvel...		
94	Dicsérlek, Uram, tégedet...	100. 107. 375.	
96	Mennyei, földnek teremője...	83. 281.	
101	Zengd, lelkem, ez új reggelt...	97. 125. 543.	
105	Elmúlt az éj, felkelt a nap...		
106	Ebred a hajnal...		
108	Szentháromság egy Istenség...	85. 90. 111.	6/bev.
109	Krisztus, ki vagy nap és világ...		

Nyugovóra térek, én Istenem...	
Jertek, boldog énekszóval...	293
Már nyugosznak a völgyek...	104. 119. 344. 445.
Az éj ím érkezik...	174.
A nap immár elenyészett...	123. 319.
Ó, terjeszd ki Jézusom...	
Ó, maradj vélem, az est közeleg...	253.
Lásd, Urunk egy nap újra eltűnt...	
A nap világa ím kihűnyt...	
Feljött már a csillag, leszállott az est...	473.
A fényes nap immár elnyugodott...	
Adjon Isten jó éjszakát...	
Jöjj, népek megváltója...	142.
Elküldötte az Úr Hűséges szolgáját...	
Ó jöjj, ó jöjj Immánuel...	
Istennek szent Fia, Ember váltáságra...	134.
Jer, tárjunk ajtót még ma mind...	
Jézus, örömmel fogadjak...	176. 326. 390.
Ó jöjj, ó jöjj Üdvözítő...	
Mennyből jövök most hozzátok...	135. 154. 155. 165. 183.
Hadd zengjen ének szó...	
Kit sok boldog pásztor dicsért...	102. 138.
Örömdalok hangozzanak világszerte széjjel...	
Jöjj Isten népe, áldjuk őt...	241.
Egy zsenge rózsától...	
Krisztus Urunknak áldott születésén...	145.
Hirdetek tinéktek Lelki nagy örömet...	99. 186. 354. 444.
Krisztusunk ma született, Hirdessétek...	
Ím, jászlad mellett térdelék...	
Fel útra, ti hívek...	310.
Csordapásztorok...	
A szép, boldogító...	
Csendes éj! Tiszta, szent éj...	
Dicsőség mennyben az Istennek...	
Jászsóban a szalmán...	
Minden teremtmény ujjong örömeiben...	
Szép karácsony ünnepén...	172.
Vándorlásunk esztendei...	
Nékiünk születék mennyei Király...	148. 171.
Égi csillag tiszta fénye...	
Krisztus, ártatlan bárány...	
Királyi zászló jár elől...	184.
Jézus, világ Megváltója...	
Jézus, Istennek Báránya...	
Jézus, sebeidnek mélye...	205. 448. 469.
Ó, drága Jézus, vajon mit vétettél...	199.
Ó Krisztusfő, sok sebbel...	325. 342. 410. 455. 514.
Jézus, élte életemnek...	221.
Jézus, szenvedésedről Mostan elmélkedem...	323.
A keresztfához megyek...	
Ó siralom! Szívfájdalom...	
E nagy nap fájdalmát...	
Krisztus feltámadt, Elmúlt kín, gyalázat...	227.
Jézus Krisztus, Üdvözítőnk...	
Jézus, Megváltónk sírba szállt...	
Dicsőség néked Istenünk...	
Felvirradt áldott, szép napunk...	226.
Feltámadt Isten szent Fia...	
Krisztus, virágunk...	
Krisztus Jézus ím feltámadt...	
Jövel, Szentlélek Uristen...	64. 177. 243. 486.
Jövel, Szentlélek Isten...	492.
Ó jöjj, teremő Szentlélek...	178. 289.
Jer, kérjük Isten áldott Szentlelkét...	
Mi Urunk, édes Atyánk...	
Jövel, Szentlélek Uristen, Lelkiünknek...	
A pünkösdi jeles napján...	
Jöjj, égi szent láng...	

4/bev.

244	Isten élő lelke jöjj...	
247	Mi valljuk: Hiszünk Istenben...	
250	Az Urat áldom én...	
252	Jer dicsérd Isten... 330.	
254	Erős vár a mi Istenünk... 256.	
255	Tarts meg, Urunk szent igédben... 259.	
257	Lásd meg a mennyből, Uristen... 270.	
258	Új világosság jelének...	
260	Ne csüggedj el, kicsiny sereg...	
261	Semmit ne bánkódjál...	
263	Térj magadhoz, drága Sion...	
265	Kelj fel, kelj fel, fényes nap...	
266	Isten szívéni megpihenve... 462.	
274	Jézus Krisztus, itt vagyunk... 282. 283. 292. 294.	Préd. után
275	Hallgass meg minket, nagy Uristen...	
276	Mondjatok dicséretet...	
278	Ó, mi Urunk, Krisztus Jézus...	
279	Úr Jézusunk, fordulj hozzánk... 74. 192. 248. 287. 305.	1/bev.
280	Itt az Isten köztünk...	
284	Jöjj le hozzánk...	
286	Van örök kincsünk becsesebb...	
288	Áll az Uristen temploma...	
291	Adj békét a mi időnkben...	
295	Jézusunk a Jordánhoz ment...	
303	Krisztus Jézus, mi Megváltónk...	
304	Aldassék Isten, hála jószágáért...	
308	Készítsd magad, kedves lélek... 306. 307.	
309	Örülj szívem, vígjadj lelkem...	
312	Szent asztalod ma készen áll...	
318	Jer, örvendjünk, keresztyének... 56. 225. 384. 489.	8/kegyh.
320	Eljött hozzánk az üdvösség... 89. 285. 334.	9/kegyh.
321	Szívémet hozzád emelem...	
322	Mindenek meghallják... 515.	
328	Az Úr csodásan működik...	
329	Még csak rügy fakad a fákon...	
331	Ki dolgát mind az Úrra hagyja... 228. 268. 313. 327. 429.	
	438. 520.	
332	Mit Isten akar énvelem... 51. 333.	
336	Adjunk hálát az Úrnak... 181. 463. 471.	9/bev.
337	Istentől el nem állok... 140. 238. 299. 466.	
338	Isten nekem erőm, bizodalom... 269. 482.	
339	Tebenned bízunk eleitől fogva...	
340	Légy csendes szívvel... 207.	
341	Ó, én lelkem miért csüggedsz el... 162. 242.	
343	Az én Istenemben Bízom ínségemben...	
345	Teremtő Istenünk, Édes Atyánk nekünk...	
346	Gondviselő édes Atyám... 114. 195. 196. 316. 406.	3/bev.
347	Mindaz, ki reményét Istenbe vetette...	
348	Mit Isten tesz, mind jó nekem... 352.	
355	Aldó hatalmak oltalmába rejtve...	
357	Jézus, boldogságom... 220. 240. 351.	
359	Csillagoknak alkotója... 219. 358.	8/bev.
360	Jézus, édes emlékezet...	
361	Szép, fényes Hajnalcillagom... 236. 480.	
362	Szívből szeretlek, Jézusom...	
363	Jer, dicsérjük az Istennek Fiát... 421.	2/bűnv.
364	Öröm van nálad... 70.	
365	Paradicsomnak te szép élő fája... 290. 297. 411. 460.	
366	Jézus Krisztus, egy Mesterünk...	
369	Jézus én bizodalom... 182. 223. 367. 392. 394. 450. 453.	
370	A bárány hordja csendesen...	
371	Felséges Jézus, Világ fejedelme...	
372	Minden e földön csak elmúló... 264.	
374	Ó, segíts, Jézus, te fény vagy és élet... 245.	
378	Ártatlanság szent Báránya...	
379	Győzhetetlen én köszálom... 73. 78. 301. 409. 524.	7/bűnv.
380	Uram Jézus, drága kincsem...	
381	Jézusom, Krisztusom, Én szerelmesem... 395.	
385	Szelíd szemed Úr Jézus...	
386	Mily csodás szeretet...	
387	Életem, Jézus, egyedül te töltöd be... 356. 481.	
388	Győzelmet vettél, ó, Feltámadott...	
389	Jézus, te égi szép...	
393	Nem látták benned, csak az ács fiát...	
397	Szép Hajnalcillag...	
398	Jézus Krisztus, Mesterünk...	
401	Jézus a jó pásztor...	
402	Mélységes mélyből kiáltunk...	8/bűnv.
403	Emlékezzél, hogy mi történt...	
404	Bocsásd meg Uristen...	
405	Mindenható Uristen...	
407	Én Istenem, ha végtelen... 193. 212. 335.	10/bev.
408	Ó, nagy Isten, sok a vétkem...	
412	Ne szállj perbe énvelem...	9/bűnv.
414	Szegény fejem Uramhoz óhajt...	
415	Szegény fejem, hová hajtnálak...	
416	Jöjj, hogyha bűnöm éget...	

417	Előtted állok, drága Jézusom... 324. 452.	5/bűnv.
418	Jézusom, ki bűnös lelkem... 203. 206. 377. 484.	
419	Uram, rosszul cselekedtem... 86. 187. 400. 424.	
420	Ó, én bűnös, jaj mit tegyek... 373. 391. 425.	
422	Éltévedtem, mint juh... 350.	
423	Én Istenem, én bűnös ember... 396. 458. 513.	1/bűnv.
426	Teljes minden éltemben... 146. 441. 490.	
427	Az Úr szent Bárányára...	
430	Ím, nagy Isten, most előttem szívem kitarom...	
431	Szent, örök Isten, nincsen hova mennem...	6/bűnv.
432	Kínok árnyékaiból...	
433	Ez a szent tízparancsolat...	
435	Jöjjetek, Isten Fia hív...	
436	Isten, ó, szent Isten... 82. 122. 446.	
437	Bízom benned, szent Uristen... 180.	
443	Vezess Jézusunk...	
449	Fel, mert az irtalom percei múltak...	
451	Lelki próbámban, Jézus légy velem...	
454	Hány hívó érte el az égi célt...	
456	Kegyelemnek szép rózsája...	
459	Velem vándorol utamon Jézus...	
461	Ó, Jézus, amikor sokan...	4/bűnv.
464	Jézus áldd meg népedet...	
465	Béke legyen a nap alatt... 65. 84. 249.	3/bűnv.
470	Jöjj, ébressz bennünk, Jézus, boldog hálát...	
472	A másik ember más mint én... 271.	
476	Végtelen vagy, nagy hatalmad...	
477	Ébredj, igazság, végre mindenki várva vár...	
488	A Sion hegyén...	

TEMETÉSI ÉNEKEK:

493	Harsány szó kiált az éjbe... 60. 273. 314. 517.	
494	Ments meg engem, Uram, az örök haláltól...	
498	Jer, temessük el a testet... 190.	
499	Életünkben szüntelen...	
500	Már megyek békén, örömmel...	
502	Bizony betelik az idő... 298. 501.	
503	Ó, Jézus, kincsem vigaszom...	
504	Az élet nekem Krisztus... 277-	
505	Már búcsút veszek tőled... 95. 141. 144. 209. 474. 479.	
507	Ama nemes harcomat...	
509	Istenfélok, mily boldogok vagytok... 383.	
510	Csak halandó, elmúló...	
511	Elég immár... 62. 519. 522.	
512	Minden ember csak halandó... 434. 506.	
516	Mulandó világnak múltó dicsősége... 202. 376. 518.	
521	Hadd menjek, Istenem... 246.	
523	Mintha szárnyon szállna... 413.	
525	Uram, ó add...	
526	Kik Jézushoz haza tértek...	
527	A mennyekben, a mennyekben...	

GYERMEKÉNEKEK:

545	Ó, gyönyörű szép, titokzatos éj...	
548	Mennyből az angyal...	
549	A kis Jézus megszületett... 540.	
550	Pásztorok, pásztorok örvendezve...	

CORRIGENDA

A Lelkipásztor 1994/1. számában a 28. oldal első hasábjának utolsó három sora helyesen:

...akkor együtt a teljes, az egyetemes emberi környezetet is védjük. Mindent egységben kell látni és láttatni. A döntő az ember harmóniája környezetével, az egyetemes világgal: tehát az ember harmóniája önmagával, embertársaival, élő és élettelen környezetével.

28. oldal második hasáb második bekezdésének vége helyesen:

...– mindez a tágabb értelemben vett környezet. Ezért a tágabb értelemben vett környezet védelme együtt az ember védelme is. Az 1994/5. szám 191. oldalán a harmadik hasáb első sorában Jer 45,7 helyesen: *Ezs 45,7*. A következő bekezdés második sorában Ez 1,4 helyesen: *Ef 1,4*.